

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ชื่อโครงการ การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้าง มูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอ สะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

รหัสโครงการ 4815417

โดย

ชื่อหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัชชญา สังขะกูล
ชื่อคณะวิจัย นางสาวเรืองรัมภา อินทรักษ์ นางจิฬา แก้วแพรก
และ นางสาวฐิติกา แก้วสมวงศ์

สังกัดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

เดือน กันยายน ปี พ.ศ. 2569

งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569
จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาองค์ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืน และนวัตกรรมเชิงพื้นที่เพื่อยกระดับศักยภาพแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านทุ่งเภา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงแก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย วิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านทุ่งเภา ตำบลบ้านโหนด ตำบลธารคีรี ตำบลจะแหน ตำบลทุ่งพอ และเครือข่ายชุมชนทุกภาคส่วน ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการสนับสนุนข้อมูล บริบทพื้นที่ และการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การทบทวนข้อมูล การจัดเวทีสาธารณะ การออกแบบพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนการทดลองและถ่ายทอดนวัตกรรมสู่การใช้ประโยชน์จริงในพื้นที่

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คณะผู้บริหารและบุคลากร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ตลอดจนคณะกรรมการโครงการ ผู้เชี่ยวชาญ และที่ปรึกษาที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการอันทรงคุณค่าในการพัฒนางานวิจัยให้มีความสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอขอบคุณชุมชนบ้านทุ่งเภา โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส้มแขก ม.5 ตำบลเปียน ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม ระบบนิเวศท้องถิ่น และความมุ่งมั่นของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน อันเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการออกแบบโมเดลการพัฒนาและนวัตกรรมด้านสถาปัตยกรรมยั่งยืนในครั้งนี้

นอกจากนี้ ขอขอบคุณทีมวิจัยทุกท่านที่ร่วมแรงร่วมใจในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ ออกแบบ และประสานงานทุกขั้นตอนด้วยความมุ่งมั่น ทำให้งานวิจัยนี้สามารถสะท้อนศักยภาพของพื้นที่และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม ครอบคลุมทั้งมิติสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบาย การออกแบบพื้นที่ การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของท้องถิ่นจังหวัดชายแดนใต้ นำไปสู่การสร้างเมืองน่าอยู่ เมืองยั่งยืน ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) อย่างแท้จริง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัชชญา สังขะกูล และคณะ

กันยายน 2569

การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ทัชชญา สังขะกูล[1] เรืองรัมภา อินทรักษ์ [2] จิฬา แก้วแพรก [3] และฐิติกา แก้วสมวงศ์[4]

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญ และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านทุ่งเภาอย่างยั่งยืน โดยประยุกต์แนวคิด การพัฒนาที่ยั่งยืน สถาปัตยกรรมยั่งยืน และ เศรษฐกิจสร้างสรรค์–เศรษฐกิจสีเขียว เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตในพื้นที่ชายแดนใต้ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) และกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D) ผ่านการศึกษาวรรณกรรม การสำรวจพื้นที่ การวิเคราะห์บริบทชุมชน และการออกแบบนวัตกรรมเชิงพื้นที่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนใน 7 ขั้นตอน ได้แก่ การทบทวนข้อมูล การจัดเวทีสาธารณะ การออกแบบ การทดลองใช้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการประเมินผลเชิงพื้นที่และเชิงนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่บ้านทุ่งเภามีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์ ระบบนิเวศ และเครือข่ายชุมชนที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ นำไปสู่การออกแบบโมเดลแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนอย่างยั่งยืน ที่บูรณาการสถาปัตยกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทคโนโลยีพื้นที่ (TRL) และการบริหารจัดการโดยชุมชน พร้อมแนวทางการพัฒนา 5 มิติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วม ผลลัพธ์สำคัญ ได้แก่ นวัตกรรมการออกแบบพื้นที่ องค์ความรู้ด้าน Green Infrastructure และ Sustain novation Design การพัฒนานวัตกรชุมชน ระบบกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ต้นแบบนวัตกรรม และอนุสิทธิบัตร โดยสรุป งานวิจัยนี้สามารถยกระดับบ้านทุ่งเภาให้เป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน สร้างมูลค่าเพิ่มด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต พร้อมสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ในระยะยาว

คำสำคัญ : การพัฒนาที่ยั่งยืน เมืองน่าอยู่ สถาปัตยกรรมยั่งยืน เศรษฐกิจสีเขียว

[1-4]อาจารย์ สาขาสถาปัตยกรรมและผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อ.เมือง จ.สงขลา

The design guidelines for Baan Thung Pao Learning Center for ecotourism leads to value creation, prosperity and drives the creative economy: Southern border provinces, Saba Yoi District, Songkhla Province

Tachaya Sangkakool[1] Ruengrumpa Intaraksa[2] Chila Kaewpraek[3]
and Thitika Kaewsomwong[4]

Abstract

The study “Sustainable Design and Development for Ecotourism to Enhance Value Creation and Drive the Creative Economy: Sabayoi District, Songkhla Province” aims to develop sustainable ecotourism and learning spaces for the Thung Phao community. The research integrates Sustainable Development, Sustainable Architecture, and the Creative and Green Economy to enhance environmental quality, community well-being, and local economic growth in the southern border region. A Mixed Methods approach and R&D process were applied through literature review, spatial surveys, community context analysis, and participatory design across seven key activities, including public forums, design development, prototyping, technology transfer, and policy-oriented evaluation. Findings show that Thung Phao has strong natural, ecological, cultural, and social assets suitable for developing a model ecotourism learning site. The project resulted in a Sustainable Ecological Learning Model integrating sustainable architecture, ecotourism management, Technology Readiness Level (TRL), and community-based governance. Development guidelines encompass five dimensions: environmental, social, economic, cultural, and participatory. Key outputs include spatial design innovations, knowledge on Green Infrastructure and Sustainnovation, community innovators, governance mechanisms, policy recommendations, and prototype innovations. Overall, the project strengthens Thung Phao as a leading model for sustainable ecotourism, generating environmental and economic value and supporting long-term creative economy development.

Keywords: Sustainable Development, Livable Cities, Sustainable Architecture, Green Economy

---

[1-4]**Lecturer Department of Architecture and Planning, Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Mung, Songkhla**

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ ก
บทคัดย่อ ข
Abstract ค
สารบัญ ง
สารบัญตาราง ฉ
สารบัญภาพ ช
บทที่ 1 บทนำ 1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 วัตถุประสงค์ 10
1.3 กรอบแนวคิดงานวิจัย 11
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 16
2.1 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) 16
2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) 21
2.3 แนวคิดแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ 27
(Ecological Learning Landscape)
2.4 แนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure) 34
2.5 แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 41
(Green Economy & Creative Economy)
2.6 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ 43
(Community Participation & Place-based Development)
2.7 ทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม 47
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการ 49
3.1 การทบทวนทฤษฎีและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากร 49
3.2 การทบทวนและวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่โดยกลไกการมีส่วนร่วม 49
3.3 การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา 49
3.4 การออกแบบเครื่องมือแบบสอบถาม 51

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.5 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบสอบถาม 52
3.6 การสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน 53
3.7 การถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่ชุมชน 53
3.8 การปรับใช้นวัตกรรม 53
บทที่ 4 ผลการวิจัย 56
4.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และการวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่ 56
4.2 การพัฒนากำลังคนด้านการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน (Human Capital & Capacity Building) 61
4.3 ผลลัพธ์เชิงพื้นที่และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Spatial Outcomes & Development Plan) 61
4.4 ความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ (Local Partnerships & Collaborative Mechanisms) 62
4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม 63
4.6 การวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางสังคมเบื้องต้นเพื่อรองรับกรอบการประเมิน SROI 87
4.7 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่เรียนรู้บ้านทุ่งเภา 88
4.8 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่พื้นที่เป้าหมายและการพัฒนาทักษะนักศึกษาสถาปัตยกรรม 99
4.9 การออกแบบพื้นที่และสถาปัตยกรรมยั่งยืน 102
4.10 กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน 102
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 104
5.1 สรุปผล 104
5.2 อภิปรายผล 106
5.3 ข้อเสนอแนะ 110
บรรณานุกรม 112
ภาคผนวก 114
ประวัตินักวิจัย 115

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 : กลุ่มเป้าหมายที่นำผลงาน ววน. ไปใช้ และจำนวนของกลุ่มเป้าหมาย 54
ตารางที่ 3.2 : กลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์และจำนวนของกลุ่มเป้าหมาย 54
ตารางที่ 3.3 : พื้นที่ทำวิจัยและพัฒนานวัตกรรม 55
ตารางที่ 4.1 : หน่วยงานภาคพื้นที่และบทบาทร่วมพัฒนา 62
ตารางที่ 4.2 : เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม 63
ตารางที่ 4.3 : อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม 63
ตารางที่ 4.4 : ระดับการศึกษา 64
ตารางที่ 4.5 : สถานภาพสมรส 65
ตารางที่ 4.6 : การประกอบอาชีพ 65
ตารางที่ 4.7 : รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 66
ตารางที่ 4.8 : ระยะเวลาอยู่อาศัย 66
ตารางที่ 4.9 : จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 67
ตารางที่ 4.10 : สถานะในชุมชน 68
ตารางที่ 4.11 : การมีส่วนร่วมในชุมชน 68
ตารางที่ 4.12 : การใช้พื้นที่สาธารณะชุมชน 69
ตารางที่ 4.13 : ลักษณะการอยู่อาศัย 70
ตารางที่ 4.14 : การเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 70
ตารางที่ 4.15 : ความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ 71
ตารางที่ 4.16 : ด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ (Natural Resources & Ecosystem) 72
ตารางที่ 4.17 : ด้านสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ (Socio-cultural & Identity) 73
ตารางที่ 4.18 : ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสี่ยง (Climate Change & Environmental Risks) 74
ตารางที่ 4.19 : ความต้องการด้านพื้นที่สีเขียวและนันทนาการ 75
ตารางที่ 4.20 : ความต้องการด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมชุมชน 76
ตารางที่ 4.21 : หลักการออกแบบเชิงนิเวศและสถาปัตยกรรมยั่งยืน 77
ตารางที่ 4.22 : การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว Green Infrastructure 79

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 4.22 : ความพร้อมต่อเทคโนโลยี และนวัตกรรมพื้นที่ (Technology & Innovation Readiness) 80
ตารางที่ 4.23 : ความเป็นไปได้เชิงเศรษฐกิจ (Economic Feasibility) 81
ตารางที่ 2.24 : ห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของชุมชน 82
ตารางที่ 2.25 : ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและความภาคภูมิใจ (Behavioral Intention & Place Pride) 83
ตารางที่ 2.26 : การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) 84
ตารางที่ 4.27 : ความยั่งยืนของโครงการ (Project Sustainability) 85
ตารางที่ 4.28 : การสนับสนุนเชิงนโยบายและการกำกับดูแล (Governance & Policy Support) 86

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 : ทรัพยากรในพื้นที่ 1) น้ำตกทุ่งเภา 2) ทะเลหมอกสะบ้าย้อย 6
3) ที่เคารพสักการะทวด 4) บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ 5) แหล่งข้าวทุ่งเภา (ข้าวอัตลักษณ์พื้นที่)
ภาพที่ 1.2 : แผนที่ผังวิสาหกิจชุมชนอำเภอสะบ้าย้อย ตำบลสะบ้าย้อย ตำบลเปียน 7
ตำบลธารคีรี ตำบลจะแหน และตำบลทุ่งพอ
ภาพที่ 1.3 : แผนที่ผังวิสาหกิจชุมชนอำเภอสะบ้าย้อย วิสาหกิจชุมชนบ้านสุโส๊ะ 8
วิสาหกิจชุมชนปลูกโกโก้บ้านเบาะลาแต วิสาหกิจชุมชน
ภาพที่ 1.4 : วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ส้มแขก บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน 9
อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
ภาพที่ 1.5 : วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ส้มแขก บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน 11
อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
ภาพที่ 1.6 : กรอบแนวคิดของสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน 12
ภาพที่ 1.7 : บริบททรัพยากรและศักยภาพพื้นที่บ้านทุ่งเภา 13
ภาพที่ 1.8 : กรอบแนวคิดการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ 14
ภาพที่ 3.1 : ข้อมูลประชากร อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา 50
ภาพที่ 3.2 : ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ที่ความคลาดเคลื่อน 5% 50
ภาพที่ 3.3 : แผนภาพการออกแบบ แบบสอบถามบ้านทุ่งเภา 51
ภาพที่ 3.4 : แผนภาพการออกแบบ แบบสอบถามบ้านทุ่งเภา 52
ภาพที่ 3.5 : แผนการดำเนินงานเก็บข้อมูลแบบสอบถาม 52
ภาพที่ 3.6 : แผนที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามบ้านทุ่งเภา จำนวน 300 ชุด 53
ภาพที่ 4.1 : การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน Radar Diagram บ้านทุ่งเภา 56
ภาพที่ 4.2 : การสำรวจพื้นที่บ้านทุ่งเภา (ก-ค) 58
ภาพที่ 4.3 : การสำรวจเส้นทางธรรมชาติเพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ 59
ภาพที่ 4.4 : คณะวิจัยเสนอแนวคิดการออกแบบพัฒนาพื้นที่ และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชน 59
ภาพที่ 4.5 : คณะวิจัยเสนอแบบร่างการพัฒนาพื้นที่ และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชน 60
ภาพที่ 4.6 : ผังการสำรวจพื้นที่ขอบเขต และเส้นทาง 89
ภาพที่ 4.7 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ 90
ภาพที่ 4.8 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ 91

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 4.9 : แนวทางในวางผังและพัฒนาพื้นที่ 92
ภาพที่ 4.10 : แนวทางในการกำหนดระยะการเข้าถึงและพัฒนาพื้นที่ 93
ภาพที่ 4.11 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (สำนักงานและจุดเรียนรู้) 94
ภาพที่ 4.12 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ร้านค้า) 94
ภาพที่ 4.13 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดชมน้ำตก) 95
ภาพที่ 4.14 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดชมน้ำตก) 95
ภาพที่ 4.15 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ลานกางเต้นท์) 96
ภาพที่ 4.16 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ลานพักผ่อน) 96
ภาพที่ 4.17 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ ลานพักผ่อนและเรียนรู้) 97
ภาพที่ 4.18 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดพักผ่อน) 97
ภาพที่ 4.19 : แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ห้องน้ำ) 98
ภาพที่ 4.20 : การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาและทบทวนศักยภาพพื้นที่บ้านทุ่งเภา 99
ภาพที่ 4.21 : การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ โดย ศ.ดร.อรรจน์ เศรษฐบุตร 100
ภาพที่ 4.22 : การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ โดย นายมงคล ชนินทรสงขลา 101

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โครงการวิจัยเรื่อง การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเพื่อ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมไปกับการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมสู่พื้นที่ และการขับเคลื่อนนวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน นำสู่ระบบนิเวศชุมชนน่าอยู่อันครอบคลุมมิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ด้วยแนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการวิจัยและพัฒนา R&D (Research and Development) ในการดำเนินการวิจัย

คณะวิจัยทำการออกแบบกระบวนการและเพื่อสร้างกลไกอันนำสู่การสร้างการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน คณะวิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน สถาปัตยกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นวัตกรรมเชิงพื้นที่ ออกแบบ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษา และสำรวจศักยภาพชุมชนโดยการสร้างการเรียนรู้ รับรู้ และการร่วมขับเคลื่อนเพื่อนำสู่มิติการมีส่วนร่วมเกิดความรักษ์และพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนนำสู่ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และชุมชนต้นแบบลูกโลกสีเขียว และนวัตกรรมการบริหารจัดการ อปท.ดีเด่น อันประกอบด้วย 1) วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่โดยกลไกการมีส่วนร่วม 2) การถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่ชุมชน 3) การออกแบบพื้นที่ ผลิตภัณฑ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์ 4) การทดลองนวัตกรรม และการพัฒนาพื้นที่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน และ 5) การประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบ และประโยชน์จากการออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืน และการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และได้ศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลธารคีรี ตำบลจะแหน และตำบลสะบ้าย้อย

การวิจัยมีกระบวนการในการดำเนินการโครงการประกอบด้วย กระบวนการในที่ 1 ทำการทบทวนและศึกษาข้อมูลพื้นฐาน กระบวนการที่ 2 การสร้างและทดลองใช้ ประกอบด้วยขั้นตอนการออกแบบ Designing of Model กระบวนการที่ 3 การพัฒนารูปแบบ Development of Model กระบวนการที่ 4 การนำนวัตกรรมการออกแบบ และนวัตกรรมการจัดการพื้นที่ไปปรับใช้

Implementation และกระบวนการที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการประเมินจากผลประโยชน์ทางตรงและประโยชน์ทางอ้อม และสรุปผลที่เกิดขึ้น และมีกิจกรรมจำนวน 7 กิจกรรม ดังนี้ 1) มีการทบทวน 2) การทบทวนและศึกษาข้อมูลพื้นฐานบริบทเชิงพื้นที่ 3) การจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชุดองค์ความรู้ สื่อสร้างสรรค์ 5) การออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาพื้นที่และการสร้างการรับรู้ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม 6) การทดสอบ การทดลองนวัตกรรม และการถ่ายทอด 7) การประเมินผล วิเคราะห์ และขับเคลื่อน "นวัตกรรมการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยมีพื้นที่เป้าหมายในการจัดกิจกรรม คือ ม.5 บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย และตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลสะบ้าย้อย ตำบลจะแหน ตำบลทุ่งพอ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัด และมีหน่วยงานในพื้นที่ร่วมดำเนินการจำนวน 3 หน่วยงาน ได้แก่ 1) วิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน บ้านทุ่งเภา และ 2) อำเภอสะบ้าย้อย องค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ผ่าน การร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ การพัฒนาชุดองค์ความรู้ และการร่วมสร้างกลไกและร่วมการขับเคลื่อนพื้นที่อันนำสู่แผนนโยบายพัฒนาพื้นที่และจังหวัดชายแดนใต้ และ 3) อำเภอสะบ้าย้อย มีส่วนร่วมในการสร้างกลไกและร่วมการขับเคลื่อนพื้นที่

คณะวิจัยมีการใช้เทคโนโลยี (Technology Readiness Level: TRL) ได้แก่ 1) การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน กระบวนการและแนวทางการออกแบบอาคารและสรรค์สร้างสภาพแวดล้อม เพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ วิถีชุมชน และสรรค์สร้างสร้างสภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์พื้นที่ และ 2) การบริหารจัดการในองค์กร วิสัยทัศน์ จากคณะผู้บริหาร ภาคีเครือข่าย ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่

ผลจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัย จะทำให้กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ มีการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมการออกแบบ นวัตกรรมกระบวนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน นวัตกรชุมชน และนวัตกรนักบริหารจัดการ รวมการเกิดกลไกอันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาที่ครอบคลุมทุก 5 มิติ นำสู่การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวและเรียรู้เชิงนิเวศ ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่ผลกระทบที่จะตามมา คือ เกิดการการพัฒนาพื้นที่ภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนำสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์นำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่ สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างความเจริญ และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ด้านเศรษฐกิจ เกิดการสร้างรายได้และกระจายรายได้ชุมชน จากการสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มแก่สินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการการท่องเที่ยว นำสู่การสร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (BCG) รวมไปถึงด้านสังคม เกิดการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศ การสร้างอาชีพ และการสร้างเครือข่ายอันนำสู่การพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน เชื่อมโยงและความสัมพันธ์กับสังคมและชุมชนโดยรอบ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากกิจกรรมและผลงาน มีดังนี้ 1.กิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วม 1) การนำองค์ความรู้ด้านการออกแบบพัฒนาพื้นที่ และการสร้างการรับรู้ในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) แนวทางในการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน 3) การการรับรู้ ยอมรับ และร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวและ 4) การขับเคลื่อนนำสู่การใช้ประโยชน์สู่การพัฒนาพื้นที่สร้างมูลค่า กระจายความเจริญด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 2.ผลงานตีพิมพ์ 1) องค์ความรู้ด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) การกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน 3. การถ่ายทอดเทคโนโลยี 1) การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน 2) การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้าน Green Infrastructure in Local Landscape และ Sustain novation Design และ Green Infrastructure และนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ 3) การจัดการความรู้และแพลตฟอร์มเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยี และการเตรียมความพร้อมให้ผู้รับถ่ายทอดเทคโนโลยี 4) ฐานข้อมูล/แพลตฟอร์ม/กลุ่ม/ครั้ง การถ่ายทอด "นวัตกรรมการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ 5) การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

เป้าหมายผลผลิตของโครงการ มี 1) ชุมชน ท้องถิ่น ได้รับการพัฒนาทักษะ 2) บทความตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ และระดับชาติ 3) อนุสิทธิบัตร (Petty patent) 4) แบบจำลองศิลปะ (Model Design) และ 5) หนังสือที่ตีพิมพ์โดยหน่วยงานระดับชาติ ทั้งนี้คณะนักวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการขับเคลื่อนแนวคิดการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนผ่านมุมมองการออกแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน และชุมชนสีเขียวจะนำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ นำสู่การเชื่อมโยงการบริหารจัดการพื้นที่ ขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาและการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำสู่ “อัตลักษณ์องค์กร” แห่งการบริหารจัดการความยั่งยืนเมืองชายแดนใต้อย่างแท้จริง

หลักการและเหตุผล/ปัญหา/โจทย์การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในท้องที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เป็นหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ชุมชน หมู่บ้าน และสนับสนุนกลุ่มอาชีพมาโดยตลอด เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าไม้ น้ำ ดิน และแร่ธาตุที่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชบางชนิด ซึ่งให้ผลดีกว่าพื้นที่อื่น ๆ

ปัจจุบันมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 10 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลสะบ้าย้อย เทศบาลตำบลท่าพระยา องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพอ องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโหนด องค์การบริหารส่วนตำบลจะแหน องค์การบริหารส่วนตำบลคูหา องค์การบริหารส่วน

ตำบลเขาแดง องค์การบริหารส่วนตำบลบาโหย องค์การบริหารส่วนตำบลธารคีรี ที่ผ่านมามีโครงการด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนจากหลากหลายตำบลและกลุ่มอาชีพ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา (พ.ศ.2566-2567) ประเด็นการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวมีคุณภาพได้มาตรฐาน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และพัฒนาการท่องเที่ยวพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

ถึงแม้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวและสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังมีปัจจัยที่ส่งผลให้หลายพื้นที่ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนเท่าที่ควร ทั้งจากเหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งสะบ้าย้อยเป็นหนึ่งในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในความปลอดภัย และไม่มีคนกลางเข้ามารับสินค้าไปจำหน่าย รวมถึงการขาดทรัพยากรบุคคลในการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ชุมชน หมู่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การขาดนวัตกรรมเทคโนโลยีและหลายกิจกรรมในโครงการไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่

การพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าว มีสิ่งที่ควรคำนึงถึงหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยสามารถนำทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว โดยให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การให้บริการและการบริโภคเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เข้ามาเป็นแนวทางในการออกแบบแผนพัฒนาได้

อย่างไรก็ตาม โอกาสในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย สามารถเกิดขึ้นได้ ด้วยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและครอบคลุมในทุกมิติมากยิ่งขึ้น โดยการมุ่งเน้นไปที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและแหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้เข้าสู่ตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ ตามแนวการพัฒนาของภาค (พ.ศ.2566-2667) โดยการสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวและปรับทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการ โดยส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวสีเขียวเพื่อลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถบริหารจัดการดูแลเรื่องความสะอาด สุขอนามัย และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม โดยใช้จุดเด่นและความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะ วัฒนธรรม และองค์ความรู้ท้องถิ่น

มาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นให้มีคุณค่าตอบสนองความต้องการของตลาดที่มีความหลากหลายมากขึ้น

จากการศึกษาผ่านเอกสาร การลงพื้นที่สำรวจ ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน พบว่า เป็นตำบลที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน ป่าไม้ ภูเขา แต่ยังไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพที่นำไปสู่การสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 28,023 ไร่ (ประมาณ 44.83 ตารางกิโลเมตร) แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตร และที่อยู่อาศัยประมาณ 22,070 ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ประมาณ 488 ไร่ ประชากรสวนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สวนยางพารา ผลไม้เล็กน้อย และอาชีพรับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์ของชุมชนออกจำหน่าย จากการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทำขนม และอาชีพแปรรูปปลาดุก

คุณภาพชีวิตของประชาชนหมู่บ้านทุ่งเภา อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีรายได้เฉลี่ย 45,399.77 บาท/คน/ปี เนื่องจากได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดปัญหาในการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร ผู้ประกอบการภายนอกไม่กล้าเข้ามารับซื้อผลผลิต และไม่มีแหล่งรวบรวมผลผลิต ซึ่งถือว่าเป็นรายได้หลักของชาวบ้าน

จากการลงพื้นที่สำรวจ และการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ พบว่า บ้านทุ่งเภามีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าไม้ น้ำ และทรัพยากรบุคคลที่มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรหลากหลาย ทำให้เป็นหมู่บ้านที่มีโอกาสสูงในการพัฒนา เนื่องจากชาวบ้านมีความพร้อมในการให้ความร่วมมือกับทุกหน่วยงานที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งฐานทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ได้แก่ น้ำตก ทะเลหมอก ป่าต้นน้ำ และถ้ำ รวมไปถึงผลิตภัณฑ์จากส้มแขก และผลไม้ตามฤดูกาล เช่น ทุเรียน และผักประจำถิ่น

ความต้องการของหมู่บ้าน คือการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว ภายใต้การออกแบบตามแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน โดยสร้างความเสียหายแก่ธรรมชาติให้น้อยที่สุด และดำรงไว้ซึ่งวิถีและอัตลักษณ์เดิม โดยต้องการให้มี 1) กิจกรรมพัฒนาออกแบบพื้นที่สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ น้ำตก ถ้ำ ทะเลหมอก ทุ่งนา 2) ผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าชุมชน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากส้มแขก ทุเรียนบ้าน และผักผลไม้อื่น 3) ออกแบบกิจกรรมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้กับชุมชน 4) จัดกิจกรรมเพื่อให้มีคนภายนอกเข้ามาในพื้นที่

ภาพที่ 1.1 ทรัพยากรในพื้นที่ 1) น้ำตกทุ่งเภา 2) ทะเลหมอกสะบ้าย้อย 3) ที่เคารพสักการะทวด 4) บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ 5) แหล่งข้าวทุ่งเภา (ข้าวอัตลักษณ์พื้นที่)

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 1.2 แผนที่ผังวิสาหกิจชุมชนอำเภอสะบ้าย้อย ตำบลสะบ้าย้อย ตำบลเปียน ตำบลธารคีรี ตำบลจะแหน และตำบลทุ่งพอ

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มทร.ศรีวิชัย, 2566

ภาพที่ 1.3 แผนที่ผังวิสาหกิจชุมชนอำเภอสะบ้าย้อย วิสาหกิจชุมชนบ้านสุโส๊ะ วิสาหกิจชุมชนปลูกโกโก้บ้านเบาะลาแต วิสาหกิจชุมชน

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มทร.ศรีวิชัย, 2566

ภาพที่ 1.4 วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ส้มแขก บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ที่มา: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มทร.ศรีวิชัย, 2566

ประเด็นโอกาสสำคัญสำหรับงานวิจัยนี้คือ ฐานทุนทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรพื้นที่ ทรัพยากรบุคคล การหนุนเสริมจากภาคประชาชนและภาครัฐ พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ใหม่ซึ่งชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีความตั้งใจในการยกระดับศักยภาพ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนเพื่อครอบคลุมมิติการพัฒนาทั้ง 5 มิติ มีความจำเป็นในการบูรณาการศาสตร์และองค์ความรู้ด้าน “การออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืน สถาปัตยกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” การสร้างกลไกเพื่อหนุนเสริมความเข็มแข็งนำสู่การบริหารจัดการพื้นที่อย่างสมดุล

จากข้อมูลข้างต้น คณะวิจัยได้ออกแบบกิจกรรม และสร้างกระบวนการสร้างความตระหนักรับรู้แก่ประชาชนในพื้นที่และสังคม การวิจัยออกแบบและพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะนำสู่เมืองน่าอยู่ส่งเสริมการเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนและกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนใต้ส่งผลให้เกิดต้นแบบพื้นที่แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิด “นวัตกรแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” เกิดการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม “นวัตกรรมการออกแบบและสื่อสร้างสรรค์ Sustain novation” ถือเป็นกลไกสำคัญอันหนุนเสริมหน่วยงานภาครัฐและประชนเกิดความร่วมมือส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดกลไกในการขับเคลื่อนและพัฒนาพื้นที่สู่ความยั่งยืนคลอบคลุมการพัฒนาทั้ง 5 มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในพื้นที่บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน ซึ่งมีฐานทรัพยากรอันโดดเด่นและมีอัตลักษณ์ จากความต้องการของชุมชนซึ่งผลักดันในการยกระดับศักยภาพและพัฒนาสู่แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนต้นแบบ ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน จะนำสู่เกิดการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจลดปัญหาสังคมและความเหลื่อมล้ำ นวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่ Sustain novation Design จะหนุนสร้างระบบนิเวศชุมชนให้น่าอยู่ ยั่งยืนและครอบคลุมมิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ เกิดเป็นชุมชนต้นแบบ และนวัตกรแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์

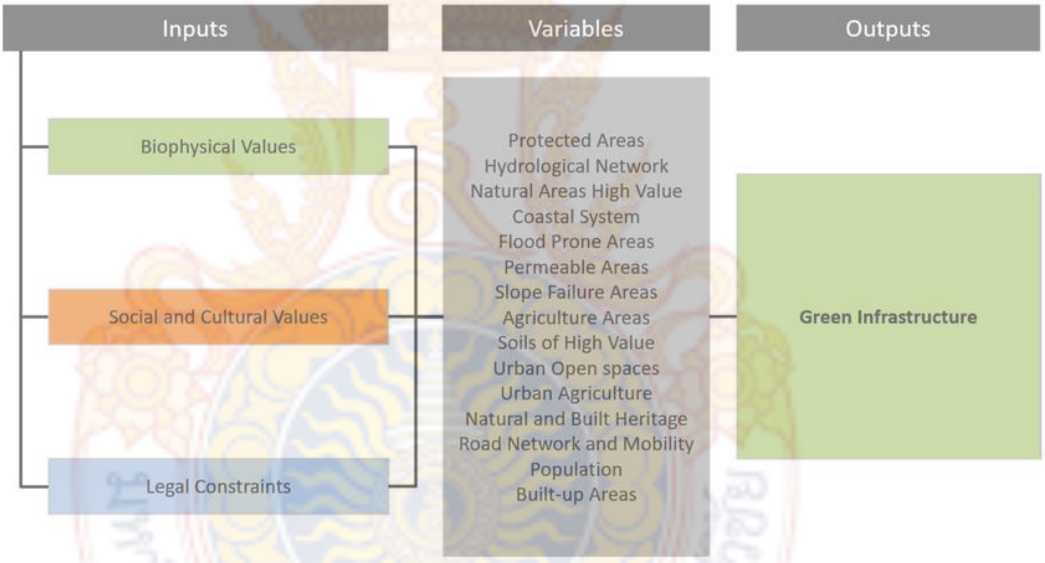
1.2.1 เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ส้มแขกบ้านทุ่งเภา ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2.2 เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน นำสู่แหล่งเรียนรู้ ชุมชนน่าอยู่อันครอบคลุมมิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่

1.2.3 เพื่อหนุนเสริมและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมสู่พื้นที่ ด้วยการยกระดับพื้นที่สู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

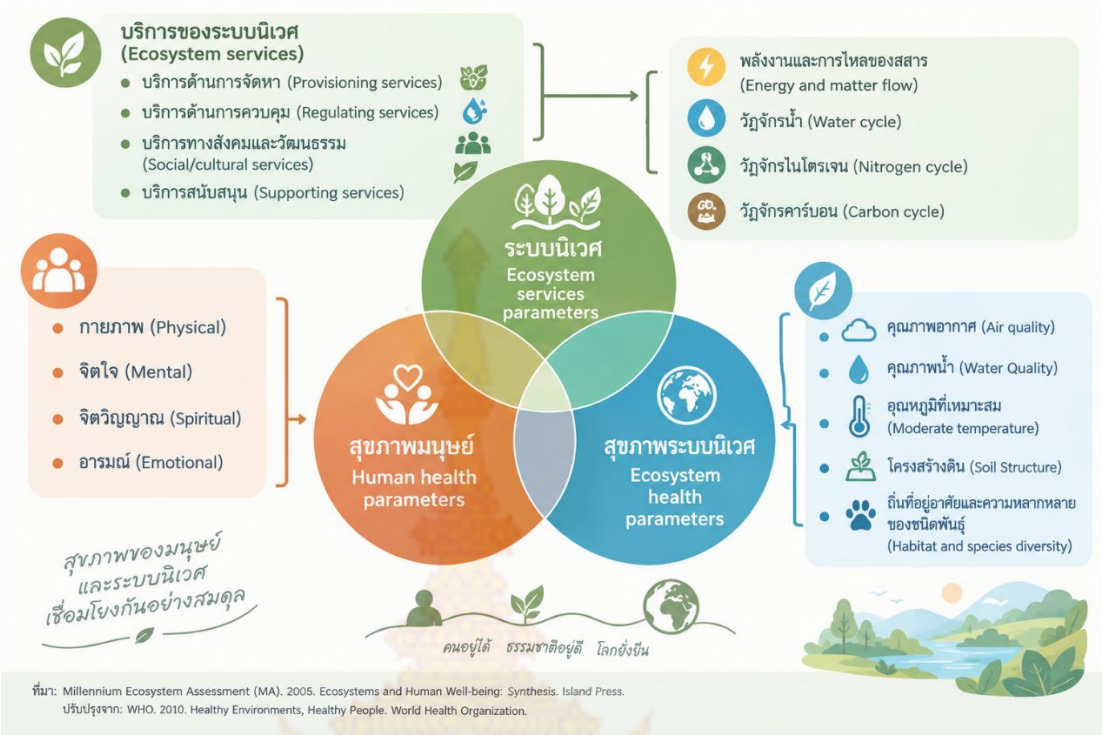
1.3 กรอบแนวคิดงานวิจัย

กรอบการวิจัยและการออกแบบและพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่น่าอยู่ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนและกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนใต้ประกอบด้วยแนวคิดหลักในการพัฒนาเมืองในอนาคตให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน การพัฒนาเมืองในอนาคตให้น่าอยู่ อย่างยั่งยืน (Livable and Sustainable Future City : LSFC) เป็นกระบวนการพัฒนา เมืองเพื่อให้ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมให้ น้อยที่สุด มีการวางแผนพัฒนาบนฐานศักยภาพ และความเหมาะสมทางภูมินิเวศ มีความสามารถ ในการแข่งขันเชิงเศรษฐกิจบนฐานการเติบโตที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้รับโอกาสที่เท่าเทียม และมีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตลอดการพัฒนา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2565)

ภาพที่ 1.5 วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ส้มแขก บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

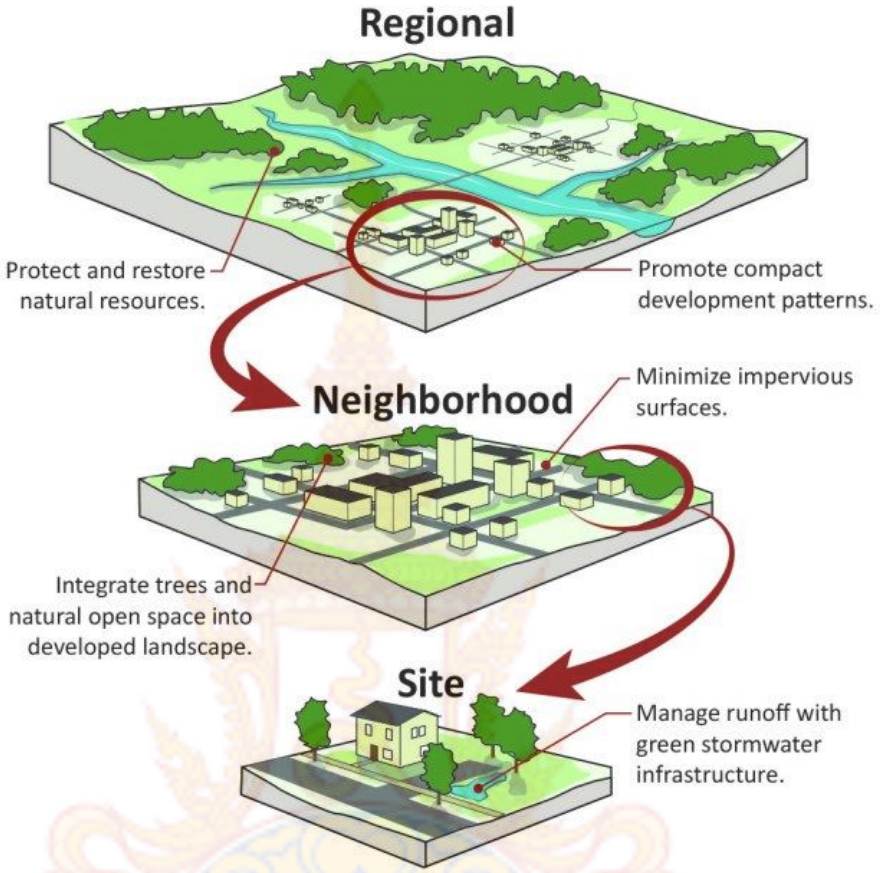

ภาพที่ 1.6 กรอบแนวคิดของสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569 ดัดแปลงจาก WHO,2010

แนวคิดของสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน (ภาพแสดงที่ 1.6) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน และส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ขั้นแรกในกระบวนการคือการวิจัย โดยการสำรวจข้อมูลและศึกษาความต้องการของชุมชน การสำรวจสังคมและสิ่งแวดล้อม บริบทเชิงพื้นที่และการศึกษาความเป็นไปได้ของการพัฒนาท่องเที่ยวในพื้นที่ หลังจากนั้นคือขั้นตอนการออกแบบและพัฒนา โดยการออกแบบที่เน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และการพัฒนาที่เน้นการสร้างองค์ประกอบท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน การออกแบบและพัฒนาในส่วนนี้ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม และการเพิ่มคุณค่าให้กับทรัพยากรท้องถิ่น

ในกระบวนการนี้ สถาปัตยกรรมยั่งยืนเป็นหนึ่งในประเภทของการออกแบบที่สำคัญ เนื่องจากมุ่งเน้นการสร้างโครงสร้างที่ยั่งยืนและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน โดยการกำหนดใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การออกแบบและพัฒนาที่มุ่งหวังสร้างการเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น และกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่ยั่งยืน การนำส่งผลของกระบวนการนี้อาจเป็นต้นแบบในการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้เกิด "นวัตกรรมแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน" ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบจังหวัดชายแดนใต้ใน การนำเสนอแนวคิดหรือโครงการที่สามารถนำไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ หรือการถ่ายทอดเทคโนโลยีและแนวคิดที่เป็นประโยชน์ใน

บริบทที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้นวัตกรรมแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนจะถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

ภาพที่ 1.7 บริบททรัพยากรและศักยภาพพื้นที่บ้านทุ่งเภา
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 1.7 แสดงบริบทเชิงพื้นที่และศักยภาพพื้นฐานของชุมชนบ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ป่า พื้นที่เกษตร แหล่งน้ำ และภูมิทัศน์ธรรมชาติ รวมถึงทุนทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน ภาพดังกล่าวสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวในพื้นที่

ภาพที่ 1.8 กรอบแนวคิดการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพ 1.8 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยที่ใช้โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวเป็นแกนกลางในการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศของชุมชนบ้านทุ่งเภา โดยเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ชุมชน และการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์อย่างยั่งยืน เข้ากับกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน กรอบแนวคิดนี้สะท้อนการทำงานเชิงระบบของพื้นที่ในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน

ภาพที่ 1.9 กระบวนการขับเคลื่อนการสร้างมูลค่าและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกหลัก (ภาพที่ 1.9) ตั้งแต่การออกแบบเชิงมีส่วนร่วม การถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนานวัตกรรมพื้นที่ ไปจนถึงการบริหารจัดการโดยชุมชน ผลลัพธ์ของกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่น และการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสีเขียว–เศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชายแดนใต้

บทที่ 2
ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เกิดขึ้นจากความตระหนักถึงผลกระทบเชิงลบที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาในยุคอุตสาหกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบเร่งรัด ซึ่งมุ่งเน้นการขยายตัวของการผลิต การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้น และการพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐานโดยขาดการคำนึงถึงขีดจำกัดของระบบนิเวศ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเสื่อมโทรมของทรัพยากร ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และคุณภาพชีวิตที่ลดลงในหลายพื้นที่ของโลก (Meadows et al., 1972)

แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นที่ยอมรับในระดับสากลจากรายงาน *Our Common Future* หรือที่รู้จักกันในชื่อ *Brundtland Report* จัดทำโดยคณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ในปี ค.ศ. 1987 โดยให้คำนิยามว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายความสามารถของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (WCED, 1987) คำนิยามดังกล่าวได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และถูกนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงในนโยบายและแผนพัฒนาของหลายประเทศ

ในระยะเริ่มต้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบททางสังคมและเศรษฐกิจมีความซับซ้อนมากขึ้น แนวคิดดังกล่าวได้ถูกขยายขอบเขตให้ครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยเน้นความเป็นธรรมทางสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์ (Sachs, 2015)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะต่อมาจึงถูกอธิบายผ่านกรอบแนวคิดสามเสาหลัก (Triple Bottom Line) ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งสามมิติต้องดำเนินไปอย่างเกื้อหนุนกัน การพัฒนาที่ให้ความสำคัญเพียงมิติใดมิติหนึ่งโดยละเลยมิติอื่น มักนำไปสู่ความไม่สมดุลและความไม่ยั่งยืนในระยะยาว (Elkington, 1997) แนวคิดนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญในการประเมินนโยบายและโครงการพัฒนาในหลายสาขา รวมถึงการวางผังเมือง สถาปัตยกรรม และการพัฒนาชุมชน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้พัฒนาไปสู่มุมมองเชิงระบบมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และระบบนิเวศในลักษณะของระบบสังคม–นิเวศ (Socio-Ecological Systems) แนวคิดนี้มองว่าการพัฒนาไม่สามารถแยกออกจากบริบทของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ และเน้นการสร้างความสามารถในการปรับตัว (Resilience) ของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม (Folke et al., 2010)

นอกจากนี้ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังถูกเชื่อมโยงกับประเด็นด้านคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของมนุษย์มากขึ้น โดยตระหนักว่าความยั่งยืนไม่ได้หมายถึงเพียงการอนุรักษ์ทรัพยากร แต่รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ปลอดภัย และมีความหมาย แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และการออกแบบเชิงพื้นที่ ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลงแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากระดับนโยบายสู่การปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่และชุมชน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้วิวัฒนาการจากการมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรและการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อม ไปสู่แนวคิดเชิงบูรณาการที่คำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คุณภาพชีวิต และความสามารถในการปรับตัวของระบบมนุษย์และธรรมชาติร่วมกัน แนวคิดนี้จึงเป็นกรอบสำคัญในการศึกษาวิจัยและการออกแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ในบริบทชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

2.1.1 การพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนหลักการของความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมักอธิบายผ่านกรอบแนวคิด “สามเสาหลักของความยั่งยืน” (Triple Bottom Line) แนวคิดนี้เน้นว่าการพัฒนาในมิติใดมิติหนึ่งไม่สามารถดำเนินไปอย่างโดดเดี่ยวได้ หากขาดการพิจารณาผลกระทบต่อมิติอื่น ๆ การพัฒนาที่แท้จริงจึงต้องสร้างความเกื้อหนุนและความสมดุลระหว่างทั้งสามมิติอย่างเป็นระบบ (Elkington, 1997)

ในมิติทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืนมิได้มุ่งเน้นเพียงการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมหรือการเพิ่มรายได้ในระยะสั้น แต่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยไม่ทำลายฐานทรัพยากรของสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจในกรอบนี้มักเชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมเป็นฐานในการสร้างรายได้และโอกาสทางอาชีพอย่างยั่งยืน (UNEP, 2011; Sachs, 2015)

ในบริบทระดับชุมชน มิติทางเศรษฐกิจของการพัฒนาอย่างยั่งยืนสะท้อนผ่านการเสริมสร้างศักยภาพของเศรษฐกิจท้องถิ่น การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และการลดความเปราะบางทาง

เศรษฐกิจ การพัฒนาเชิงพื้นที่ เช่น แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างรายได้และเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรในพื้นที่ หากมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมและมีส่วนร่วมจากชุมชน ในมิติทางสังคม การพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต ความเป็นธรรม และความเข้มแข็งของสังคม มิติทางสังคมครอบคลุมประเด็นด้านสุขภาวะ ความปลอดภัย การเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดนี้เน้นว่าการพัฒนาที่ละเลยมิติทางสังคมมักนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และความไม่ยั่งยืนในระยะยาว (WCED, 1987) การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติทางสังคม เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความผูกพันกับพื้นที่ และความสามารถในการดูแลรักษาทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและออกแบบ จะช่วยให้โครงการหรือกิจกรรมพัฒนามีความสอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิต และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ในมิติทางสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ลดการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถของธรรมชาติ และลดผลกระทบจากมลพิษและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มิติทางสิ่งแวดล้อมเน้นการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินอย่างเหมาะสม และการฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสื่อมโทรม (Folke et al., 2010) ในปัจจุบัน มิติทางสิ่งแวดล้อมของการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดความสามารถในการปรับตัว (resilience) ของพื้นที่และชุมชน โดยมองว่าการออกแบบเชิงพื้นที่ เช่น การใช้โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว พื้นที่สีเขียว และภูมิทัศน์เชิงนิเวศ สามารถช่วยลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและเพิ่มความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นกรอบแนวคิดที่มองการพัฒนาในลักษณะองค์รวมและเชิงระบบ โดยเน้นความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเข้มแข็งของสังคม และการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ กรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

2.1.2 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นกรอบการพัฒนาระดับโลกที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้นในปี ค.ศ. 2015 เพื่อใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศและชุมชนให้เกิดความสมดุลในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้เป้าหมายทั้ง 17 ประการ งานวิจัยเรื่องการออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีความสอดคล้องโดยตรงกับเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ SDG 11

เมืองและชุมชนยั่งยืน SDG 8 การเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าและการจ้างงานที่เหมาะสม และ SDG 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations, 2015)

1) SDG 11 เมืองและชุมชนยั่งยืน

SDG 11 มุ่งเน้นการพัฒนาเมืองและชุมชนให้มีความปลอดภัย น่าอยู่ มีความยืดหยุ่น และสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว โดยให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่ การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และการลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้สนับสนุน SDG 11 ผ่านการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวในระดับชุมชน ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพักผ่อน และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การออกแบบพื้นที่สีเขียวและภูมิทัศน์เชิงนิเวศยังช่วยเพิ่มความสามารถในการปรับตัวของชุมชนต่อความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำท่วมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งยังส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2) SDG 8 การเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าและการจ้างงานที่เหมาะสม

SDG 8 ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ครอบคลุม และมีคุณค่า ควบคู่กับการสร้างงานที่เหมาะสมและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน งานวิจัยนี้เชื่อมโยงกับ SDG 8 ผ่านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยอาศัยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์วัฒนธรรมเป็นฐาน

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่บ้านทุ่งเภา ช่วยส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่น ลดการพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอก และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของ SDG 8 ที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

3) SDG 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

SDG 13 มุ่งเน้นการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับ SDG 13 ผ่านการส่งเสริมแนวคิดการออกแบบเชิงนิเวศและการใช้โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว เช่น พื้นที่ป่า พื้นที่ชุ่มน้ำ และระบบจัดการน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เพิ่มความสามารถในการดูดซับน้ำ และลดผลกระทบจากสภาพอากาศที่รุนแรง แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างความตระหนักรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแก่ชุมชนและผู้มาเยือน ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว

2.1.3 บทบาทของสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ในการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชุมชน

สถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน เนื่องจากเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงกิจกรรมของมนุษย์เข้ากับระบบนิเวศและบริบททางสังคมโดยตรง การออกแบบเชิงพื้นที่ไม่เพียงกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือรูปลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม คุณภาพชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ในมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน สถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) มุ่งเน้นการออกแบบอาคารและพื้นที่ใช้สอยที่ลดการใช้ทรัพยากรและพลังงาน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมสุขภาวะของผู้ใช้งาน โดยคำนึงถึงบริบทด้านภูมิอากาศ วัสดุท้องถิ่น วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน การออกแบบในลักษณะดังกล่าวช่วยให้สถาปัตยกรรมไม่เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างเชิงกายภาพ แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม–นิเวศที่เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Yeang, 1999; Kibert, 2016) ในระดับชุมชน สถาปัตยกรรมมีบทบาทในการสร้างพื้นที่สาธารณะและพื้นที่เรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม อาคารชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ หรือพื้นที่กิจกรรมที่ได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสมสามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” (Social Space) ที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางสังคม ในขณะเดียวกัน ภูมิทัศน์และการออกแบบพื้นที่สีเขียวมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ พื้นที่สีเขียว โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว และภูมิทัศน์เชิงนิเวศช่วยให้บริการเชิงระบบนิเวศ เช่น การควบคุมอุณหภูมิ การจัดการน้ำ การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ (Tzoulas et al., 2007) บริการเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนชนบทที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานในการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ การออกแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นยังช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางกายและจิตใจของคนในชุมชน ผ่านการสร้างพื้นที่พักผ่อน การเรียนรู้กลางแจ้ง และกิจกรรมนันทนาการ งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงพื้นที่สีเขียวและภูมิทัศน์ธรรมชาติช่วยลดความเครียด เสริมสร้างความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน (Kaplan & Kaplan, 1989; Kabisch et al., 2017) ในบริบทของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การบูรณาการสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญ การออกแบบเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Design) เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางรูปแบบ และการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ซึ่งช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการ อัตลักษณ์ และศักยภาพของพื้นที่ การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเพิ่มโอกาสในการดูแลรักษาพื้นที่อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป สถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์มีบทบาทเป็นกลไกสำคัญในการแปลงแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากระดับนโยบายสู่การปฏิบัติจริงในระดับชุมชน ผ่านการออกแบบพื้นที่ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ สุขภาวะของมนุษย์ และความเข้มแข็งทางสังคม การบูรณาการแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน ภูมิทัศน์เชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทพื้นที่บ้านทุ่งเภาและพื้นที่ชนบทอื่น ๆ

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นควบคู่กับกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายเพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมการท่องเที่ยว และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า แนวคิดดังกล่าวเริ่มได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงเวลาที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นในหลายพื้นที่

องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้คำนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้และการตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนท้องถิ่น แนวคิดนี้จึงแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปที่มุ่งเน้นเพียงการพักผ่อนหรือการสร้างรายได้ โดยให้ความสำคัญกับ “คุณภาพของประสบการณ์” และ “ความยั่งยืนของพื้นที่” เป็นหลัก

หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสรุปได้ในหลายประเด็น ได้แก่

1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และควรมีส่วนสนับสนุนการฟื้นฟูและการดูแลรักษาทรัพยากร

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนควรมีบทบาทในการวางแผน ดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม

3) การเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นแก่ผู้มาเยือน

4) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวควรสร้างรายได้และโอกาสทางอาชีพในระยะยาว โดยไม่ทำลายฐานทรัพยากรของชุมชน

ในเชิงองค์ประกอบ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วยองค์ประกอบหลักหลายประการ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานของกิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมการเรียนรู้และนันทนาการที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ระบบการจัดการและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงบทบาทของชุมชนในฐานะผู้ดูแลและถ่ายทอดองค์ความรู้ การออกแบบ

พื้นที่และกิจกรรมจึงต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Carrying Capacity) และความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น สำหรับในปัจจุบัน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้พัฒนาไปสู่การบูรณาการกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ การออกแบบประสบการณ์และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน เสริมสร้างอัตลักษณ์ และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

โดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้ และการพัฒนาชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ หลักการและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นฐานสำคัญสำหรับการออกแบบแหล่งเรียนรู้และพื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างมูลค่าและความเจริญอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับชุมชนท้องถิ่นและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดคุณค่าและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ไม่ใช่เพียงผู้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว แต่เป็นผู้ร่วมวางแผน ดำเนินการ และบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม (Scheyvens, 1999; Goodwin, 2011)

งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดทิศทางการพัฒนา การออกแบบกิจกรรม การจัดการทรัพยากร ไปจนถึงการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว (Ashley & Roe, 2002; Scheyvens, 1999) นอกจากนี้ยังช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิต และคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่มากยิ่งขึ้น

ในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่น โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ และอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นฐาน เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบริบทนี้มิได้จำกัดอยู่เพียงการผลิตสินค้าหรือบริการเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Richards, 2011) การผสานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอาชีพและรายได้ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ หรือการออกแบบเส้นทางเรียนรู้และกิจกรรมเชิง

ประสบการณ์ แนวทางดังกล่าวช่วยลดการพึ่งพาการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ และหันมาเน้นคุณภาพของประสบการณ์และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม (UNEP, 2011; Richards, 2011)

ในระดับชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างศักยภาพของคนในพื้นที่ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น การสร้างพื้นที่เรียนรู้และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนและคนในชุมชนมีส่วนร่วม ช่วยเพิ่มโอกาสในการสืบสานอัตลักษณ์และสร้างความต่อเนื่องของการพัฒนาในระยะยาว (Goodwin, 2011) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายท่านชี้ให้เห็นว่า หากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขาดการวางแผนและการกำกับดูแลที่เหมาะสม อาจนำไปสู่การใช้ทรัพยากรเกินศักยภาพ การเชิงพาณิชย์เกินควร และการบิดเบือนอัตลักษณ์ของชุมชน (Ashley & Roe, 2002) ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงควรดำเนินภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชน และกลไกการกำกับดูแลที่เหมาะสม

ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เรียนรู้ และกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน ผ่านการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของพื้นที่ แนวทางดังกล่าวช่วยให้การท่องเที่ยวไม่เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ และความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน

2.2.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแก่นสำคัญของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวดำเนินไปควบคู่กับการรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปที่มักสร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบและอยู่ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Honey, 2008; Weaver, 2001) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมได้ชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ หากมีการวางแผนและบริหารจัดการอย่างเหมาะสม กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ธรรมชาติ การตีความสิ่งแวดล้อม (environmental interpretation) และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว สามารถช่วยเพิ่มความตระหนักรู้และความเข้าใจต่อคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมพฤติกรรมการอนุรักษ์ในระยะยาว (Ballantyne & Packer, 2011)

การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังปรากฏในมิติของเศรษฐกิจและการบริหารจัดการพื้นที่ รายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถนำกลับมาสนับสนุน

การดูแลรักษาทรัพยากร การฟื้นฟูระบบนิเวศ และการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อชุมชนได้รับประโยชน์โดยตรงจากการอนุรักษ์ พวกเขาจะมีแรงจูงใจในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และลดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม (Scheyvens, 1999; Weaver, 2001) ในระดับพื้นที่ การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การออกแบบเส้นทางศึกษาธรรมชาติ พื้นที่เรียนรู้กลางแจ้ง และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ช่วยลดการรบกวนระบบนิเวศและควบคุมทิศทางการใช้พื้นที่ของนักท่องเที่ยว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของการใช้โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและภูมิทัศน์เชิงนิเวศในการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Tzoulas et al., 2007)

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการยังเตือนว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรธรรมชาติได้ หากขาดการควบคุมและการกำกับดูแลที่เหมาะสม เช่น การใช้พื้นที่เกินศักยภาพ การเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (Honey, 2008) ดังนั้น การประเมินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (carrying capacity) และการมีระบบบริหารจัดการที่ชัดเจนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานสำคัญของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติผ่านการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน พื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และภูมิทัศน์เกษตรสามารถถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ถ่ายทอดคุณค่าของระบบนิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่กระทบต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากร

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นกระบวนการที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน หากมีการวางแผน ออกแบบ และบริหารจัดการอย่างเหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ สนับสนุนการอนุรักษ์ และเสริมสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนในระยะยาว

2.2.3 บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง เนื่องจากชุมชนเป็นทั้งผู้ครอบครองทรัพยากร ผู้สืบทอดองค์ความรู้ และผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกิจกรรมการท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในฐานะ “เจ้าของพื้นที่” และ “ผู้จัดการทรัพยากร” มากกว่าการเป็นเพียงผู้ให้บริการหรือแรงงานในระบบการท่องเที่ยว (Scheyvens, 1999; Goodwin, 2011) งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การ

วางแผน การออกแบบกิจกรรม การบริหารจัดการ ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ashley & Roe, 2002) การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบท วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน ลดความขัดแย้ง และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในระยะยาว

บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถพิจารณาได้ในหลายมิติ มิติแรกคือบทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาป่า แหล่งน้ำ และภูมิทัศน์ธรรมชาติ เนื่องจากมีความรู้และประสบการณ์ตรงในการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดกติกาการใช้พื้นที่และการจัดการทรัพยากร ช่วยลดแรงกดดันต่อระบบนิเวศและเพิ่มประสิทธิภาพของการอนุรักษ์ (Weaver, 2001)

มิติที่สองคือบทบาทด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวของธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การนำชมเส้นทางธรรมชาติ การจัดกิจกรรมเรียนรู้เชิงประสบการณ์ หรือการสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่น บทบาทดังกล่าวช่วยสร้างคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้ให้กับการท่องเที่ยว และส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ผู้มาเยือน (Ballantyne & Packer, 2011)

มิติที่สามคือบทบาทด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาศักยภาพชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนสามารถสร้างรายได้ เสริมอาชีพ และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Richards, 2011) การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมภายในชุมชนช่วยลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าบทบาทของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจถูกจำกัด หากขาดการสนับสนุนด้านนโยบาย ความรู้ หรือโครงสร้างการบริหารจัดการที่เหมาะสม (Ashley & Roe, 2002) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเพิ่มบทบาทและความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา บทบาทของชุมชนท้องถิ่นมีความโดดเด่นในฐานะผู้ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและผู้ร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบกิจกรรม การจัดการพื้นที่ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น ช่วยให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เสริมสร้างการเรียนรู้ สุขภาวะ และความยั่งยืนของพื้นที่ในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป บทบาทของชุมชนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างศักยภาพ และการให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากร

และกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

2.2.4 ข้อจำกัดและความท้าทายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชนบท

แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะถูกมองว่าเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แต่การนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ชนบทยังคงเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการ ทั้งในมิติด้านทรัพยากร การบริหารจัดการ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า หากขาดการวางแผนที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจไม่สามารถบรรลุเป้าหมายด้านความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง (Weaver, 2001; Goodwin, 2011)

ข้อจำกัดประการแรกคือ ข้อจำกัดด้านศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรมนุษย์ พื้นที่ชนบทจำนวนมากยังขาดองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากร การบริการนักท่องเที่ยว การตลาด และการบริหารองค์กรชุมชน การพึ่งพาหน่วยงานภายนอกมากเกินไปอาจทำให้ชุมชนมีบทบาทเพียงผู้ปฏิบัติตาม มากกว่าการเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา (Scheyvens, 1999)

ข้อจำกัดประการที่สองคือ โครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงพื้นที่ พื้นที่ชนบทมักประสบปัญหาด้านระบบคมนาคม สาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่งผลต่อความสะดวกและความปลอดภัยของผู้มาเยือน ขณะเดียวกัน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยขาดการควบคุมอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและภูมิทัศน์ธรรมชาติ ซึ่งขัดกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (UNWTO, 2013)

ประการที่สามคือ ความเสี่ยงต่อการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศ หากกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ได้รับการควบคุมอย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่ปัญหาการรบกวนระบบนิเวศ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และการสูญเสียคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมในระยะยาว งานวิจัยชี้ว่าพื้นที่ชนบทซึ่งมีระบบนิเวศเปราะบาง จำเป็นต้องมีการกำหนดขีดความสามารถรองรับ (Carrying Capacity) และแนวทางการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน (Weaver, 2001)

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ความท้าทายด้านการกระจายผลประโยชน์และความเป็นธรรมทางสังคม ในบางกรณี รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งภายในชุมชน การขาดกลไกการบริหารจัดการที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมอาจบั่นทอนความร่วมมือและความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว (Ashley & Roe, 2002)

นอกจากนี้ ความท้าทายด้านนโยบายและการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ก็เป็นปัจจัยสำคัญในพื้นที่ชนบท การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ทั้งด้านการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน หากขาดการบูรณาการเชิงนโยบายและบทบาทหน้าที่ที่

ชัดเจน อาจทำให้การดำเนินงานขาดความต่อเนื่องและประสิทธิภาพ (Goodwin, 2011) ในบริบทของชุมชนบ้านทุ่งเภา ความท้าทายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่คำนึงถึงข้อจำกัดของพื้นที่ชนบทอย่างรอบด้าน การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่เหมาะสมกับขนาดและศักยภาพของพื้นที่ และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Green Infrastructure จึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดความเสี่ยงและเพิ่มความยั่งยืนของการพัฒนา

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชนบทมีศักยภาพสูง แต่จำเป็นต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการ การตระหนักถึงข้อจำกัดเหล่านี้และการวางแผนอย่างรอบคอบ โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากร และการบูรณาการเชิงนโยบาย จะช่วยให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.3 แนวคิดแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ (Ecological Learning Landscape)

แนวคิดแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การออกแบบภูมิทัศน์ และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ แนวคิดดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ชนบทที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และวิถีชีวิตอย่างใกล้ชิด

2.3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ

แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ (Ecological Learning Center หรือ Ecological Learning Space) หมายถึง พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมที่ถูกออกแบบ จัดการ หรือพัฒนาให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Learning From Nature) มากกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎีในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว (Orr, 2004) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนแปลงมุมมองด้านการศึกษาและการพัฒนาพื้นที่ จากการถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียวไปสู่การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับบริบทจริงของพื้นที่ โดยทั่วไป แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมักตั้งอยู่บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิทัศน์ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เกษตร ระบบนิเวศชุมชน หรือพื้นที่สีเขียวสาธารณะ และทำหน้าที่เป็น “ห้องเรียนกลางแจ้ง” (Outdoor Classroom) ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยสามารถเรียนรู้ผ่านการสังเกต การทดลอง การลงมือปฏิบัติ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจริง การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับธรรมชาติ และตระหนักถึงผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน

ในเชิงแนวคิด แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีรากฐานมาจากแนวคิดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Education) และการศึกษาเพื่อความยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) ซึ่งมุ่งเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ค่านิยม และจิตสำนึกที่เอื้อต่อการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2017) การเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศจึงไม่จำกัดอยู่ที่การรับรู้ข้อมูลทางวิชาการ แต่รวมถึงการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จากมุมมองด้านสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่กิจกรรมหรือสิ่งปลูกสร้าง แต่เป็น “ระบบพื้นที่” (spatial system) ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทางกายภาพ ธรรมชาติ และกิจกรรมของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ การออกแบบพื้นที่ในลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับการใช้ภูมิทัศน์เป็นสื่อการเรียนรู้ การจัดลำดับพื้นที่ การเชื่อมต่อเส้นทาง และการสร้างประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง (Taylor, 2009)

นอกจากนี้ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่ชนบท ซึ่งการเรียนรู้มักเกิดขึ้นผ่านวิถีชีวิต การทำงาน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่เชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน (Jarvis, 2007) ในบริบทของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการสร้างความตระหนักรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการพัฒนาศักยภาพในการจัดการพื้นที่ของชุมชนเอง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริงช่วยให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่บูรณาการธรรมชาติ การออกแบบ และกิจกรรมของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และพฤติกรรมที่เอื้อต่อความยั่งยืน แนวคิดดังกล่าวเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแ หล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในระดับชุมชน และเป็นกรอบคิดที่สอดคล้องกับการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทพื้นที่ชนบท เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา

2.3.2 แนวคิด Learning Landscape และ Experiential Learning

แนวคิด *Learning Landscape* หรือ “ภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้” เป็นแนวคิดด้านการออกแบบพื้นที่ที่มองว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการเรียนรู้ได้อย่างมีพลัง โดยการออกแบบภูมิทัศน์ในแนวคิดนี้จะผสานองค์ประกอบของธรรมชาติ โครงสร้างพื้นที่ และกิจกรรมของมนุษย์เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน (Taylor, 2009) ภูมิทัศน์จึงไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังหรือพื้นที่รองรับกิจกรรม แต่

กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยตรง ในบริบทของการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ แนวคิด Learning Landscape ให้ความสำคัญกับการจัดวางพื้นที่ ลำดับการเข้าถึง การเชื่อมโยงเส้นทาง และคุณภาพของประสบการณ์เชิงพื้นที่ (Spatial Experience) เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ผ่านการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส การสังเกต และการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แนวคิดนี้สอดคล้องกับมุมมองร่วมสมัยที่เห็นว่าการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในอาคารหรือห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ที่ถูกออกแบบอย่างมีเจตนา (Designed Learning Environment)

Learning Landscape มีรากฐานสำคัญจากแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (*Experiential Learning*) ซึ่งพัฒนาโดย Kolb (1984) โดยเสนอว่าการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการหมุนเวียนระหว่างประสบการณ์ตรง การสะท้อนประสบการณ์ การสร้างแนวคิด และการนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง แนวคิดดังกล่าวเน้นว่าความรู้ไม่ได้เกิดจากการรับข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เรียนกับบริบทจริงและการตีความประสบการณ์ของตนเอง เมื่อแนวคิด Experiential Learning ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการออกแบบภูมิทัศน์และแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ ภูมิทัศน์จึงทำหน้าที่เป็น “ห้องทดลองทางธรรมชาติ” ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การเดินสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การทดลองระบบนิเวศ การทำกิจกรรมเกษตรหรือฟื้นฟูพื้นที่สีเขียว ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ภูมิทัศน์ในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้เชิงนามธรรมเข้ากับประสบการณ์จริง และสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ แนวคิด Learning Landscape ยังช่วยขยายขอบเขตของการเรียนรู้จากระดับบุคคลไปสู่ระดับชุมชน การออกแบบพื้นที่ให้เอื้อต่อกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้เชิงสังคม (Social Learning) และการเรียนรู้ระหว่างรุ่น แนวคิดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทชุมชนชนบท ซึ่งการเรียนรู้มักฝังอยู่ในวิถีชีวิต การทำงาน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่

นอกจากนี้ งานวิจัยด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ยังชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติช่วยส่งเสริมสมาธิ ความคิดสร้างสรรค์ และสุขภาวะทางจิตใจ การออกแบบ Learning Landscape ที่ผสานองค์ประกอบธรรมชาติอย่างเหมาะสมจึงไม่เพียงสนับสนุนการเรียนรู้ด้านเนื้อหา แต่ยังเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ใช้พื้นที่ (Kaplan & Kaplan, 1989) ในบริบทของงานวิจัยนี้ แนวคิด Learning Landscape และ Experiential Learning เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศของชุมชนบ้านทุ่งเภา การออกแบบภูมิทัศน์ที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติจริง วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมร่วมกัน ช่วยให้แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่การศึกษา พื้นที่สาธารณะ และกลไกการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แนวคิดดังกล่าวยังเชื่อมโยงโดยตรงกับการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เพื่อสุขภาวะ (Well-Being) และการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับชุมชน

กล่าวโดยสรุป แนวคิด Learning Landscape และ Experiential Learning ช่วยเปลี่ยนมุมมองต่อภูมิทัศน์จากพื้นที่ใช้งานทั่วไปไปสู่พื้นที่การเรียนรู้ที่มีชีวิต การบูรณาการแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกันในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างการเรียนรู้ ความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

2.3.3 แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เป็นแนวคิดสำคัญที่สะท้อนการเรียนรู้ของมนุษย์ในฐานะกระบวนการต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต ไม่จำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่ครอบคลุมการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน วิถีชีวิต และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากช่วยเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในการปรับตัว เรียนรู้ และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Jarvis, 2007)

แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดกว้างสำหรับคนทุกช่วงวัย ตั้งแต่เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ไปจนถึงผู้สูงอายุ โดยไม่จำกัดรูปแบบหรือช่วงเวลาในการเรียนรู้ การเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ กิจกรรมประจำวัน และการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้ในระบบการศึกษาที่มักมีโครงสร้างและกรอบเวลาที่ชัดเจน ในระดับชุมชน แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลาง (Shared Learning Space) ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างรุ่นและระหว่างกลุ่มอาชีพ ความรู้ทางนิเวศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ชีวิตของคนในชุมชนสามารถถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดูแลป่าชุมชน การทำเกษตรเชิงนิเวศ การจัดการน้ำ หรือการฟื้นฟูภูมิทัศน์ การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยเชื่อมโยงความรู้เชิงปฏิบัติกับการตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของชุมชนผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน การทำกิจกรรมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งช่วยเพิ่มความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากร แก้ไขปัญหา และวางแผนการพัฒนาในระยะยาว ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

จากมุมมองด้านการพัฒนาชุมชน แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Critical Learning) และการเรียนรู้เชิงปรับตัว (Adaptive Learning) โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้จากผลลัพธ์ของการปฏิบัติจริง ทั้งความสำเร็จและข้อจำกัด การสะท้อนบทเรียนจากการใช้ทรัพยากรหรือการพัฒนาพื้นที่ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับแนวทางการจัดการให้เหมาะสมกับบริบทที่

เปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือความผันผวนทางเศรษฐกิจ ในบริบทของพื้นที่ชนบทและชุมชนชายแดนใต้ เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา การเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนเป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพและอัตลักษณ์ท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ช่วยให้การเรียนรู้ไม่แยกขาดจากชีวิตจริง แต่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

นอกจากนี้ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังสามารถเป็นพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชนกับภาคการศึกษา หน่วยงานรัฐ และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ท้องถิ่นและความรู้ทางวิชาการช่วยยกระดับศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน และเปิดโอกาสให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงธรรมชาติ วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริงช่วยเสริมสร้างศักยภาพ ความเข้มแข็ง และความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศของชุมชน

2.3.4 บทบาทของภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวในการสร้างการเรียนรู้

ภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาสุขภาวะของมนุษย์ งานวิจัยด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติช่วยเพิ่มสมาธิ ลดความเครียด และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เชิงลึก โดยธรรมชาติทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมที่ช่วยฟื้นฟูสมรรถนะทางจิตใจและความสามารถในการรับรู้ของมนุษย์ (Kaplan & Kaplan, 1989) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวไม่เพียงเป็นพื้นที่นันทนาการ แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการเรียนรู้และคุณภาพชีวิต การออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ พื้นที่สีเขียวสามารถถูกออกแบบให้ทำหน้าที่เป็น “สื่อการเรียนรู้” (Learning Medium) ผ่านการจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพที่กระตุ้นการสังเกต การตั้งคำถาม และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พื้นที่เช่น ป่าชุมชน สวนเกษตร พื้นที่ริมน้ำ หรือพื้นที่สีเขียวกึ่งธรรมชาติ สามารถพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของ Learning Landscape โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธิต ทดลอง และเรียนรู้ระบบนิเวศในสถานการณ์จริง การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบธรรมชาติอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ชีวิตประจำวัน

ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสมยังมีบทบาทในการสร้าง “ลำดับประสบการณ์การเรียนรู้” (Learning Sequence) ผ่านการเคลื่อนไหวในพื้นที่ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ จุดพัก จุดสังเกต หรือพื้นที่กิจกรรม ลำดับพื้นที่เหล่านี้ช่วยกำหนดจังหวะและรูปแบบการเรียนรู้ ทำให้การ

เรียนรู้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Learning Landscape ที่มองว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ผ่านประสบการณ์เชิงพื้นที่ (Taylor, 2009) ในระดับชุมชน พื้นที่สีเขียวและภูมิทัศน์ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางสำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน (Collective Learning Space) ซึ่งเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ การทำกิจกรรมกลุ่ม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สีเขียวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อม แต่ยังครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เช่น การเรียนรู้การจัดการทรัพยากร การทำเกษตรเชิงนิเวศ หรือการฟื้นฟูภูมิทัศน์ชุมชน กระบวนการเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

นอกจากนี้ งานวิจัยด้านสุขภาวะยังชี้ให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น ปลอดภัย และเอื้อต่อการพักผ่อนช่วยลดความตึงเครียดและเพิ่มความพร้อมในการเรียนรู้ การออกแบบภูมิทัศน์ที่คำนึงถึงสุขภาวะจึงเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่ยั่งยืน ในบริบทของพื้นที่ชนบทและชุมชนบ้านทุ่งเภา ภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้ เนื่องจากพื้นที่มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร การออกแบบ Learning Landscape ที่เชื่อมโยงพื้นที่เหล่านี้เข้าด้วยกันสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สะท้อนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในภูมิทัศน์จริงช่วยให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรและบทบาทของตนเองในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป ภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวมีบทบาทสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ แหล่งฟื้นฟูสุขภาวะ และพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน การออกแบบและจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างเหมาะสมจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและความยั่งยืนของชุมชนบ้านทุ่งเภา

2.3.5 แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในบริบทชุมชนชนบทและพื้นที่ชายแดนใต้

ในบริบทของชุมชนชนบทและพื้นที่ชายแดนใต้ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีบทบาทที่แตกต่างจากแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปอย่างชัดเจน เนื่องจากไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมหรือพื้นที่นันทนาการ แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการสร้างความมั่นคงทางสังคมในระยะยาว พื้นที่ดังกล่าวมักมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริงอย่างบูรณาการ

พื้นที่ชนบทและพื้นที่ชายแดนใต้โดยทั่วไปมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ เช่น ป่า แหล่งน้ำ ระบบนิเวศเกษตร และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ขณะเดียวกันยังมีองค์ความรู้

ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนที่สั่งสมผ่านประสบการณ์และการถ่ายทอดระหว่างรุ่น องค์ประกอบเหล่านี้ถือเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้เชิงนิเวศและการสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน หากได้รับการออกแบบและจัดการอย่างเหมาะสม (Orr, 2004; UNESCO, 2017) แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในบริบทดังกล่าวจึงมีบทบาทในการทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลาง” (shared space) ที่เชื่อมโยงมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้ และการพัฒนาชุมชนเข้าด้วยกัน พื้นที่กลางนี้เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน หน่วยงานภายนอก และผู้มาเยือน โดยไม่แยกขาดการเรียนรู้ออกจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศจึงมีลักษณะเป็นการเรียนรู้เชิงสังคมและเชิงประสบการณ์ ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมและความไว้วางใจระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ

ในบริบทของพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศยังสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และคุณค่าของพื้นที่ การออกแบบพื้นที่เรียนรู้ที่เคารพอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรม ช่วยลดความตึงเครียดและเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน กรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงทรัพยากรป่า น้ำ เกษตร และวิถีชีวิตชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านการออกแบบภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ การจัดวางเส้นทางเรียนรู้ พื้นที่กิจกรรม และจุดเรียนรู้ในภูมิทัศน์จริง ช่วยให้การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านทุ่งเภาในการออกแบบ บริหารจัดการ และใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวไม่เป็นเพียงโครงการพัฒนาเชิงกายภาพ แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพิ่มศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชนเอง การเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในพื้นที่และกิจกรรมประจำวันช่วยให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ไม่ใช่เพียงเนื้อหาทางทฤษฎี

กล่าวโดยสรุป แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในบริบทชุมชนชนบทและพื้นที่ชายแดนใต้มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางของการเรียนรู้ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ และการสร้างความมั่นคงทางสังคม กรณีชุมชนบ้านทุ่งเภาแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่ยึดโยงกับบริบทพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิต และความยั่งยืนของพื้นที่ในระยะยาว

2.4 แนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure)

แนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการพัฒนาและนำมาใช้ในงานวางผังเมือง การออกแบบภูมิทัศน์ และสถาปัตยกรรมยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการระบบธรรมชาติและพื้นที่สีเขียวเข้ากับโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนา เพื่อสนับสนุนทั้งการทำงานของระบบนิเวศ คุณภาพชีวิตของมนุษย์ และความยั่งยืนในระยะยาว แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของโครงสร้างพื้นฐานแบบดั้งเดิมที่มักพึ่งพาระบบวิศวกรรมแข็ง (Grey Infrastructure) และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะของประชาชน

Benedict และ McMahon (2006) ให้นิยาม Green Infrastructure ว่าเป็นเครือข่ายของพื้นที่ธรรมชาติและกึ่งธรรมชาติที่ได้รับการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของระบบนิเวศและกิจกรรมของมนุษย์ในเวลาเดียวกัน แตกต่างจากพื้นที่สีเขียวที่ถูกพัฒนาอย่างแยกส่วน Green Infrastructure เน้นความเชื่อมโยง ความต่อเนื่อง และการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบธรรมชาติในระดับพื้นที่ ตั้งแต่ระดับอาคาร ชุมชน ไปจนถึงระดับภูมิภาค องค์ประกอบของ Green Infrastructure อาจประกอบด้วยป่าและป่าชุมชน พื้นที่เกษตรเชิงนิเวศ แหล่งน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ สวนสาธารณะ เส้นทางสีเขียว (Green Corridors) รวมถึงองค์ประกอบสีเขียวในอาคาร เช่น หลังคาเขียว ผนังเขียว และระบบจัดการน้ำฝนเชิงธรรมชาติ องค์ประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่ร่วมกันเป็นระบบที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Resilience) และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในเชิงแนวคิด Green Infrastructure มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับแนวคิดบริการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Services) ซึ่งหมายถึงประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศ ทั้งในด้านการควบคุม เช่น การควบคุมอุณหภูมิ การจัดการน้ำฝน และการลดความเสี่ยงจากน้ำท่วม ด้านการจัดหา เช่น แหล่งอาหารและน้ำ ด้านการสนับสนุน และด้านวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้ การพักผ่อน และคุณค่าทางจิตใจ (Millennium Ecosystem Assessment, 2005) การพัฒนา Green Infrastructure อย่างเหมาะสมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของบริการเชิงระบบนิเวศ และทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถรองรับการใช้งานของมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ งานวิจัยร่วมสมัยยังชี้ให้เห็นว่า Green Infrastructure มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของมนุษย์ โดยการเข้าถึงพื้นที่สีเขียวและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติช่วยลดความเครียด ส่งเสริมสุขภาพจิต เพิ่มกิจกรรมทางกาย และเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (WHO, 2016) จากมุมมองของสถาปัตยกรรมเพื่อสุขภาวะ Green Infrastructure จึงเป็นองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมน่าอยู่ (Livable Environment) และเอื้อต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ แนวคิด Green Infrastructure ช่วยเปลี่ยนบทบาทของพื้นที่สีเขียวจากองค์ประกอบตกแต่ง ไปสู่การเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ทำงานเชิงระบบ

การออกแบบที่ผสานธรรมชาติเข้ากับโครงสร้างกายภาพ เช่น การใช้ภูมิทัศน์เป็นระบบจัดการน้ำ การเชื่อมโยงพื้นที่กิจกรรมด้วยเส้นทางสีเขียว หรือการออกแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงนิเวศ ล้วนสะท้อนการนำ Green Infrastructure มาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Ahern, 2011) ในบริบทของชุมชนชนบท เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา แนวคิด Green Infrastructure มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานสำคัญของวิถีชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวสามารถช่วยเชื่อมโยงป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เกษตร และพื้นที่อยู่อาศัยเข้าด้วยกันเป็นระบบเดียว ช่วยเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากร เพิ่มคุณภาพชีวิต และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน เมื่อ Green Infrastructure ถูกบูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ จะยิ่งทำให้การพัฒนาพื้นที่มีความยั่งยืนทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจในระยะยาว

2.4.1 ความหมายและองค์ประกอบของ Green Infrastructure

โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) หมายถึง เครือข่ายของพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่กึ่งธรรมชาติที่ได้รับการวางแผน ออกแบบ และบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการทำงานของระบบนิเวศ ควบคู่ไปกับการรองรับกิจกรรมของมนุษย์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิด Green Infrastructure แตกต่างจากการจัดสรรพื้นที่สีเขียวแบบแยกส่วน โดยเน้นความเชื่อมโยง ความต่อเนื่อง และการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบธรรมชาติในระดับพื้นที่ (Benedict & McMahon, 2006) แนวคิด Green Infrastructure ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของโครงสร้างพื้นฐานแบบดั้งเดิม (Grey Infrastructure) ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้วยวิศวกรรมแข็ง เช่น ถนน ระบบระบายน้ำคอนกรีต หรือสิ่งปลูกสร้างถาวร โดยมักก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของประชาชน ในทางตรงกันข้าม Green Infrastructure ใช้กระบวนการทางธรรมชาติเป็นฐานในการจัดการพื้นที่ เช่น การใช้พืชพรรณและภูมิทัศน์เพื่อควบคุมอุณหภูมิ การจัดการน้ำฝน และการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Ahern, 2011)

Benedict และ McMahon (2006) อธิบายว่า Green Infrastructure คือ “ระบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงพื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่สีเขียว และพื้นที่เปิดโล่งเข้าด้วยกัน เพื่อรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและเพิ่มคุณภาพชีวิตของมนุษย์” ขณะที่ European Commission (2013) เน้นบทบาทของ Green Infrastructure ในฐานะเครื่องมือเชิงนโยบายที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับบริการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Services) และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ องค์ประกอบของ Green Infrastructure สามารถจำแนกได้เป็นหลายระดับและหลายประเภท โดยทั่วไปประกอบด้วย

1) องค์ประกอบเชิงพื้นที่ธรรมชาติ (Natural Elements) เช่น ป่าไม้ ป่าชุมชน แหล่งน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ และพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ

2) องค์ประกอบเชิงภูมิทัศน์และพื้นที่เปิดโล่ง (Landscape and Open Spaces) เช่น สวนสาธารณะ พื้นที่นันทนาการ เส้นทางสีเขียว และพื้นที่เกษตรเชิงนิเวศ ซึ่งช่วยเชื่อมโยงกิจกรรมของมนุษย์เข้ากับธรรมชาติ

3) องค์ประกอบสีเขียวในสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น (Green Elements in Built Environment) เช่น หลังคาเขียว ผนังเขียว พื้นที่ซึมน้ำ ระบบจัดการน้ำฝนเชิงธรรมชาติ และการออกแบบอาคารที่ผสานธรรมชาติ (EPA, 2015)

องค์ประกอบเหล่านี้ไม่ได้ทำงานอย่างโดดเดี่ยว แต่ทำหน้าที่ร่วมกันเป็น “เครือข่ายสีเขียว” ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบนิเวศในระดับพื้นที่ ทั้งในด้านการควบคุมสภาพภูมิอากาศ การจัดการทรัพยากรน้ำ การลดมลภาวะ และการสร้างพื้นที่เพื่อการเรียนรู้และพักผ่อนของมนุษย์ (Millennium Ecosystem Assessment, 2005) ในบริบทของการพัฒนาชุมชนชนบท เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา องค์ประกอบของ Green Infrastructure มีความสอดคล้องกับโครงสร้างพื้นที่เดิมของชุมชนที่ประกอบด้วยป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร การมองพื้นที่เหล่านี้ในฐานะ “โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว” ช่วยเปลี่ยนมุมมองจากการใช้ทรัพยากรแบบแยกส่วน ไปสู่การจัดการพื้นที่เชิงระบบ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากร การเรียนรู้เชิงนิเวศ และการสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

2.4.2 Green Infrastructure กับระบบนิเวศและบริการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Services)

แนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับแนวคิดระบบนิเวศและบริการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Services) ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ในกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน บริการเชิงระบบนิเวศหมายถึงประโยชน์หลากหลายมิติที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศ ทั้งในด้านการดำรงชีวิต คุณภาพชีวิต และความมั่นคงของสังคม (Millennium Ecosystem Assessment, 2005) การศึกษาโดย Millennium Ecosystem Assessment (2005) จำแนกบริการเชิงระบบนิเวศออกเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) บริการด้านการจัดหา (Provisioning Services) เช่น อาหาร น้ำ วัตถุดิบ และทรัพยากรชีวภาพ 2) บริการด้านการควบคุม (Regulating Services) เช่น การควบคุมสภาพภูมิอากาศการจัดการน้ำ การลดความเสี่ยงจากน้ำท่วม และการกรองมลพิษ 3) บริการด้านการสนับสนุน (Supporting Services) เช่น การสร้างดิน วัฏจักรสารอาหาร และความหลากหลายทางชีวภาพ และ 4) บริการด้านวัฒนธรรม (Cultural Services) เช่น การพักผ่อน การเรียนรู้ คุณค่าทางจิตใจ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม Green Infrastructure ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่ช่วยคงอยู่ เสริมสร้าง และเพิ่มประสิทธิภาพของบริการเชิงระบบนิเวศเหล่านี้ ผ่านการวางแผนและออกแบบพื้นที่ให้ระบบนิเวศสามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันในระดับภูมิทัศน์ (Benedict &

McMahon, 2006) การจัดวางองค์ประกอบของ GI เช่น ป่า พื้นที่ชุ่มน้ำ แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรเชิงนิเวศ ช่วยให้ระบบนิเวศสามารถรองรับการใช้งานของมนุษย์ได้โดยไม่สูญเสียสมดุลในระยะยาว

จากมุมมองด้านสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ Green Infrastructure ช่วยเปลี่ยนบทบาทของพื้นที่สีเขียวจากพื้นที่ตกแต่งหรือพื้นที่เหลือใช้ ไปสู่การเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ทำงานเชิงระบบ ตัวอย่างเช่น การใช้ภูมิทัศน์เป็นระบบจัดการน้ำฝน การฟื้นฟูพื้นที่ป่าเพื่อควบคุมอุณหภูมิและความชื้น หรือการออกแบบพื้นที่สีเขียวที่ช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน แนวทางดังกล่าวช่วยให้บริการเชิงระบบนิเวศถูกบูรณาการเข้ากับการออกแบบพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม (Ahern, 2011) ในบริบทของชุมชนชนบท เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา ระบบนิเวศมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตและวิถีชุมชน พื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรไม่ได้เป็นเพียงทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ให้บริการเชิงระบบนิเวศโดยตรง เช่น การเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ การควบคุมอุณหภูมิ และการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ การพัฒนา Green Infrastructure ในบริบทดังกล่าวจึงเป็นการยกระดับการจัดการทรัพยากรจากการใช้ประโยชน์แบบแยกส่วน ไปสู่การจัดการเชิงระบบที่คำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ บริการเชิงระบบนิเวศด้านวัฒนธรรมยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทชุมชนบ้านทุ่งเภา พื้นที่สีเขียวและภูมิทัศน์ธรรมชาติทำหน้าที่เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงนิเวศ พื้นที่กิจกรรมชุมชน และพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น การออกแบบ Green Infrastructure ที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศช่วยให้บริการเชิงวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้ การพักผ่อน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเข้าถึงได้สำหรับคนทุกช่วงวัย

กล่าวโดยสรุป Green Infrastructure เป็นกลไกเชิงพื้นที่ที่เชื่อมโยงระบบนิเวศกับกิจกรรมของมนุษย์ผ่านกรอบบริการเชิงระบบนิเวศ การออกแบบและจัดการ GI อย่างเหมาะสมช่วยให้ระบบนิเวศสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสนับสนุนคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ และความยั่งยืนของชุมชน ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา แนวคิดดังกล่าวเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนในระยะยาว

2.4.3 Green Infrastructure กับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะ (Well-Being)

โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) มีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของมนุษย์ โดยทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่เชื่อมโยงระบบนิเวศเข้ากับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน แนวคิดสุขภาวะ (Well-Being) ในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติด้านสุขภาพกาย แต่ครอบคลุมถึงสุขภาพจิต สุขภาวะทางสังคม ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ และคุณภาพของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ (WHO, 2016) งานวิจัยด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเข้าถึงพื้นที่สีเขียวและสภาพแวดล้อม

ทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาวะของมนุษย์ พื้นที่สีเขียวช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล และความเหนื่อยล้าทางจิตใจ ขณะเดียวกันยังช่วยฟื้นฟูสมาธิและความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Attention Restoration Theory ที่อธิบายว่าธรรมชาติทำหน้าที่เป็นสภาพแวดล้อมที่ช่วยฟื้นฟูสมรรถนะทางจิตใจของมนุษย์ (Kaplan & Kaplan, 1989)

ในมิติด้านสุขภาพกาย Green Infrastructure ช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางกายผ่านการจัดให้มีพื้นที่เดิน วิ่ง ปั่นจักรยาน และพื้นที่นันทนาการที่ปลอดภัยและเข้าถึงได้ง่าย การออกแบบพื้นที่สีเขียวที่เชื่อมโยงกับโครงข่ายการสัญจรในชุมชนช่วยให้กิจกรรมทางกายกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ซึ่งมีส่วนช่วยลดความเสี่ยงจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases) และส่งเสริมสุขภาพในระยะยาว (WHO, 2016) จากมุมมองด้านสุขภาวะทางสังคม Green Infrastructure ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการพบปะ ปฏิสัมพันธ์ และการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน พื้นที่สีเขียว เช่น สวนชุมชน ป่าชุมชน หรือพื้นที่ริมน้ำ สามารถเป็นพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เสริมสร้างความไว้วางใจ และเพิ่มความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Belonging) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชน

ในเชิงสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ แนวคิด Green Infrastructure ช่วยขยายบทบาทของการออกแบบจากการตอบโจทย์เชิงกายภาพไปสู่การออกแบบเพื่อสุขภาวะ (Well-Being-Oriented Design) การจัดวางอาคารและภูมิทัศน์ให้สัมพันธ์กับพื้นที่สีเขียว การสร้างทัศนียภาพธรรมชาติ การออกแบบพื้นที่ร่มรื่นและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้งาน ล้วนมีผลต่อประสบการณ์ของผู้ใช้พื้นที่และคุณภาพชีวิตโดยรวม (Ahern, 2011) ในบริบทของชุมชนชนบท เช่น ชุมชนบ้านทุ่งเภา Green Infrastructure มีบทบาทสำคัญต่อสุขภาวะในหลายมิติ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและการดำรงชีพ พื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรไม่เพียงเป็นแหล่งทรัพยากร แต่ยังเป็นพื้นที่พักผ่อน การเรียนรู้ และกิจกรรมทางสังคม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวที่เชื่อมโยงพื้นที่เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ บริการเชิงวัฒนธรรมของ Green Infrastructure เช่น คุณค่าทางจิตใจ อัตลักษณ์สถานที่ และการเรียนรู้เชิงนิเวศ มีบทบาทสำคัญต่อสุขภาวะในระยะยาว โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความผูกพันกับพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง การออกแบบพื้นที่สีเขียวให้สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของสุขภาวะทางสังคมและจิตใจ

กล่าวโดยสรุป Green Infrastructure เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มีบทบาทโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของมนุษย์ ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ทางสังคม ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา แนวคิดนี้เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแหล่ง

เรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ที่ไม่เพียงส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนอย่างยั่งยืน

2.4.4 Green Infrastructure ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์

แนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) ได้กลายเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ร่วมสมัย โดยมุ่งบูรณาการระบบธรรมชาติเข้ากับโครงสร้างทางกายภาพของอาคารและพื้นที่เปิดโล่ง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ตอบสนองทั้งด้านการใช้งาน ความยั่งยืน และสุขภาวะของมนุษย์ ในบริบทนี้ GI ไม่ได้ถูกมองเป็นเพียงองค์ประกอบเสริมของการออกแบบ แต่เป็น “โครงสร้างเชิงระบบ” ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงอาคาร ภูมิทัศน์ และระบบนิเวศเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม (Ahern, 2011) ในงานออกแบบสถาปัตยกรรม แนวคิด Green Infrastructure ถูกนำมาประยุกต์ใช้ผ่านการออกแบบอาคารที่สอดคล้องกับระบบธรรมชาติ เช่น การจัดวางอาคารให้สัมพันธ์กับทิศทางลม แสงแดด และภูมิประเทศ การใช้พื้นที่สีเขียวในรูปแบบหลังคาเขียว (Green Roof) ผนังเขียว (Green Wall) และพื้นที่เปิดโล่งภายในอาคาร เพื่อช่วยควบคุมสภาพภูมิอากาศ ลดความร้อนสะสม และเพิ่มคุณภาพสภาพแวดล้อมภายในอาคาร แนวทางดังกล่าวช่วยลดการใช้พลังงานและสนับสนุนสุขภาวะของผู้ใช้อาคารทั้งในมิติทางกายและจิตใจ (Beatley, 2011)

ขณะเดียวกัน งานออกแบบภูมิทัศน์มีบทบาทสำคัญในการทำให้ Green Infrastructure ทำงานอย่างเป็นระบบ โดยภูมิทัศน์ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่ตกแต่ง แต่เป็นองค์ประกอบหลักในการจัดการน้ำ ฝน การระบายน้ำ การฟื้นฟูระบบนิเวศ และการเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวในระดับพื้นที่และชุมชน องค์ประกอบของภูมิทัศน์ เช่น พื้นที่ชุ่มน้ำ ระบบบ่อชะลอน้ำ (Retention and Detention Ponds) แนวป่าไม้ พื้นที่สีเขียวริมน้ำ และเส้นทางสีเขียว (Green Corridors) ช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นของพื้นที่ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Benedict & McMahon, 2006) การบูรณาการ Green Infrastructure ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ยังมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างประสบการณ์เชิงพื้นที่ (Spatial Experience) และการเรียนรู้ของผู้ใช้งาน โดยเฉพาะในบริบทของแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ พื้นที่สีเขียวที่ถูกออกแบบอย่างมีเจตนา เช่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ลานกิจกรรมกลางแจ้ง หรือพื้นที่ทดลองระบบนิเวศ ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบเพื่อสุขภาวะและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Orr, 2004)

ในระดับชุมชน แนวคิด Green Infrastructure ช่วยขยายขอบเขตของการออกแบบจากระดับอาคารไปสู่ระดับโครงข่ายพื้นที่ (Network of Spaces) การเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียว บ้านเรือน พื้นที่สาธารณะ และทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยสร้างระบบพื้นที่ที่เอื้อต่อการใช้งานอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย การออกแบบเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในชุมชนชนบทที่โครงสร้างพื้นฐานด้าน

สาธารณูปโภคอาจมีข้อจำกัด แต่มีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและภูมิทัศน์สูง ในบริบทของชุมชนบ้านทุ่งเภา การประยุกต์ใช้แนวคิด Green Infrastructure ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เกษตร และพื้นที่ชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การออกแบบอาคารและภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับภูมิประเทศและวิถีชีวิตชุมชน ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้พื้นที่เพื่อการเรียนรู้ นันทนาการ และกิจกรรมทางสังคม นอกจากนี้ การบูรณาการ Green Infrastructure ในการออกแบบยังเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา เนื่องจากองค์ประกอบของภูมิทัศน์และพื้นที่สีเขียวสามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาได้ตามบริบทและความต้องการของผู้ใช้งานจริง การออกแบบเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Design) ช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และสนับสนุนการดูแลรักษาในระยะยาว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความยั่งยืนเชิงสังคม

โดยสรุป Green Infrastructure ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์เป็นแนวทางที่ช่วยผสานระบบธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และกิจกรรมของชุมชนเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ในกรณีของบ้านทุ่งเภา แนวคิดนี้เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและภูมิทัศน์แห่งการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาวะของชุมชน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2.4.5 บทบาทของ Green Infrastructure ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure: GI) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นแนวคิดที่บูรณาการระบบนิเวศ ธรรมชาติ และกิจกรรมของมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ในบริบทของการพัฒนาชุมชน GI ทำหน้าที่เป็นทั้งโครงสร้างเชิงกายภาพและโครงสร้างเชิงสังคมที่สนับสนุนความยืดหยุ่น (resilience) และความสามารถในการปรับตัวของชุมชนในระยะยาว (Benedict & McMahon, 2006)

ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม Green Infrastructure มีบทบาทในการฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น ผ่านการเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียว พื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรมให้ทำงานร่วมกันเป็นโครงข่ายเดียว ระบบดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของบริการเชิงระบบนิเวศ เช่น การจัดการน้ำฝน การลดความเสี่ยงจากอุทกภัย การปรับสภาพภูมิอากาศระดับพื้นที่ และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืนในระดับชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก (Ahern, 2011)

ในมิติด้านสังคม Green Infrastructure ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดสรรพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สีเขียวที่เอื้อต่อการพบปะ การทำกิจกรรมร่วมกัน และการเรียนรู้ร่วมกัน พื้นที่เหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลางของชุมชน” ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยน

ความรู้ และการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) การออกแบบพื้นที่สีเขียวที่เข้าถึงได้ง่ายและตอบสนองต่อวิถีชีวิตของชุมชนช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และส่งเสริมการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมในระยะยาว (Beatley, 2011)

ในด้านเศรษฐกิจ Green Infrastructure สามารถเป็นกลไกสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงนิเวศในชุมชน โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวช่วยเพิ่มโอกาสในการจ้างงานในระดับท้องถิ่น และลดการพึ่งพาระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน (UNEP, 2011)

สำหรับบริบทของชุมชนบ้านทุ่งเภา แนวคิด Green Infrastructure มีศักยภาพสูงในการเป็นฐานของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่า น้ำ และพื้นที่เกษตร รวมถึงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง การวางระบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวที่เชื่อมโยงป่าชุมชน แหล่งน้ำ เส้นทางสัญจร และพื้นที่กิจกรรมของชุมชน สามารถช่วยยกระดับพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและพื้นที่นันทนาการที่ตอบโจทย์ทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือน นอกจากนี้ Green Infrastructure ยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา เนื่องจากองค์ประกอบของโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวมักเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ร่วมกันและการดูแลรักษาในระยะยาว การออกแบบและบริหารจัดการพื้นที่โดยชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการทรัพยากร และเพิ่มความยั่งยืนของโครงการหลังสิ้นสุดระยะเวลาการสนับสนุนจากภายนอก (Pretty, 2003)

โดยสรุป โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวทำหน้าที่เป็นกลไกบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ในการพัฒนาชุมชนบ้านทุ่งเภา แนวคิด GI ไม่เพียงช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของชุมชนในระยะยาว

2.5 แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Green Economy & Creative Economy)

แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นกรอบการพัฒนาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ เนื่องจากสามารถตอบโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ในบริบทการพัฒนาชุมชน แนวคิดทั้งสองมีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน

โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น อัตลักษณ์วัฒนธรรม และนวัตกรรมเชิงพื้นที่เป็นกลไกหลักในการสร้างมูลค่าเพิ่ม

2.5.1 ความหมายและหลักการของเศรษฐกิจสีเขียว

เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการอนุรักษ์ระบบนิเวศ (UNEP, 2011) เศรษฐกิจสีเขียวไม่ได้มุ่งเน้นการเติบโตเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับ “คุณภาพของการเติบโต” และความยั่งยืนในระยะยาว หลักการสำคัญของเศรษฐกิจสีเขียว ได้แก่ 1) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า 2) การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 3) การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรม และ 4) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของประชาชน สำหรับบริบทของชุมชนชนบท เช่น บ้านทุ่งเภา แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรป่า น้ำ และเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การผลิตสินค้าจากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรับผิดชอบ และการจัดการพื้นที่สีเขียวในชุมชน

2.5.2 ความหมายและลักษณะของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ วัฒนธรรม และนวัตกรรม โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางปัญญาเป็นฐานสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่ม (UNESCO, 2013) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ครอบคลุมกิจกรรมหลากหลาย เช่น งานหัตถกรรม การออกแบบ สถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) การใช้ความคิดสร้างสรรค์และอัตลักษณ์ท้องถิ่น 2) การสร้างมูลค่าเพิ่มจากสิ่งที่มีอยู่เดิม 3) การเชื่อมโยงเศรษฐกิจเข้ากับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต และ 4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในบริบทบ้านทุ่งเภา เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถเกิดขึ้นจากการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติ การออกแบบกิจกรรมเรียนรู้เชิงนิเวศ และการพัฒนาพื้นที่ให้สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน

2.5.3 เศรษฐกิจสีเขียว–เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชน

การบูรณาการเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีความยืดหยุ่นและยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานการพัฒนา งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักเกิดจากการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรและการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (OECD, 2014) สำหรับบ้านทุ่งเภา แนวคิดนี้สามารถนำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ การเรียนรู้ และการสร้างรายได้ให้ชุมชน

2.5.4 การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรม

การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ในบริบทเศรษฐกิจสีเขียว–เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึงการแปรเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ โดยไม่ทำลายฐานทรัพยากรเดิม (Porter & Kramer, 2011) ในชุมชนบ้านทุ่งเภา การสร้างมูลค่าเพิ่มสามารถเกิดขึ้นผ่าน ได้แก่ 1) การออกแบบเส้นทางเรียนรู้เชิงนิเวศ 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากป่า น้ำ และเกษตร 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์พื้นที่ และ 4) การใช้พื้นที่สีเขียวเป็นพื้นที่กิจกรรมสร้างสรรค์

2.5.5 บทบาทของการออกแบบและนวัตกรรมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

การออกแบบและนวัตกรรมมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ากับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม งานออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์สามารถทำหน้าที่เป็น “ตัวเร่ง” (Enabler) ของการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผ่านการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ พื้นที่กิจกรรม และโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ในกรณีบ้านทุ่งเภา การออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศโดยใช้แนวคิด Green Infrastructure และ Learning Landscape สามารถช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ การท่องเที่ยว และการสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนา

2.6 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Community Participation & Place-based Development)

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับ “พื้นที่” และ “ผู้คน” ในฐานะองค์ประกอบหลักของกระบวนการพัฒนา แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ (place-based development) จึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาไม่เพียงตอบโจทย์เชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจ แต่ยังสอดคล้องกับอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และศักยภาพของพื้นที่ในระยะยาว

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทปัจจุบัน ไม่สามารถมุ่งเน้นเพียงการพัฒนาเชิงกายภาพหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างโดดเดี่ยว หากแต่ต้องให้ความสำคัญกับ “พื้นที่” และ “ผู้คน” ในฐานะองค์ประกอบหลักของกระบวนการพัฒนา แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) และการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Place-Based Development) จึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นบทบาทของประชาชนในพื้นที่ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการดำเนินงานและการประเมินผล การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของ ความรับผิดชอบร่วมกัน และการยอมรับต่อโครงการพัฒนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จและความต่อเนื่องของโครงการในระยะยาว

ขณะเดียวกัน แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่มุ่งให้คุณค่ากับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และโครงสร้างทางสังคม โดยมองว่าพื้นที่ไม่ใช่เพียงฉากหลังของการพัฒนา แต่เป็นทุนสำคัญที่กำหนดทิศทาง รูปแบบ และศักยภาพของการพัฒนา การบูรณาการแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกันช่วยให้กระบวนการพัฒนาสามารถตอบสนองต่อความต้องการจริงของชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อัตลักษณ์และคุณค่าของพื้นที่ ในบริบทของการออกแบบสถาปัตยกรรมและการพัฒนาพื้นที่ชุมชน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงเป็นฐานสำคัญในการสร้างกระบวนการออกแบบที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และสนับสนุนความยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุลและเหมาะสมกับพื้นที่อย่างแท้จริง

2.6.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในพื้นที่มีบทบาทในการตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการพัฒนาในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพยากรของตนเอง (Arnstein, 1969) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการพัฒนาแบบบนลงล่าง (Top-Down) ไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) เพิ่มความยอมรับของโครงการ และส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว งานวิจัยด้านการพัฒนาชุมชนชี้ให้เห็นว่า โครงการที่ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะต้นมีแนวโน้มประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินต่อได้หลังสิ้นสุดการสนับสนุนจากภายนอก (Pretty, 1995)

ในบริบทบ้านทุ่งเภา การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ เนื่องจากชุมชนเป็นผู้ครอบครององค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่า น้ำ เกษตร และวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยตรง

2.6.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่และอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Place-based Development)

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Place-based Development) เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในฐานะทุนหลักของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศ ระบบนิเวศ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ แนวคิดดังกล่าวมองว่า “พื้นที่” ไม่ได้เป็นเพียงที่ตั้งทางกายภาพของกิจกรรมการพัฒนา หากแต่เป็นผลรวมของความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างคน ธรรมชาติ และกิจกรรมทางสังคมที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของพื้นที่ขึ้นมา (Healey, 2007) การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาแบบเหมารวม (One-Size-Fits-All) โดยมุ่งเน้นการออกแบบแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ การให้คุณค่ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Local Identity) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ช่วยสร้างความแตกต่างของพื้นที่ และเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจ และสังคม แนวคิดนี้ยังสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นฐาน แทนการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกเพียงอย่างเดียว

ในกรณีของชุมชนบ้านทุ่งเภา การพัฒนาเชิงพื้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากอัตลักษณ์ของชุมชนมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับป่าชุมชน วิถีเกษตร และความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ระบบนิเวศในพื้นที่ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากร หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ความรู้ท้องถิ่น และความเชื่อของชุมชน การนำแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ จึงช่วยให้การออกแบบสามารถสะท้อน “ตัวตนของพื้นที่” ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังเอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Place-based Learning) ที่ผู้ใช้งานสามารถเข้าใจคุณค่าและความหมายของพื้นที่ผ่านประสบการณ์ตรง ซึ่งไม่เพียงส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความผูกพันของชุมชนต่อพื้นที่ อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2.6.3 บทบาทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และเครือข่ายชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา บทบาทดังกล่าวครอบคลุมทั้งด้านนโยบาย การสนับสนุนทรัพยากร และการประสานความร่วมมือ (UN-Habitat, 2004)

ในกรณีบ้านทุ่งเภา องค์การบริหารส่วนตำบลและกลุ่มเครือข่ายชุมชนสามารถมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ การบริหารจัดการพื้นที่ และการเชื่อมโยงโครงการกับยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับท้องถิ่นและจังหวัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความต่อเนื่องของโครงการในระยะยาว

2.6.4 การออกแบบเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Design) ในงานสถาปัตยกรรม

การออกแบบเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Design) เป็นแนวคิดและกระบวนการออกแบบที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานจริงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของการออกแบบ ตั้งแต่การระบุปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาแนวคิด การตัดสินใจเชิงออกแบบ ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลภายหลังการใช้งาน แนวคิดดังกล่าวมีรากฐานมาจากแนวคิดประชาธิปไตยในการออกแบบ ซึ่งมุ่งลดช่องว่างระหว่างผู้ออกแบบกับผู้ใช้งาน และส่งเสริมให้การออกแบบเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Sanoff, 2000) ในงานสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การออกแบบเชิงมีส่วนร่วมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเหมาะสมเชิงบริบท (Contextual Appropriateness) และการยอมรับของชุมชนต่อโครงการ เนื่องจากรูปแบบการใช้พื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของแต่ละชุมชนมีความเฉพาะตัว การเปิดโอกาสให้ชุมชนมี

ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจจึงช่วยให้ผลลัพธ์ของการออกแบบสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น และลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนา

สำหรับการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศบ้านทุ่งเภา กระบวนการออกแบบเชิงมีส่วนร่วมช่วยให้พื้นที่ที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับความต้องการจริงของชุมชน ทั้งในด้านการใช้ประโยชน์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนการดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักออกแบบกับชุมชน โดยผสานความรู้เชิงวิชาการเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่ด้วยตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว ทั้งในมิติทางกายภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.6.5 ความยั่งยืนของโครงการจากมุมมองการบริหารจัดการโดยชุมชน

ความยั่งยืนของโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ ไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงคุณภาพของการออกแบบทางกายภาพหรือการสนับสนุนด้านงบประมาณในระยะเริ่มต้นเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการ ดูแลรักษา และปรับใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว การบริหารจัดการโดยชุมชน (Community-Based Management) จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และความรับผิดชอบร่วมกันของคนในพื้นที่ อันนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ Ostrom (1990) ที่ชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนท้องถิ่นสามารถลดความเสี่ยงของการใช้ทรัพยากรเกินศักยภาพ และเพิ่มความสามารถในการปรับตัวต่อบริบทเฉพาะพื้นที่ได้ดีกว่าการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ ในบริบทของชุมชนบ้านทุ่งเภา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล จะช่วยให้โครงการสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างยืดหยุ่น ตัวอย่างเช่น การปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับฤดูกาลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดรับกับความต้องการของตลาดโดยไม่ทำลายฐานทรัพยากรเดิม

นอกจากนี้ การบริหารจัดการโดยชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การแบ่งบทบาทหน้าที่ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งส่งผลให้ระบบการพัฒนาเกิดความมั่นคง ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และเอื้อต่อการดำรงอยู่ของโครงการในระยะยาวอย่างแท้จริง ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

งานวิจัยนี้ประกอบด้วยแนวคิดแห่ง“ความยั่งยืน” อันถือเป็นแนวคิดหลักที่ประเด็นโลกให้ความสำคัญ และถือเป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนสังคมโลก ปรากฏการณ์ทางความคิดนี้เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อม (Environmental) สังคม (Social) และการจัดการธรรม-ภิบาล (Governance) โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวถือเป็นการดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อทุกชีวิตบนโลกและเพื่อความยั่งยืนโดยมวลรวมอันมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย พื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ซึ่งชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาและเป็นพื้นที่ใหม่กรอบแนวคิด “ความยั่งยืน” จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งสำหรับกลไกการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

การออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืนถือเป็นนวัตกรรมที่มีกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน (RISC) Sustain novation เป็นการบูรณาการระหว่าง Sustainability กับ Innovation โดย Sustainability หรือความยั่งยืน คือการสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการโดยขับเคลื่อนประโยชน์ร่วมกันของระบบนิเวศชุมชน สังคม และวัฒนธรรม และการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของพื้นที่ สำหรับ Innovation สำหรับนวัตกรรมการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ กระบวนการใหม่ในชุมชนและอปท.ในการขับเคลื่อนกลไกในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ สื่อเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์อันสร้างการรับรู้การรักษ์ และห่วงแหนพื้นที่ การใช้ประโยชน์สำหรับการขับเคลื่อนนโนบายการพื้นที่ยั่งยืนและพื้นที่นิเวศสร้างสรรค์ อังยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างครอบคลุมทุกมิติ “Sustain Novation” แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนถือเป็นแนวคิดสำคัญในการสร้างกลไกในการยกระดับและเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาและลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่

2.7 ทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation Process) เป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนและการบริหารจัดการทรัพยากร โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินงาน ตลอดจนติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน Cohen and Uphoff (1980) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา เสนอแนวทาง และร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและเกิดการยอมรับร่วมกัน

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) เป็นการที่ประชาชนหรือชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน เช่น การร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมทรัพยากร หรือร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความร่วมมือในชุมชน

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการที่ประชาชนได้รับผลตอบแทนหรือประโยชน์จากการดำเนินงาน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความรู้ หรือคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อสะท้อนปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอันจะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมมิใช่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรม แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา

ขณะเดียวกัน Arnstein (1969) ได้เสนอ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 8 ระดับ ตั้งแต่การไม่มีส่วนร่วม ไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับภาครัฐ โดยแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ระดับของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development) ที่เชื่อว่าการพัฒนาจะประสบความสำเร็จได้เมื่อชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และร่วมรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และก่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาคประชาชน และชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานสามารถตอบสนองต่อบริบทพื้นที่และความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการ

จากกรอบแนวความคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และบริบทเชิงพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลธารคีรี ตำบลจะแหน และตำบลสะบ้าย้อย สำหรับงานวิจัยโครงการ “การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การสร้างมูลค่า ความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา” คณะวิจัยได้เลือกใช้แนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการวิจัยและพัฒนา R&D (Research and Development) ดำเนินการวิจัย โดยใช้การออกแบบ

3.1 การทบทวนทฤษฎีและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากร

ทบทวนและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรพื้นที่สู่การจัดการออกแบบและพัฒนาพื้นที่สู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์ (การศึกษาทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน สถาปัตยกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นวัตกรรมเชิงพื้นที่ ทฤษฎีและวรรณกรรมเกี่ยวกับการออกแบบ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน ทฤษฎีและวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษา)

3.2 การทบทวนและวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่โดยกลไกการมีส่วนร่วม

ศึกษา สภาพภูมิศาสตร์ ภูมินิเวศ ทรัพยากร ชุมชน ฐานทุนนิเวศ การสำรวจและการจัดทำผังศักยภาพพื้นที่ การร่วมวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ อัตลักษณ์ การใช้ประโยชน์พื้นที่ และทรัพยากร โดยเลือกวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การวิเคราะห์เส้นทางการท่องเที่ยวและเรียนรู้ การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างกลไก

3.3 การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

ออกแบบเครื่องมือแบบสอบถาม โดยการคำนวณขนาดตัวอย่าง (Sampling method) จากข้อมูลประชากรทั้งหมดในพื้นที่ บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา จำนวน 740 คน (ข้อมูล จากสถิติประชากรทางทะเบียนราษฎร ณ เดือนพฤศจิกายน 2568) โดยใช้สูตร ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ในการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

พื้นที่ จังหวัดสงขลา อำเภอสะบ้าย้อย ตำบลเปียน
ข้อมูลเดือน พฤศจิกายน 2568

พื้นที่	ไทย			ไม่ใช่ไทย			รวม		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ยอดรวมทั้งหมด	4,584	4,694	9,278	0	0	0	4,584	4,694	9,278
หมู่ที่ 1 เปียน	974	979	1,953	0	0	0	974	979	1,953
หมู่ที่ 2 ควนหรัน	1,139	1,189	2,328	0	0	0	1,139	1,189	2,328
หมู่ที่ 3 เก่า	602	621	1,223	0	0	0	602	621	1,223
หมู่ที่ 4 ราไม	251	280	531	0	0	0	251	280	531
หมู่ที่ 5 ทุ่งเภา	347	393	740	0	0	0	347	393	740
หมู่ที่ 6 สวนโอน	727	724	1,451	0	0	0	727	724	1,451
หมู่ที่ 7 ราษัยต้นมะขาม	544	508	1,052	0	0	0	544	508	1,052

จำนวนที่แสดงข้อมูล All 1 – 8 จากจำนวน 8

ภาพที่ 3.1 ข้อมูลประชากร อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ที่มา: https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

โดยคำนวณ จากสมการคือ n = N ÷ (1 + Ne^2)

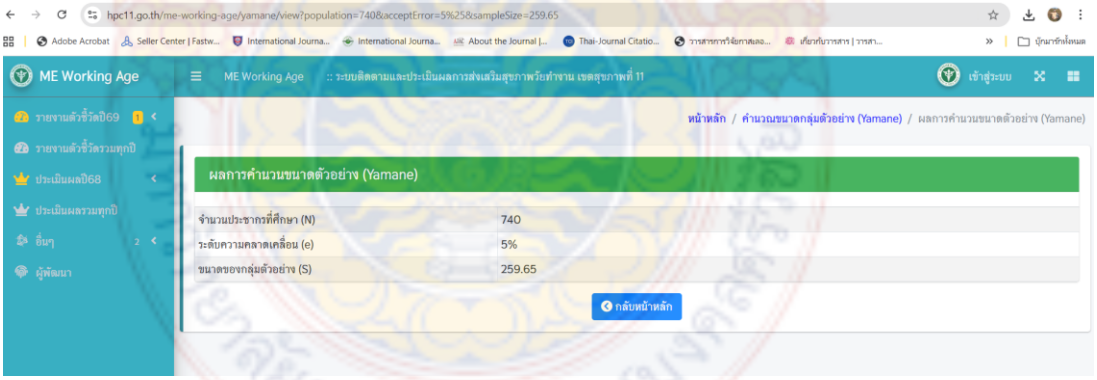
โดยความหมายของแต่ละตัวแปรในสูตร Taro Yamane ได้แก่:

n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (ที่เราอยากรู้จากสูตร Taro Yamane ว่าจะต้องแจกกี่คน)

N คือ ขนาดประชากร (จำนวนประชากรทั้งหมดที่มี)

e คือ ค่าความคลาดเคลื่อนที่ใช้ในงานวิจัยนั้น

ทั้งนี้ นักวิจัย ได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการคำนวณ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากจำนวนประชากรที่ศึกษาทั้งหมด

ภาพที่ 3.2 ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ที่ความคลาดเคลื่อน 5%

ที่มา: https://hpc11.go.th/me-working-age/yamane/view?population=740&acceptError=5%25&sampleSize =259.65

3.4 การออกแบบเครื่องมือแบบสอบถาม

การออกแบบเครื่องมือแบบสอบถามในการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่ ความต้องการของชุมชน และแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในพื้นที่บ้านทุ่งเภา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสอบถามให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ประสบการณ์และความสนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การรับรู้บริบทพื้นที่และความคิดเห็นต่อการพัฒนาโดยใช้มาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับ และข้อเสนอแนะเชิงลึกในลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้อย่างอิสระ

ในการพัฒนาเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา พร้อมทั้งตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงแบบสอบถามก่อนนำไปทดลองใช้ เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเข้าใจของผู้ตอบ ทั้งนี้ เครื่องมือดังกล่าวได้รับการออกแบบให้รองรับการจัดเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบต่อไป

ภาพที่ 3.3 แผนภาพการออกแบบ แบบสอบถามบ้านทุ่งเภา

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 3.4 แผนภาพการออกแบบ แบบสอบถามบ้านทุ่งเภา

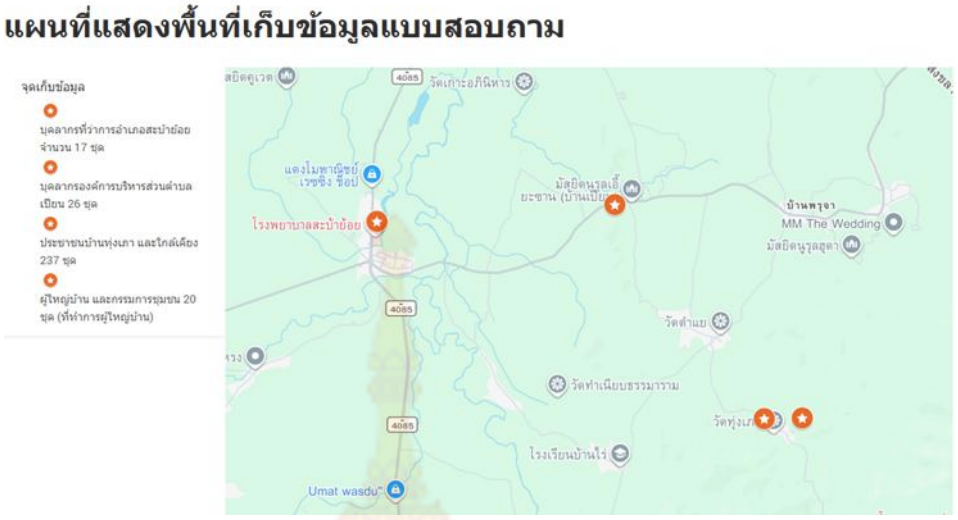
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

3.5 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบสอบถาม

ภาพที่ 3.5 แผนการดำเนินงานเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 3.6 แผนที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามบ้านทุ่งเภา จำนวน 300 ชุด
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

3.6 การสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

การออกแบบพื้นที่ ผลิตภัณฑ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (การระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง วิเคราะห์และพัฒนา)

3.7 การถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่ชุมชน

โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่ชุมชน ประกอบไปด้วย 1) องค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน สถาปัตยกรรมยั่งยืน 2) เอกลักษณ์เชิงพื้นที่ วิถีชุมชน และแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนารูปแบบให้มีความสอดคล้องในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม 3) เอกลักษณ์เชิงพื้นที่ วิถีชุมชน และกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

3.8 การปรับใช้นวัตกรรม

นำนวัตกรรมการจัดการพื้นที่ไปปรับใช้ Implementation ผ่านการจัดกลุ่มทดลอง พื้นที่ชุมชนเพื่อร่วมขับเคลื่อนชุมชนต้นแบบ เช่น ชุมชนลูกโลกสีเขียว ชุมชนต้นแบบแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์ และการดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การทดลองใช้แนวทางในการออกแบบ อันประกอบด้วยการประเมินผลการ

ใช้รูปแบบ Evaluation of Model สำหรับผลประโยชน์ทางตรง และประโยชน์ทางอ้อมที่ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลขับเคลื่อนในพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการประเมินจากผลประโยชน์ทางตรงและประโยชน์ทางอ้อม และสรุปผลที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนของกลไกนวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนเพื่อวัดความสำเร็จในมิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจและความมั่งคั่ง มิติความสุขและปลอดภัย และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการประเมินผลลัพธ์ผลกระทบ และประโยชน์จากการออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืน และการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การทบทวนผลประโยชน์ ผลลัพธ์ และผลกระทบจากโครงการ รวมถึงการหารือแนวทางในการพัฒนาพื้นที่และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายแดนใต้

ตารางที่ 3.1 กลุ่มเป้าหมายที่นำผลงาน ววน. ไปใช้ และจำนวนของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์	ระบุชื่อกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์	จำนวน	หน่วยนับ
1. ภาครัฐ (หน่วยงาน)	- องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลสะบ้าย้อย ตำบลจะแหน ตำบลทุ่งพอ อำเภอสะบ้าย้อยอำเภอสะบ้าย้อย - อำเภอสะบ้าย้อย - ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3	หน่วยงาน
2. วิสาหกิจชุมชน /สหกรณ์	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส้มแขก ม.5 บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย	2	กลุ่ม
3. ผู้ประกอบการระดับบุคคล/ครัวเรือน			
4. ชุมชน	บ้านทุ่งเภา	1	ชุมชน
5. ประชาชนทั่วไป	บ้านทุ่งเภา	60	คน

ตารางที่ 3.2 กลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์และจำนวนของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ได้รับประโยชน์	ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ	จำนวน	หน่วยนับ
1. ประเทศ / ภาครัฐ (หน่วยงาน)	การพัฒนาพื้นที่ พื้นที่สีเขียว ต้นแบบแหล่งเรียนรู้	5	พื้นที่
2. ภาคเอกชน	เช่น เพิ่มรายได้ ลดต้นทุน ประหยัดค่าใช้จ่าย เพิ่มศักยภาพหรือผลิตภาพ	-	ราย

กลุ่มผู้ได้รับประโยชน์	ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ	จำนวน	หน่วยนับ
(เช่น บริษัทขนาดใหญ่ / บริษัทขนาดกลางและขนาดเล็ก/ห้างหุ้นส่วน/กลุ่มกิจการเพื่อสังคม)			
3. วิสาหกิจชุมชน /สหกรณ์ / กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่	เพิ่มรายได้ เพิ่มทุนทางสังคม เพิ่มทุนทางเศรษฐกิจให้ชุมชน เพิ่มศักยภาพผู้ประกอบการ หรือ องค์ความรู้ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน	1	กลุ่ม หรือ แห่ง
4. ผู้ประกอบการระดับบุคคล/ครัวเรือน (เช่น เกษตรกร)		25	คน หรือ ครัวเรือน
5. ชุมชน (กลุ่มคน)	เช่น พื้นที่สีเขียว แหล่งเรียนรู้ ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์	1	ชุมชน
6. ประชาชนทั่วไป ปัจเจกบุคคล หรือ ครัวเรือน	เช่น คุณภาพชีวิตดีขึ้น	15	คน หรือ ครัวเรือน

ตารางที่ 3.3 พื้นที่ทำวิจัยและพัฒนานวัตกรรม

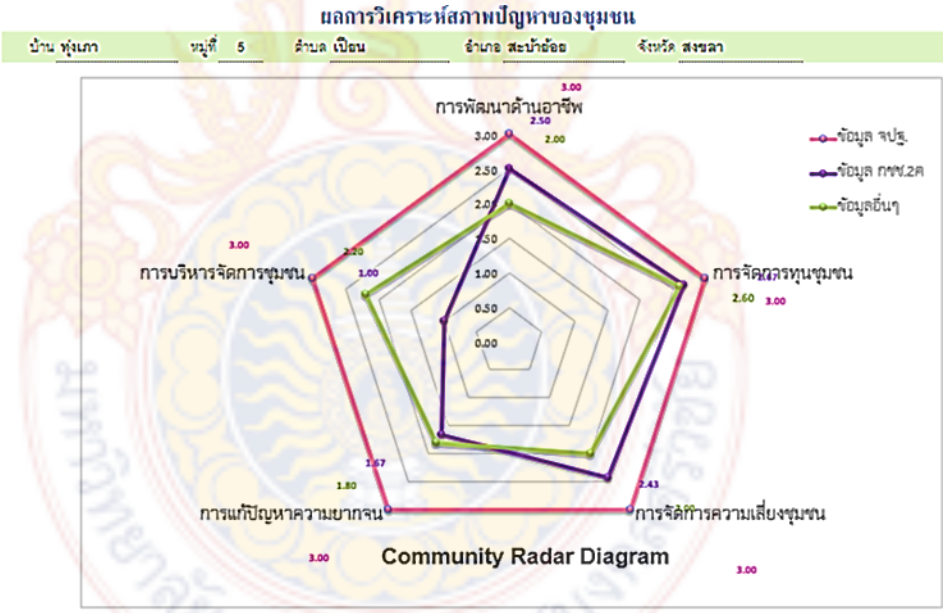
ในประเทศ/ต่างประเทศ	**ชื่อประเทศ/จังหวัด**	**ชื่อสถานที่**
ในประเทศ	สงขลา	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส้มแขก ม.5 บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย
ในประเทศ	สงขลา	ตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลสะบ้าย้อย ตำบลจะแหน ตำบลทุ่งพอ อำเภอสะบ้าย้อย

บทที่ 4
ผลการวิจัย

ผลการดำเนินงานวิจัยที่เกิดขึ้นจากโครงการ “การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญ และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ประกอบด้วย องค์ความรู้เชิงวิชาการที่สกัดได้จากงานวิจัย (Knowledge Outputs) การพัฒนากำลังคนและขีดความสามารถของพื้นที่ (Human Capital & Capacity Building) ผลผลิตเชิงนวัตกรรม (Innovation Outputs) และ ผลลัพธ์เชิงพื้นที่และการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย (Spatial & Policy Outcomes) ซึ่งได้มาจากกระบวนการวิจัยแบบผสมผสานและการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่

4.1 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และการวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่

4.1.1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนจากแผนภาพเรดาร์ (Community Radar Diagram)

ภาพที่ 4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน Radar Diagram บ้านทุ่งเภา
ที่มา: แผนพัฒนาหมู่บ้าน ประจำปี 2566 บ้านทุ่งเภา หมู่ที่ 5 ตำบลเปียน

จากการวิเคราะห์แผนภาพเรดาร์ (Community Radar Diagram) ซึ่งสะท้อนสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนใน 5 มิติหลัก ได้แก่ การพัฒนาอาชีพ การจัดสรรทุนชุมชน การจัดการความเสี่ยงชุมชน การแก้ไขปัญหาความยากจน และการบริหารจัดการชุมชน โดยอาศัยข้อมูลจากหลายแหล่ง พบว่า ชุมชนมีระดับศักยภาพโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงค่อนข้างดี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเชิงเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลเชิงนโยบายและข้อมูลจากสภาพจริงในพื้นที่ พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในหลายมิติ ในด้านการพัฒนาอาชีพ **ชุมชนมีฐานอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคงในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดการต่อยอดและการสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งผลให้ศักยภาพทางเศรษฐกิจยังไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่** ขณะที่การจัดสรรทุนชุมชนพบว่า แม้จะมีแหล่งทุนภายในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ แต่การเข้าถึงและการกระจายทรัพยากรยังไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร

สำหรับมิติการจัดการความเสี่ยงชุมชน พบว่าชุมชนมีความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดระบบการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรมและครอบคลุมในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และภัยพิบัติ ในขณะที่การแก้ไขปัญหาความยากจนถือเป็นประเด็นที่มีระดับค่อนข้างต่ำ สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น รายได้ที่ไม่มั่นคง โอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัด และภาระหนี้สินของครัวเรือน

นอกจากนี้ การบริหารจัดการชุมชนยังปรากฏความแตกต่างระหว่างชุดข้อมูลอย่างชัดเจน โดยเฉพาะใน**ประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและประสิทธิภาพของผู้นำชุมชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว**

จากผลการเคราะห์ข้างต้น ปัญหาหลักของชุมชนมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะเป็นระบบ โดยมีปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความยากจน เป็นปัจจัยรากฐานที่ส่งผลกระทบต่อมิติอื่น ๆ ทั้งด้านความมั่นคงในการดำรงชีวิต และศักยภาพในการบริหารจัดการชุมชน ดังนั้น **แนวทางการพัฒนาชุมชนควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ**

4.1.2 การลงพื้นที่สำรวจชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านทุ่งเภา

จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนบ้านทุ่งเภา คณะวิจัย ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัญหา ศักยภาพ และความต้องการของชุมชนในเบื้องต้น ควบคู่ไปกับการสำรวจทรัพยากรพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในอนาคตนั้น พบว่า ชุมชนมี “ทุนทางทรัพยากร” (Local Assets) ที่หลากหลายและมีคุณค่าในเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอย่างยิ่ง กล่าวคือ ประกอบด้วยแหล่งธรรมชาติ เช่น น้ำตกเจ็ดชั้น เส้นทางเดินธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรมพื้นถิ่น อาทิ สวนส้มแขก และนาข้าวพันธุ์พื้นเมือง (ข้าวช่อลุง) ตลอดจนแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทวดต้นโด และพื้นที่โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมเดิม เช่น อาคารเรียนโรงเรียนวัดทุ่งเภา ปัจจุบันได้ยุติการใช้งานลงแล้ว

ทั้งนี้ จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนในพื้นที่ ในลักษณะของการสนทนากลุ่มและการลงพื้นที่ร่วมกัน ได้สะท้อนให้เห็นถึง “ความพร้อมเชิงสังคม” (Social Readiness) ในการพัฒนา แม้จะยังคงมีข้อจำกัดในด้านศักยภาพการบริหารจัดการและการต่อยอดทางเศรษฐกิจ ดังที่ปรากฏสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์แผนภาพเรดาร์ข้างต้น

(ก) น้ำตกเจ็ดชั้นบ้านทุ่งเภา

(ข) สิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้านทุ่งเภา (ทวดต้นโด)

(ค) อาคารเรียนโรงเรียนวัดทุ่งเภา (ปัจจุบันปิดตัวลง)

ภาพที่ 4.2 การสำรวจพื้นที่บ้านทุ่งเภา (ก-ค)

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.3 การสำรวจเส้นทางธรรมชาติเพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ต่อมา ในระยะของการนำเสนอแนวคิดการออกแบบพื้นที่ คณะวิจัยได้ดำเนินการถ่ายทอดแนวทางการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและสถาปัตยกรรมสีเขียว โดยมุ่งเน้นการออกแบบที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (Context-Sensitive Design) การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างรอบด้าน ซึ่งนับเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว

ภาพที่ 4.4 คณะวิจัยเสนอแนวคิดการออกแบบพัฒนาพื้นที่ และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชน
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

นอกจากนี้ ในการลงพื้นที่ในระยะที่ 3 คณะวิจัยได้มีการนำเสนอแบบร่างการพัฒนาพื้นที่ตลอดจนแนวคิดการออกแบบสื่อและกิจกรรมเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนสู่สาธารณะ โดยอาศัยองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบสื่อและการสื่อสารองค์กร ควบคู่ไปกับการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 สงขลา และหน่วยงานด้านความมั่นคง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง “ศักยภาพของเครือข่ายความร่วมมือ” (Collaborative Network) ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่

ภาพที่ 4.5 คณะวิจัยเสนอแบบร่างการพัฒนาพื้นที่ และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชน
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ดังนั้น เมื่อพิจารณาร่วมกับผลการวิเคราะห์เชิงระบบจากแผนภาพเรดาร์ สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านทุ่งเภามีความพร้อมในด้านทุนทรัพยากรและเครือข่ายความร่วมมือในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในมิติของการต่อยอดทางเศรษฐกิจ การจัดการความรู้ และการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการชุมชน

ด้วยเหตุนี้ กระบวนการลงพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นเพียงการสำรวจข้อมูลเท่านั้น หากแต่เป็น “กลไกเชิงกระบวนการ” (Process-oriented Mechanism) ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการเข้า

กับบริบทจริงของชุมชน อันนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่มีความเหมาะสม สอดคล้อง และยั่งยืนในทุกมิติ

4.2 การพัฒนากำลังคนด้านการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน (Human Capital & Capacity Building)

โครงการวิจัยสามารถยกระดับศักยภาพคนในชุมชนและบุคลากรหน่วยงานท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจด้านการออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยผลลัพธ์สำคัญ ได้แก่

1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาทักษะด้านผลิตภัณฑ์และการจัดการผู้มาเยือน

2) ผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ อปท. มีศักยภาพในการนำผลวิจัยไปบูรณาการในแผนพัฒนาพื้นที่

3) ชุมชนเกิด “นวัตกรชุมชน” ที่สามารถสร้างนวัตกรรมเชิงพื้นที่ด้วยตนเอง

4) เยาวชนเกิดทักษะด้านสื่อสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยี และการพัฒนาเส้นทางเรียนรู้

การพัฒนากำลังคนดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีความพร้อมในการเป็นพื้นที่ต้นแบบของการพัฒนาเชิงนิเวศและสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้

4.3 ผลลัพธ์เชิงพื้นที่และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Spatial Outcomes & Development Plan)

แผนพัฒนาพื้นที่บ้านทุ่งเภา “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การพัฒนาพื้นที่–สร้างมูลค่าเพิ่ม–สร้างความเจริญ–ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ได้ถูกรวบรวมและจัดทำเป็นกรอบการดำเนินงานระดับพื้นที่ โดยประกอบด้วยผลลัพธ์สำคัญ ดังนี้

1) การสร้างการรับรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่

2) แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์

3) การเกิดกลไกความร่วมมือในการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศระหว่างชุมชน–อปท.–อำเภอ

4) การขับเคลื่อนพื้นที่ให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว

แผนดังกล่าวได้รับการนำไปใช้ในระดับปฏิบัติ และมีศักยภาพในการต่อยอดสู่ตำบลอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

4.4 ความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ (Local Partnerships & Collaborative Mechanisms)

โครงการสามารถสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีบทบาทของหน่วยงานดังนี้

1) วิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านทุ่งเภา
   - ร่วมกำหนดนโยบายพัฒนาพื้นที่
   - ร่วมพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว
   - ร่วมสร้างกลไกขับเคลื่อนพื้นที่

2) องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน
   - สนับสนุนเชิงนโยบายและทรัพยากร
   - บูรณาการผลวิจัยในแผนพัฒนา

3) อำเภอสะบ้าย้อย
   - ประสานงานระดับพื้นที่
   - ส่งเสริมกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

4) พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากงานวิจัย
   - กลุ่มวิสาหกิจส้มแขก ม.5 บ้านทุ่งเภา
   - ตำบลทุ่งพอ
   - ตำบลสะบ้าย้อย
   - ตำบลบ้านโหนด
   - ตำบลจะแหน
   - ตำบลเปียน (พื้นที่หลัก)

ความร่วมมือดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับพื้นที่และเป็นรากฐานของการพัฒนาเชิงระบบในอนาคตการดำเนินงานได้รับความร่วมมืออย่างกว้างขวางจากภาคีในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ชุมชน และวิสาหกิจชุมชน โดยแต่ละหน่วยมีบทบาทร่วมสำคัญ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 หน่วยงานภาคพื้นที่และบทบาทร่วมพัฒนา

หน่วยงาน	แนวทางร่วมดำเนินการ
วิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านทุ่งเภา	1) ร่วมกำหนดนโยบายพัฒนาพื้นที่ยั่งยืน 2) ร่วมพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว 3) ร่วมสร้างกลไกขับเคลื่อนพื้นที่
องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน	1) ร่วมกำหนดนโยบายพัฒนาพื้นที่ 2) สนับสนุนการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสร้างสรรค์
อำเภอสะบ้าย้อย	1) กำหนดนโยบายเชิงพื้นที่ 2) สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวและการวิจัย

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อสะท้อนศักยภาพบริบทพื้นที่บ้านทุ่งเภาและอำเภอสะบ้าย้อย ตลอดจนความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ พื้นที่สีเขียว และการออกแบบอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่ออธิบายแนวโน้ม ความคิดเห็น และระดับการรับรู้ในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ อันเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเชื่อมโยงสู่การวิเคราะห์เชิงพื้นที่และการกำหนดแนวทางพัฒนาให้สอดคล้อง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (General Information)

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านทุ่งเภา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา จำนวนทั้งสิ้น 300 คน โดยมีรายละเอียดข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามดังนี้

ตารางที่ 4.2 เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
หญิง	180	60.00
ชาย	120	40.00
รวม	300	100.00

ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง รองลงมาคือเพศชาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสตรีในชุมชนที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมต่อประเด็นการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง

ตารางที่ 4.3 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	12	4.00
20–29 ปี	78	26.00
30–39 ปี	64	21.33
40–49 ปี	72	24.00
50–59 ปี	52	17.33

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
60 ปีขึ้นไป	22	7.33
รวม	300	100.00

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20–29 ปี จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00 รองลงมาคือช่วงอายุ 40–49 ปี จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 และช่วงอายุ 30–39 ปี จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 21.33 ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มอายุ 50–59 ปี มีจำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 17.33 และกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 7.33 ส่วนผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงานและวัยทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาชุมชน รวมถึงสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4.4 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	74	24.67
มัธยมศึกษา	96	32.00
ปวช./ปวส.	28	9.33
ปริญญาตรี	92	30.67
สูงกว่าปริญญาตรี	10	3.33
รวม	300	100.00

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับ มัธยมศึกษา จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 รองลงมาคือ ระดับปริญญาตรี จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 30.67 และระดับประถมศึกษา จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 24.67 ตามลำดับ ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับ ปวช./ปวส. มีจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.33 และผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีจำนวนน้อยที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งสามารถเอื้อต่อการรับรู้ข้อมูล การมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชนด้านการเรียนรู้เชิงนิเวศได้ในระดับที่เหมาะสม

ตารางที่ 4.5 สถานภาพสมรส

สถานภาพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
โสด	96	32.00
สมรส	178	59.33
หม้าย/หย่าร้าง	26	8.67
รวม	300	100.00

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพ สมรส จำนวน 178 คน คิดเป็นร้อยละ 59.33 รองลงมาคือสถานภาพ โสด จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 และสถานภาพ หม้าย/หย่าร้าง จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 8.67 ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยครอบครัวและมีความมั่นคงด้านการดำรงชีวิต ซึ่งอาจส่งผลต่อระดับความผูกพันกับชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และความสนใจต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในระยะยาว

ตารางที่ 4.6 การประกอบอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกร/ประมง	132	44.00
ค้าขาย/ธุรกิจ	48	16.00
รับจ้างทั่วไป	64	21.33
ข้าราชการ/พนักงาน	26	8.67
ผู้ว่างงาน/อื่น ๆ	30	10.00
รวม	300	100.00

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร/ประมง จำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 44.00 รองลงมาคือ รับจ้างทั่วไป จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 21.33 และอาชีพ ค้าขาย/ธุรกิจ จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 ตามลำดับ ขณะที่ผู้ประกอบอาชีพข้าราชการ/พนักงาน มีจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 8.67 และผู้ว่างงานหรืออาชีพอื่น ๆ จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 สะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างอาชีพของชุมชนยังคงพึ่งพาภาคเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ชนบทและสามารถต่อยอดสู่การ

พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ตารางที่ 4.7 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	82	27.33
5,001–10,000 บาท	104	34.67
10,001–20,000 บาท	86	28.67
มากกว่า 20,000 บาท	28	9.33
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในช่วง 5,001–10,000 บาท จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 34.67 รองลงมา คือ รายได้ช่วง 10,001–20,000 บาท จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 28.67 และรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 27.33 ส่วนผู้ที่มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท มีจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.33 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีรายได้อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาอาชีพภาคเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป และธุรกิจขนาดย่อมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีศักยภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่น และการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งอาจเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

ตารางที่ 4.8 ระยะเวลาอยู่อาศัย

ระยะเวลา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 5 ปี	18	6.00
5–10 ปี	36	12.00
มากกว่า 10 ปี	246	82.00
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลระยะเวลาอยู่อาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชนมากกว่า 10 ปี จำนวน 246 คน คิดเป็นร้อยละ 82.00 รองลงมา คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนระหว่าง 5–10 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 12.00 และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลานาน จึงมีความผูกพันกับชุมชน มีความเข้าใจในบริบทพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรท้องถิ่นเป็นอย่างดี ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากประชาชนกลุ่มดังกล่าวสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4.9 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1–2 คน	52	17.33
3–4 คน	118	39.33
5–6 คน	84	28.00
มากกว่า 6 คน	46	15.33
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวน 3–4 คน จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 39.33 รองลงมา คือ ครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวน 5–6 คน จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 28.00 และครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวน 1–2 คน จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 17.33 ส่วนครัวเรือนที่มีสมาชิกมากกว่า 6 คน มีจำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 15.33 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างครัวเรือนของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนขนาดปานกลาง ซึ่งเอื้อต่อการดำรงวิถีชีวิตแบบชุมชนและการพึ่งพาอาศัยกันภายในครอบครัว ทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในระดับครัวเรือนและชุมชน นอกจากนี้ การมีสมาชิกในครัวเรือนหลายช่วงวัยยังสะท้อนถึงศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเดิม ซึ่งสามารถส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ในระยะยาว

ตารางที่ 4.10 สถานะในชุมชน

สถานะ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประชาชนทั่วไป	242	80.67
ผู้นำ/แกนนำ	34	11.33
สมาชิกกลุ่ม/องค์กร	24	8.00
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป จำนวน 242 คน คิดเป็นร้อยละ 80.67 รองลงมา คือ ผู้นำหรือแกนนำชุมชน จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 11.33 และสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จริง จึงสามารถสะท้อนความคิดเห็น ความต้องการ และมุมมองต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ขณะเดียวกัน ยังมีการกระจายตัวของผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่มองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการตอบแบบสอบถาม ซึ่งช่วยสนับสนุนให้ข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลาย ทั้งในมิติของการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชนเชิงนโยบาย อันเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

ตารางที่ 4.11 การมีส่วนร่วมในชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อย	42	14.00
ปานกลาง	162	54.00
มาก	96	32.00
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 162 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 รองลงมา คือ ระดับมาก จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 และระดับน้อย จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการ

มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมหรือการพัฒนาชุมชนในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตระหนักและความสนใจต่อการพัฒนาพื้นที่ในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันยังมีศักยภาพในการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสนับสนุนบทบาทของประชาชนในการร่วมวางแผนและตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.12 การใช้พื้นที่สาธารณะชุมชน

ประเภทพื้นที่	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พื้นที่วัด/ศาสนสถาน	108	36.00
พื้นที่ริมน้ำ	72	24.00
พื้นที่กิจกรรมชุมชน	64	21.33
พื้นที่สีเขียว	56	18.67
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้พื้นที่สาธารณะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้พื้นที่วัดหรือศาสนสถาน จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 36.00 รองลงมา คือ พื้นที่ริมน้ำ จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 พื้นที่กิจกรรมชุมชน จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 21.33 และพื้นที่สีเขียว จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 18.67 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่วัดและศาสนสถานยังคงเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชน ทั้งในด้านกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม และการรวมตัวของประชาชน ขณะเดียวกัน พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่กิจกรรมชุมชนก็มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่วนพื้นที่สีเขียวยังมีการใช้ประโยชน์ในสัดส่วนที่น้อยกว่า ซึ่งอาจสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการเข้าถึง การพัฒนา หรือกิจกรรมที่รองรับการใช้งาน ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สีเขียวให้มีความหลากหลาย ปลอดภัย และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน อาจช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิต การเรียนรู้เชิงนิเวศ และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 4.13 ลักษณะการอยู่อาศัย

ลักษณะการอยู่อาศัย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
บ้านของตนเอง	238	79.33
บ้านเช่า	42	14.00
อาศัยกับญาติ	20	6.67
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะการอยู่อาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีบ้านเป็นของตนเอง จำนวน 238 คน คิดเป็นร้อยละ 79.33 รองลงมา คืออาศัยอยู่ในบ้านเช่า จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 และอาศัยอยู่กับญาติ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและมีความผูกพันกับพื้นที่ชุมชนในระดับสูง เนื่องจากการมีบ้านเป็นของตนเองมักสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานระยะยาว ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และความพร้อมในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ และการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้เช่าและผู้อาศัยกับญาติยังสะท้อนถึงความหลากหลายของโครงสร้างทางสังคมในพื้นที่ ซึ่งควรได้รับการคำนึงถึงในการวางแผนพัฒนาชุมชนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากรอย่างเหมาะสม

ตารางที่ 4.14 การเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การเข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคยเข้าร่วม	142	47.33
ไม่เคยเข้าร่วม	158	52.67
รวม	300	100.00

จากตารางพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 52.67) ในขณะที่ เคยเข้าร่วม (ร้อยละ 47.33) ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกันสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนยังมี ช่องว่างในการพัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะในกลุ่มที่ยังไม่เคยเข้าร่วม ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมด้านการเข้าถึงและการรับรู้ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนยังมี โอกาสในการพัฒนาและส่งเสริมการเข้าถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้แพร่หลายมากขึ้น

โดยเฉพาะในกลุ่มที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดด้านการรับรู้ การเข้าถึง หรือรูปแบบกิจกรรมที่ยังไม่ตอบโจทย์ในปัจจุบัน

ตารางที่ 4.15 ความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ

ระดับความสนใจ	ความถี่	ร้อยละ (%)
สนใจ	130	43.33
สนใจมาก	82	27.33
สนใจปานกลาง	55	18.33
สนใจน้อย	20	6.67
ไม่สนใจเลย	13	4.33
รวม	300	100.00

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความสนใจอยู่ในระดับ สนใจ จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 43.33 รองลงมา คือ สนใจมาก จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 27.33 สนใจปานกลาง จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 18.33 สนใจน้อย จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 และ ไม่สนใจเลย จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 4.33 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในชุมชน ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการยอมรับและความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ นอกจากนี้ ระดับความสนใจที่อยู่ในเกณฑ์สูงยังสะท้อนถึงศักยภาพของชุมชนในการต่อยอดสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยแรงงาน มีสถานภาพสมรส ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และมีรายได้อยู่ในระดับปานกลาง โดยส่วนใหญ่มีระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชนมากกว่า 10 ปี และมีบ้านเป็นของตนเอง สะท้อนถึงความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐานและความผูกพันต่อพื้นที่ในระดับสูง นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความผูกพันต่อชุมชนอยู่ในระดับสูง มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมชุมชนในระดับปานกลางถึงมาก และมีความสนใจต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในระดับสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในภาพรวม ชุมชนบ้านทุ่งเภามีความพร้อมทั้งด้านทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

ตอนที่ 2 การรับรู้บริบทพื้นที่ (Context & Environmental Perception) การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 300 คน เกี่ยวกับการพัฒนา ชุมชนบ้านทุ่งเภา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิเคราะห์สามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ (Natural Resources & Ecosystem)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	บ้านทุ่งเภามีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์	4.17	0.88	มาก
2	บ้านทุ่งเภามีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงนิเวศ	4.11	0.88	มาก
3	บ้านทุ่งเภามีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ป่าชุมชนที่สามารถพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้	4.26	0.87	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.11–4.26 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ (0.87–0.88) แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “บ้านทุ่งเภามีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ป่าชุมชนที่สามารถพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้” (ค่าเฉลี่ย = 4.26, S.D. = 0.87) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ในด้านทรัพยากรสีเขียว

ที่สามารถนำมาต่อยอดเพื่อการพัฒนาเชิงนิเวศและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รองลงมา ได้แก่ “บ้านทุ่งเภามีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์” (ค่าเฉลี่ย = 4.17, S.D. = 0.88) และ “บ้านทุ่งเภามีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงนิเวศ” (ค่าเฉลี่ย = 4.11, S.D. = 0.88) ซึ่งอยู่ในระดับมากทั้งสองข้อ แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของชุมชนในระดับสูง

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของบ้านทุ่งเภามีความพร้อมและศักยภาพในการพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้เชิงนิเวศได้อย่างเหมาะสม ทั้งในมิติของความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายของทรัพยากร และความสามารถในการนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับชุมชน

ตารางที่ 4.17 ด้านสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ (Socio-cultural & Identity)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	บ้านทุ่งเภาเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่นเหมาะกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว	4.12	0.93	มาก
2	ประชากรบ้านทุ่งเภามีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	4.06	0.87	มาก
3	บ้านทุ่งเภามีเครือข่ายชุมชนที่สามารถบริหารจัดการโครงการร่วมกันได้	4.0	0.92	มาก

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสังคมและศักยภาพชุมชน พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.00–4.12 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.87–0.93 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “บ้านทุ่งเภาเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่นเหมาะกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว” (ค่าเฉลี่ย = 4.12, S.D. = 0.93) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม รองลงมา ได้แก่ “ประชากรบ้านทุ่งเภามีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน” (ค่าเฉลี่ย = 4.06, S.D. = 0.87) ซึ่งอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความตระหนักและความพร้อมของคนในชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ส่วน “บ้านทุ่งเภามี

เครือข่ายชุมชนที่สามารถบริหารจัดการโครงการร่วมกันได้” (ค่าเฉลี่ย = 4.00, S.D. = 0.92) แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีโครงสร้างความร่วมมืออยู่แล้วในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม อาจยังมีช่องว่างในการพัฒนาเชิงระบบหรือการเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการเครือข่ายให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ด้านสังคมและศักยภาพชุมชนของบ้านทุ่งเภามีความพร้อมในระดับดี ทั้งในด้านอัตลักษณ์ วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และโครงสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ ควรมีการส่งเสริมศักยภาพด้านการบริหารจัดการเครือข่ายและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 4.18 ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสี่ยง (Climate Change & Environmental Risks)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศในพื้นที่ช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้อย่างชัดเจน	4.15	0.94	มาก
2	ท่านคิดว่าเหตุการณ์น้ำท่วมหรือน้ำแล้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน	4.13	1.08	มาก
3	ท่านคิดว่าทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิทัศน์บางส่วนในพื้นที่มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงจากเดิม	3.88	0.97	มาก
4	ท่านกังวลว่าหากมีการพัฒนาโดยขาดการวางแผนอาจกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว	4.14	0.94	มาก
5	ท่านเชื่อว่าการวางแผนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนสามารถช่วยลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยน แปลงสภาพภูมิอากาศได้	4.3	0.9	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.88–4.30 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.90–1.08 ซึ่งสะท้อนว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับค่อนข้างสูง แม้บางประเด็นจะมีการกระจายตัวของความคิดเห็นมากกว่าข้ออื่นเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การวางแผนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนสามารถช่วยลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ (ค่าเฉลี่ย = 4.30, S.D. = 0.90) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงความตระหนักและความเชื่อมั่นของชุมชนต่อบทบาทของการวางแผนเชิงระบบในการลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมในระยะยาว รองลงมา ได้แก่ “การสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศในพื้นที่อย่างชัดเจน” (ค่าเฉลี่ย = 4.15, S.D. = 0.94) และ ความกังวลว่าการพัฒนาโดยขาดการวางแผนอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว (ค่าเฉลี่ย = 4.14, S.D. = 0.94) รวมถึง ผลกระทบของเหตุการณ์น้ำท่วมหรือน้ำแล้งต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย = 4.13, S.D. = 1.08) ซึ่งทั้งหมดอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการรับรู้ต่อปัญหาและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสูง ส่วนประเด็น ทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิทัศน์บางส่วนมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง (ค่าเฉลี่ย = 3.88, S.D. = 0.97) แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก สะท้อนว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงลบของทรัพยากรในบางพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยที่ต่ำกว่าข้ออื่นอาจบ่งชี้ถึงความแตกต่างในการรับรู้หรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีระดับการรับรู้และความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสูง พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการวางแผนพัฒนาอย่างยั่งยืนในฐานะกลไกสำคัญในการลดผลกระทบในระยะยาว ซึ่งถือเป็นปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาเชิงนิเวศและการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ควรมีการเสริมสร้างองค์ความรู้และการสื่อสารข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในพื้นที่ให้ชัดเจนและทั่วถึงยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในระดับชุมชน

ตารางที่ 4.19 ความต้องการด้านพื้นที่สีเขียวและนันทนาการ

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านต้องการพัฒนาพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	4.5	0.76	มากที่สุด
2	ท่านต้องการพื้นที่นันทนาการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว	4.41	0.79	มากที่สุด
3	ท่านคิดว่าควรเพิ่มพื้นที่พักผ่อน พื้นที่ริมน้ำ หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ	4.43	0.84	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความต้องการพัฒนาพื้นที่และการใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.41–4.50 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.76–0.84 ซึ่งเป็นค่าที่ค่อนข้างต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในระดับสูงมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “ความต้องการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม” (ค่าเฉลี่ย = 4.50, S.D. = 0.76) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงความต้องการของชุมชนในการใช้พื้นที่สีเขียวเป็นฐานการเรียนรู้และการพัฒนาเชิงนิเวศ รองลงมา ได้แก่ “การเพิ่มพื้นที่พักผ่อน พื้นที่ริมน้ำ หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ” (ค่าเฉลี่ย = 4.43, S.D. = 0.84) และ “ความต้องการพื้นที่นันทนาการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว” (ค่าเฉลี่ย = 4.41, S.D. = 0.79) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อน การเรียนรู้ และการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างครอบคลุมทุกช่วงวัย

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีความต้องการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในระดับสูงมาก โดยมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์พื้นที่สีเขียวควบคู่กับการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบ “พื้นที่เรียนรู้เชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม” ที่สามารถตอบสนองทั้งมิติสิ่งแวดล้อมและสังคมได้อย่างสมดุล ทั้งนี้ การวางแผนพัฒนาควรคำนึงถึงการออกแบบที่ครอบคลุมการใช้งานที่หลากหลาย (Multi-functional space) และการเข้าถึงของคนทุกกลุ่มในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 4.20 ความต้องการด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมชุมชน

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ชุมชนต้องการยกระดับผลิตภัณฑ์/บริการท้องถิ่น	4.3	0.83	มากที่สุด
2	ชุมชนควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อเพิ่มรายได้ในพื้นที่	4.27	0.87	มากที่สุด
3	ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เกษตร ป่า และน้ำ	4.32	0.83	มากที่สุด
4	ชุมชนต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ระบบนำทาง	4.39	0.84	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.27–4.39 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.83–0.87 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “ชุมชนต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้าย และระบบนำทาง” (ค่าเฉลี่ย = 4.39, S.D. = 0.84) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญขององค์ประกอบพื้นฐานที่เอื้อต่อการเข้าถึงและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว รองลงมา ได้แก่ “การออกแบบกิจกรรมเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เกษตร ป่า และน้ำ” (ค่าเฉลี่ย = 4.32, S.D. = 0.83) และ “การยกระดับผลิตภัณฑ์/บริการท้องถิ่น” (ค่าเฉลี่ย = 4.30, S.D. = 0.83) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่าจากฐานทรัพยากรและอัตลักษณ์ของชุมชน ส่วน “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อเพิ่มรายได้ในพื้นที่” (ค่าเฉลี่ย = 4.27, S.D. = 0.87) แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการขยายโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ด้านเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวมีความพร้อมและความต้องการพัฒนาในระดับสูงมาก โดยเน้นทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างกิจกรรมเชิงนิเวศ และการยกระดับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก (Local-based Economy) ที่สามารถสร้างรายได้และเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ควรมีการวางแผนพัฒนาแบบบูรณาการ เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและอัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างสมดุล

ตารางที่ 4.21 หลักการออกแบบเชิงนิเวศและสถาปัตยกรรมยั่งยืน

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศควรคำนึงถึงแนวคิดชุมชนน่าอยู่ (Smart Village)	4.4	0.83	มากที่สุด
2	ท่านคิดว่าควรออกแบบอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ที่ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	4.12	0.89	มาก
3	ท่านคิดว่าอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ ควรใช้วัสดุท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่	4.12	0.87	มาก

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
4	ท่านคิดว่าควรออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ โดยมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.23	0.83	มากที่สุด
5	ท่านคิดว่าควรสร้างสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน (Cultural-based Design)	4.24	0.88	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านหลักการออกแบบเชิงนิเวศและสถาปัตยกรรมยั่งยืน พบว่าภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.12–4.40 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.83–0.89 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศควรคำนึงถึงแนวคิดชุมชนน่าอยู่ (Smart Village)” (ค่าเฉลี่ย = 4.40, S.D. = 0.83) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการบูรณาการเทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่ควบคู่กับบริบทชุมชน รองลงมาได้แก่ “การสร้างสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน (Cultural-based Design)” (ค่าเฉลี่ย = 4.24, S.D. = 0.88) และ “การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น” (ค่าเฉลี่ย = 4.23, S.D. = 0.83) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบ ส่วน “การออกแบบอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม” และ “การใช้วัสดุท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่” (ค่าเฉลี่ย = 4.12, S.D. ≈ 0.87–0.89) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับแนวคิดการออกแบบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แม้จะมีระดับความเข้มข้นของความคิดเห็นน้อยกว่าประเด็นด้านอัตลักษณ์และการบูรณาการองค์ความรู้เล็กน้อย

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนให้ความสำคัญกับการออกแบบเชิงนิเวศและสถาปัตยกรรมยั่งยืนในระดับสูง โดยเน้นการบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่ (Smart Village) เข้ากับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล ซึ่งสะท้อนถึงแนวโน้มของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ไม่เพียงมุ่งเน้นด้านสิ่งแวดล้อม แต่ยังให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมด้วย ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และมีความยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 4.22 การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว Green Infrastructure

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าควรมีเส้นทางเดิน-ปั่นจักรยานเชิงธรรมชาติ	4.33	0.93	มากที่สุด
2	ท่านคิดว่าต้องมีระบบจัดการน้ำเพื่อภูมิทัศน์ เช่น บ่อชะลอน้ำ/Rain Garden	4.44	0.77	มากที่สุด
3	ท่านคิดว่าชุมชนควรใช้ระบบพลังงานหมุนเวียน เช่น Solar PV	4.38	0.81	มากที่สุด
4	ท่านคิดว่าควรสร้างพื้นที่สีเขียวแบบเชื่อมโยงทั้งหมู่บ้าน (Green Belt)	4.43	0.79	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.33–4.44 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.77–0.93 ซึ่งเป็นค่าที่ค่อนข้างต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “การมีระบบจัดการน้ำเพื่อภูมิทัศน์ เช่น บ่อชะลอน้ำ หรือ Rain Garden” (ค่าเฉลี่ย = 4.44, S.D. = 0.77) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำและการออกแบบภูมิทัศน์เชิงนิเวศเพื่อรองรับปัญหาสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ “การสร้างพื้นที่สีเขียวแบบเชื่อมโยงทั้งหมู่บ้าน (Green Belt)” (ค่าเฉลี่ย = 4.43, S.D. = 0.79) และ “การใช้ระบบพลังงานหมุนเวียน เช่น Solar PV” (ค่าเฉลี่ย = 4.38, S.D. = 0.81) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงแนวโน้มการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวและการใช้พลังงานสะอาด ส่วน “การมีเส้นทางเดิน-ปั่นจักรยานเชิงธรรมชาติ” (ค่าเฉลี่ย = 4.33, S.D. = 0.93) แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการเข้าถึงพื้นที่และการใช้ประโยชน์เชิงนันทนาการควบคู่กับสิ่งแวดล้อม

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีความต้องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวในระดับสูงมาก โดยให้ความสำคัญกับทั้งระบบนิเวศน้ำ พื้นที่สีเขียว พลังงานหมุนเวียน และโครงข่ายการสัญจรเชิงนิเวศ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Development) ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นกรอบใน

การวางแผนและออกแบบพื้นที่ เพื่อเพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อม ลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะยาว

ตารางที่ 4.22 ความพร้อมต่อเทคโนโลยี และนวัตกรรมพื้นที่ (Technology & Innovation Readiness)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าชุมชนมีความพร้อมในการเปิดรับเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อม และพลังงานหมุนเวียน	4.17	0.84	มาก
2	ท่านคิดว่าการออกแบบเพื่อลดผลกระบบต่อสิ่งแวดล้อม (เทคโนโลยีสีเขียว) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศได้	4.31	0.76	มากที่สุด
3	ท่านคิดว่าควรใช้เทคโนโลยีสื่อสาร และสื่อดิจิทัลในการถ่ายทอดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เยาวชน	4.3	0.83	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความพร้อมต่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมพื้นที่ พบว่า ภาพรวมความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.17–4.31 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.76–0.84 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ “การออกแบบเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (เทคโนโลยีสีเขียว) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศได้” (ค่าเฉลี่ย = 4.31, S.D. = 0.76) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นของชุมชนต่อบทบาทของเทคโนโลยีสีเขียวในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน รองลงมา ได้แก่ “การใช้เทคโนโลยีสื่อสารและสื่อดิจิทัลในการถ่ายทอดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เยาวชน” (ค่าเฉลี่ย = 4.30, S.D. = 0.83) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงความสำคัญของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และการสื่อสารองค์ความรู้ในยุคดิจิทัล ส่วน “ความพร้อมของชุมชนในการเปิดรับเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานหมุนเวียน” (ค่าเฉลี่ย = 4.17, S.D. = 0.84) อยู่ในระดับมาก แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังสะท้อนถึงระดับความพร้อมที่ดีของชุมชนในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมและทัศนคติที่ดีต่อการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะเทคโนโลยีสีเขียวและสื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้

ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญในการยกระดับแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศให้มีความทันสมัยและเข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนควบคู่กับการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี เพื่อให้การนำไปใช้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 4.23 ความเป็นไปได้เชิงเศรษฐกิจ (Economic Feasibility)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้	4.34	0.86	มากที่สุด
2	ท่านคิดว่าการรักษาพื้นที่สีเขียวช่วยเพิ่มโอกาสด้านอาชีพ และการจ้างงานให้กับคนในชุมชนได้	4.32	0.83	มากที่สุด
3	ท่านคิดว่าสินค้าและบริการชุมชนช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอำเภอสะบ้าย้อยได้	4.33	0.83	มากที่สุด
4	ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ของชุมชนสามารถยกระดับสู่ตลาดสากลได้	4.28	0.82	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านความเป็นไปได้เชิงเศรษฐกิจ พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.28–4.34 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.82–0.86 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.34, S.D. = 0.86) รองลงมาคือ สินค้าและบริการชุมชนช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอำเภอสะบ้าย้อย ($\bar{X}$ = 4.33, S.D. = 0.83) และ การรักษาพื้นที่สีเขียวช่วยเพิ่มโอกาสด้านอาชีพและการจ้างงาน ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.83) ขณะที่ การยกระดับผลิตภัณฑ์สู่ตลาดสากล แม้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.28, S.D. = 0.82) ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีมุมมองเชิงบวกอย่างชัดเจนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่าง ทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่อยู่ในระดับต่ำ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนมี

ศักยภาพสูงในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ในรูปแบบ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์เชิงนิเวศ (Eco-based Creative Economy)” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4.24 ห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของชุมชน

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ชุมชนมีกลไกการผลิต แปรรูป และจำหน่ายสินค้าที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้	4.26	0.85	มากที่สุด
2	ชุมชนควรจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ และตลาดชุมชน	4.21	0.83	มากที่สุด
3	เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีศักยภาพร่วมกันพัฒนาสินค้าและบริการ	4.18	0.83	มาก
4	ชุมชนควรการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ใหม่ เพื่อช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจได้ดีขึ้น	4.24	0.85	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของชุมชน พบว่า ภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.18–4.26 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.83–0.85 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็น ชุมชนมีกลไกการผลิต แปรรูป และจำหน่ายสินค้าที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.85) แสดงถึงศักยภาพของระบบการผลิตในระดับชุมชนที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาเชิงมูลค่าเพิ่ม รองลงมาคือ การออกแบบพื้นที่เรียนรู้ใหม่เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจ ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.85) ซึ่งสะท้อนบทบาทของ “พื้นที่” ในฐานะกลไกเชิงโครงสร้างในการเสริมสร้างห่วงโซ่คุณค่า และ การจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้และตลาดชุมชน ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = 0.83) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความต้องการโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ ขณะที่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีศักยภาพร่วมกันพัฒนา มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.83) อยู่ในระดับมาก แม้จะต่ำที่สุดในกลุ่ม แต่ยังสะท้อนถึงศักยภาพเชิงเครือข่ายที่สามารถต่อยอดได้ ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีพื้นฐานของ ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ที่ค่อนข้างครบวงจร ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการจัดจำหน่าย ขณะเดียวกันยังมีแนวโน้มในการพัฒนา ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ผ่านการเพิ่มบทบาทขององค์ความรู้ นวัตกรรม และการออกแบบพื้นที่เชิงบูรณาการ

นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่อยู่ในระดับต่ำ บ่งชี้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน ส่งผลให้สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนมีศักยภาพในการยกระดับระบบเศรษฐกิจจาก “การผลิตแบบพื้นฐาน” ไปสู่ “การสร้างคุณค่าเชิงระบบ” โดยอาศัยการเชื่อมโยงเครือข่าย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการออกแบบพื้นที่เรียนรู้เป็นกลไกสำคัญ

ผลการวิเคราะห์จึงสนับสนุนว่า ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบ เศรษฐกิจชุมชนเชิงบูรณาการ (Integrated Community-based Economy) ที่เชื่อมโยงทั้งการผลิต การเรียนรู้ และการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4.25 ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและความภาคภูมิใจ (Behavioral Intention & Place Pride)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในชุมชน	4.31	0.85	มากที่สุด
2	ท่านยินดีมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน	4.36	0.82	มากที่สุด
3	ท่านพร้อมสนับสนุนหรือเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาสินค้า และบริการของชุมชน	4.27	0.84	มากที่สุด
4	ท่านมีความภาคภูมิใจในชุมชนบ้านทุ่งเภา และอำเภอสะบ้าย้อย	4.4	0.8	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและความภาคภูมิใจ พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.27–4.40 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.80–0.85 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็น ความภาคภูมิใจในชุมชนบ้านทุ่งเภาและอำเภอสะบ้าย้อย มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.40, S.D. = 0.80) แสดงถึงความผูกพันเชิงพื้นที่ (Place Attachment) และอัตลักษณ์ชุมชนที่เข้มแข็ง รองลงมาคือ ความยินดีมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.82) สะท้อนถึงจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนในพื้นที่ ส่วน ความตั้งใจเข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.85) และ ความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาสินค้าและบริการ

ชุมชน ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.84) ล้วนอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงถึงแนวโน้มเชิงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาในระยะยาว

ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมี “ทุนทางสังคม (Social Capital)” ในระดับสูง โดยเฉพาะในมิติของความร่วมมือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่อยู่ในระดับต่ำ ยังยืนยันถึงความเป็นเอกภาพของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนมีความพร้อมทั้งในเชิงทัศนคติและพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมพัฒนา โดยเฉพาะการขับเคลื่อนสู่ แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศที่อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community-driven Ecological Learning Space)

ในภาพรวม ผลการวิเคราะห์ด้านนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาโครงการในพื้นที่มีฐานสนับสนุนจากคนในชุมชนอย่างชัดเจน ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดในการดำเนินงาน และเพิ่มโอกาสความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว

ตารางที่ 4.26 การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาทุกขั้นตอน	4.3	0.86	มากที่สุด
2	ท่านคิดว่าการจัดเวทีสาธารณะ และการประชุมของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น	4.35	0.83	มากที่สุด
3	ท่านคิดว่าการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ควรอยู่ภายใต้การนำของชุมชนเป็นหลัก	4.33	0.84	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.30–4.35 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.83–0.86 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็น การจัดเวทีสาธารณะและการประชุมของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.35, S.D. = 0.83) แสดงถึงความสำคัญของ “กระบวนการมีส่วนร่วม” ในฐานะเครื่องมือหลักของการพัฒนา รองลงมาคือ การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ควรอยู่ภายใต้การนำของชุมชนเป็นหลัก ($\bar{x}$ = 4.33, S.D. = 0.84) ซึ่งสะท้อนแนวคิดการ

พัฒนาแบบฐานราก (Community-based Development) อย่างชัดเจน และ การมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาทุกขั้นตอน ($\bar{x}$ = 4.30, S.D. = 0.86) แสดงถึงความคาดหวังให้ชุมชนมีบทบาทตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำของกระบวนการพัฒนา

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมในทุกมิติ ทั้งในเชิงกระบวนการ (process) และเชิงโครงสร้าง (structure) โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจร่วม และการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่อยู่ในระดับต่ำ ยังสะท้อนถึงความเป็นเอกภาพของความคิดเห็น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนมีความพร้อมในการขับเคลื่อนการพัฒนาในรูปแบบ “การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation)” ไม่ใช่เพียงการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์

ผลการวิเคราะห์ด้านนี้ยืนยันว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในพื้นที่ ควรยึดแนวทาง การพัฒนาโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-led Development) ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความยั่งยืน และการยอมรับของโครงการในระยะยาว

ตารางที่ 4.27 ความยั่งยืนของโครงการ (Project Sustainability)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าชุมชนสามารถดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดงบประมาณ	4.0	0.93	มาก
2	ท่านคิดว่าโครงการที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตสามารถสร้างชุมชนที่น่าอยู่ได้ในระยะยาว	4.24	0.9	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านความยั่งยืนของโครงการ พบว่า ภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.00–4.24 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.90–0.93 ซึ่งอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่างในระดับหนึ่ง

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็น โครงการที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตสามารถสร้างชุมชนที่น่าอยู่ได้ในระยะยาว มีค่าเฉลี่ยสูงกว่า ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.90) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนมุมมองเชิงบวกต่อ “ผลลัพธ์ปลายทาง” ของการพัฒนา ขณะที่ ความสามารถของชุมชนในการดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดงบประมาณ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.93) อยู่ในระดับมาก ซึ่งต่ำกว่าประเด็นอื่น สะท้อนข้อจำกัดเชิงศักยภาพใน “ความยั่งยืนเชิงการบริหารจัดการ” ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ความเชื่อมั่นต่อ “ผลลัพธ์ของโครงการ”

กับความพร้อมด้าน “การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง” กล่าวคือ แม้ชุมชนจะเห็นด้วยอย่างชัดเจนว่าโครงการสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความน่าอยู่ได้ในระยะยาว แต่ยังมีความกังวลในระดับหนึ่งเกี่ยวกับการขับเคลื่อนโครงการหลังจากสิ้นสุดการสนับสนุนงบประมาณ

นอกจากนี้ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง บ่งชี้ว่าความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสอดคล้องกัน แต่ยังคงมีความหลากหลายในมุมมองเกี่ยวกับศักยภาพการบริหารจัดการระยะยาว

ผลการวิเคราะห์ด้านนี้สะท้อนว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศควรให้ความสำคัญกับการออกแบบ “กลไกความยั่งยืน (Sustainability Mechanism)” ควบคู่กับการพัฒนาเชิงกายภาพ เช่น การเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชน การพัฒนาระบบรายได้หมุนเวียน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมั่นคงหลังสิ้นสุดงบประมาณ

ตารางที่ 4.28 การสนับสนุนเชิงนโยบายและการกำกับดูแล (Governance & Policy Support)

ลำดับ	รายการปัจจัย	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	ท่านคิดว่าหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ	4.38	0.81	มากที่สุด
2	ท่านคิดว่าชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาอย่างเพียงพอและโปร่งใส	3.98	1.0	มาก
3	ท่านคิดว่ามีกฎระเบียบหรือมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนในการดูแลพื้นที่	4.19	0.86	มาก
4	ท่านคิดว่าโครงการพัฒนาควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาในระยะยาว	4.36	0.87	มากที่สุด

จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านการสนับสนุนเชิงนโยบายและการกำกับดูแล พบว่า ภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ มากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.98–4.38 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในช่วง 0.81–1.00 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง สะท้อนถึงความสอดคล้องของความคิดเห็นในระดับหนึ่ง แต่ยังมีความแตกต่างของมุมมองในบางประเด็น จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามโดยรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับ มากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงสูงและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นถึง ความสอดคล้องของความคิดเห็นในทิศทางเดียวกัน

ทั้งนี้ ชุมชนมีศักยภาพเด่นในด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเชิงนิเวศ เศรษฐกิจชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถสนับสนุนการพัฒนาไปสู่แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม ประเด็นด้าน การสื่อสารข้อมูลและการสนับสนุนเชิงนโยบายบางส่วน ยังมีค่าความคิดเห็นต่ำกว่าด้านอื่นเล็กน้อย จึงควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้การขับเคลื่อนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว

4.6 การวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางสังคมเบื้องต้นเพื่อรองรับกรอบการประเมิน SROI

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม สามารถนำข้อมูลไปต่อยอดสู่การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ได้ในหลายมิติ โดยเฉพาะการประเมิน “คุณค่าทางสังคม” ที่เกิดจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แม้ว่าข้อมูลในระยะปัจจุบันยังไม่เพียงพอต่อการคำนวณ SROI เชิงมูลค่าทางการเงินอย่างสมบูรณ์ แต่สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (Social Outcomes) และกำหนดกรอบการวิจัยในระยะต่อไปได้อย่างชัดเจน

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมและศักยภาพในหลายด้าน ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความภาคภูมิใจในชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนการยอมรับเทคโนโลยีและนวัตกรรมสีเขียว ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้าง “คุณค่าทางสังคม” (Social Value Creation) อันเป็นแกนหลักของการวิเคราะห์ SROI

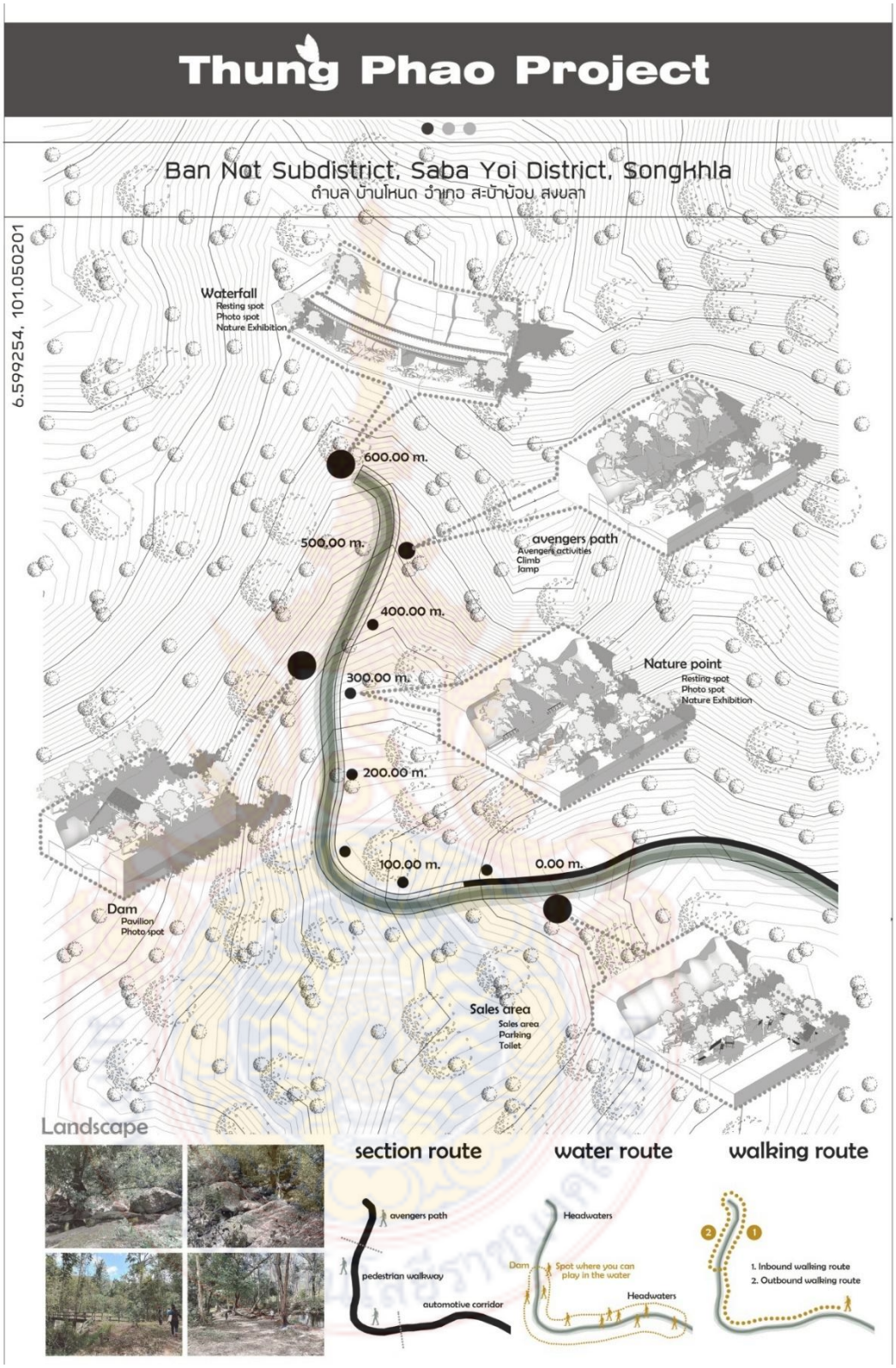
ในมิติด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนเชื่อมั่นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาสินค้าและบริการชุมชนสามารถเพิ่มรายได้ สร้างอาชีพ และยกระดับเศรษฐกิจของพื้นที่ได้ ขณะที่มิติด้านสังคมพบว่าชุมชนมีระดับความผูกพันต่อพื้นที่และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาในระดับสูง ซึ่งสะท้อนถึงทุนทางสังคม (Social Capital) และศักยภาพของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ส่วนมิติด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว การจัดการทรัพยากร และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว ซึ่งสามารถนำไปประเมินคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตในระยะยาวได้

ดังนั้น ในระยะต่อไป งานวิจัยสามารถพัฒนาสู่การวิเคราะห์ SROI ได้โดยการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับต้นทุนการลงทุน รายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยวหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวนการจ้างงาน มูลค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากรพื้นที่ ตลอดจนผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาคำนวณอัตราผลตอบแทนทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้สามารถประเมินความคุ้มค่าและคุณค่าของโครงการพัฒนาเชิงนิเวศในระดับชุมชนได้อย่างครอบคลุมและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

4.7 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่เรียนรู้บ้านทุ่งเภา

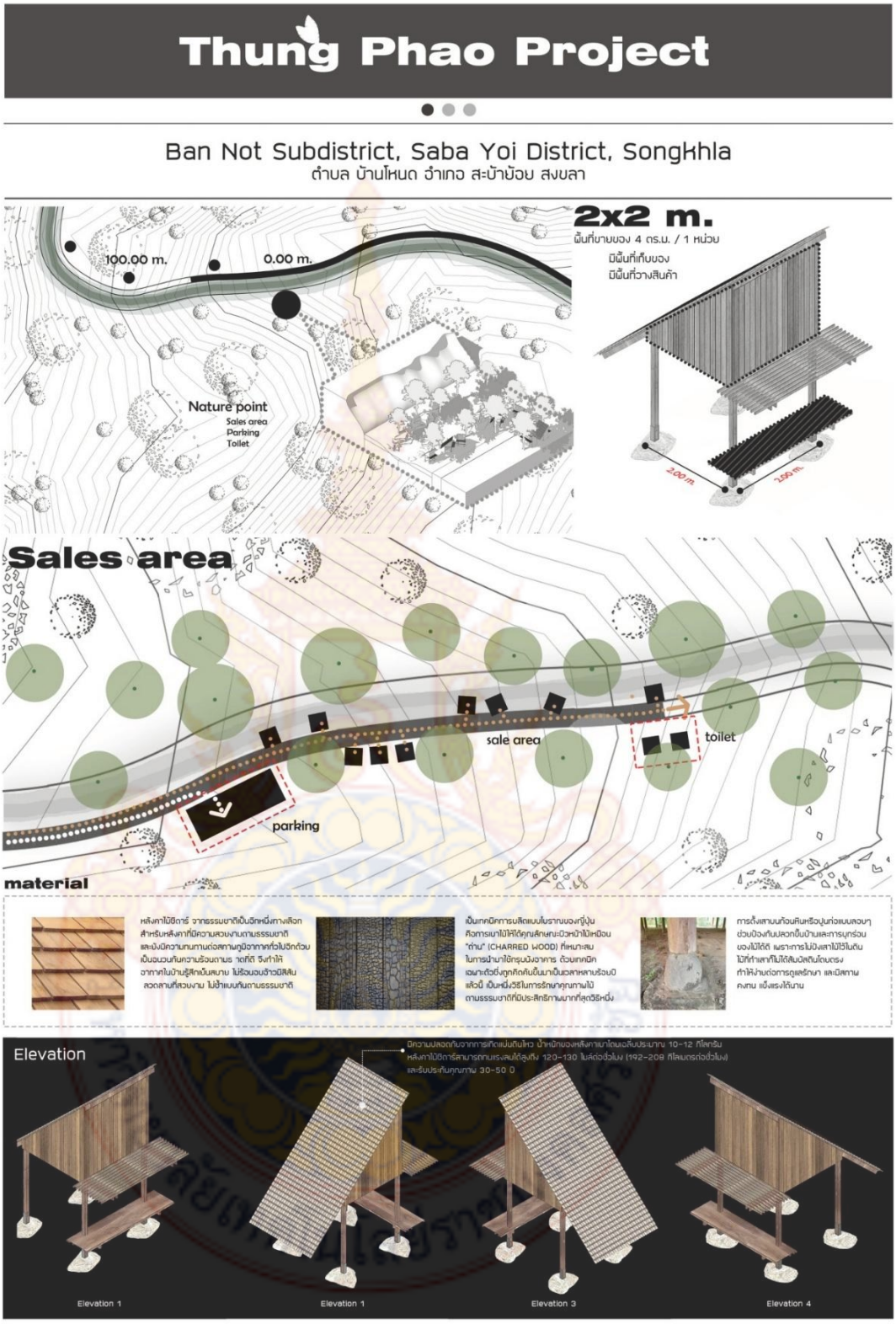
ผลการดำเนินงานวิจัยที่เกิดขึ้นจากโครงการ “การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญ และระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยมุ่งวิเคราะห์และสรุปผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน การออกแบบเชิงพื้นที่ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านทุ่งเภาและตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการบูรณาการองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม การพัฒนาเชิงพื้นที่ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเกิดประโยชน์ทั้งในระดับพื้นที่ ชุมชน และยุทธศาสตร์จังหวัด/ชายแดนใต้ในภาพรวม

การดำเนินงานตามแผนงานวิจัยได้ก่อให้เกิด ผลผลิตเชิงนวัตกรรมด้านการออกแบบและพัฒนาพื้นที่จำนวน 5 ผลงาน ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนอนุสิทธิบัตร ได้แก่ 1) จุดชมวิว Unseen “ทุ่งเภา” 2) ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน 3) พื้นที่สร้างสรรค์ 4) อาคาร Tourist Information และ 5)พื้นที่เรียนรู้ระบบนิเวศ ผลงานทั้งหมดได้รับการออกแบบภายใต้หลัก Low Impact Development การใช้วัสดุท้องถิ่น และการคำนึงถึงภูมินิเวศ ซึ่งสามารถนำไปใช้จริงในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ และเป็นต้นแบบของนวัตกรรมเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับแนวคิด BCG Economy

ภาพที่ 4.6 ผังการสำรวจพื้นที่ขอบเขต และเส้นทาง

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

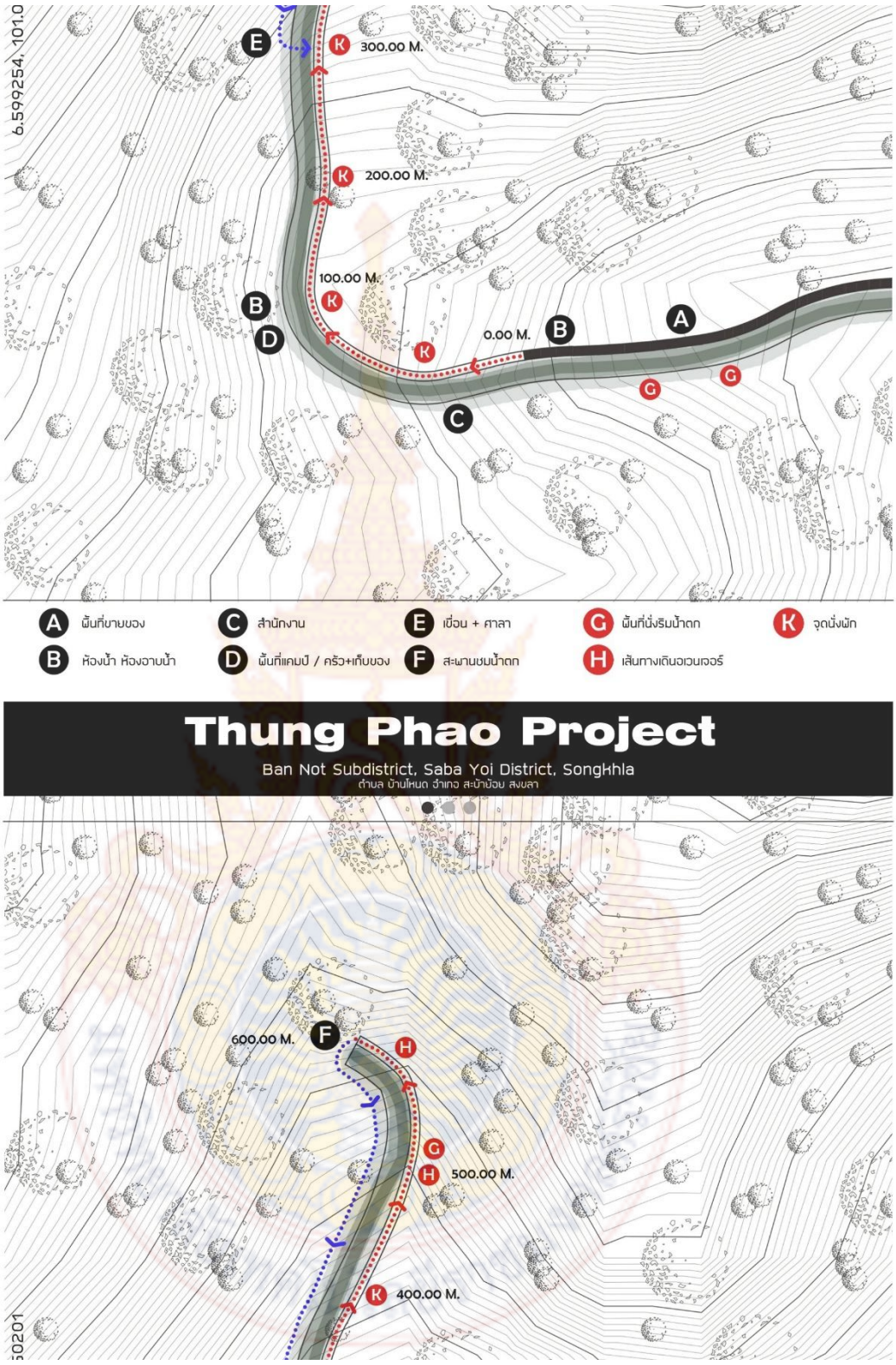
ภาพที่ 4.7 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

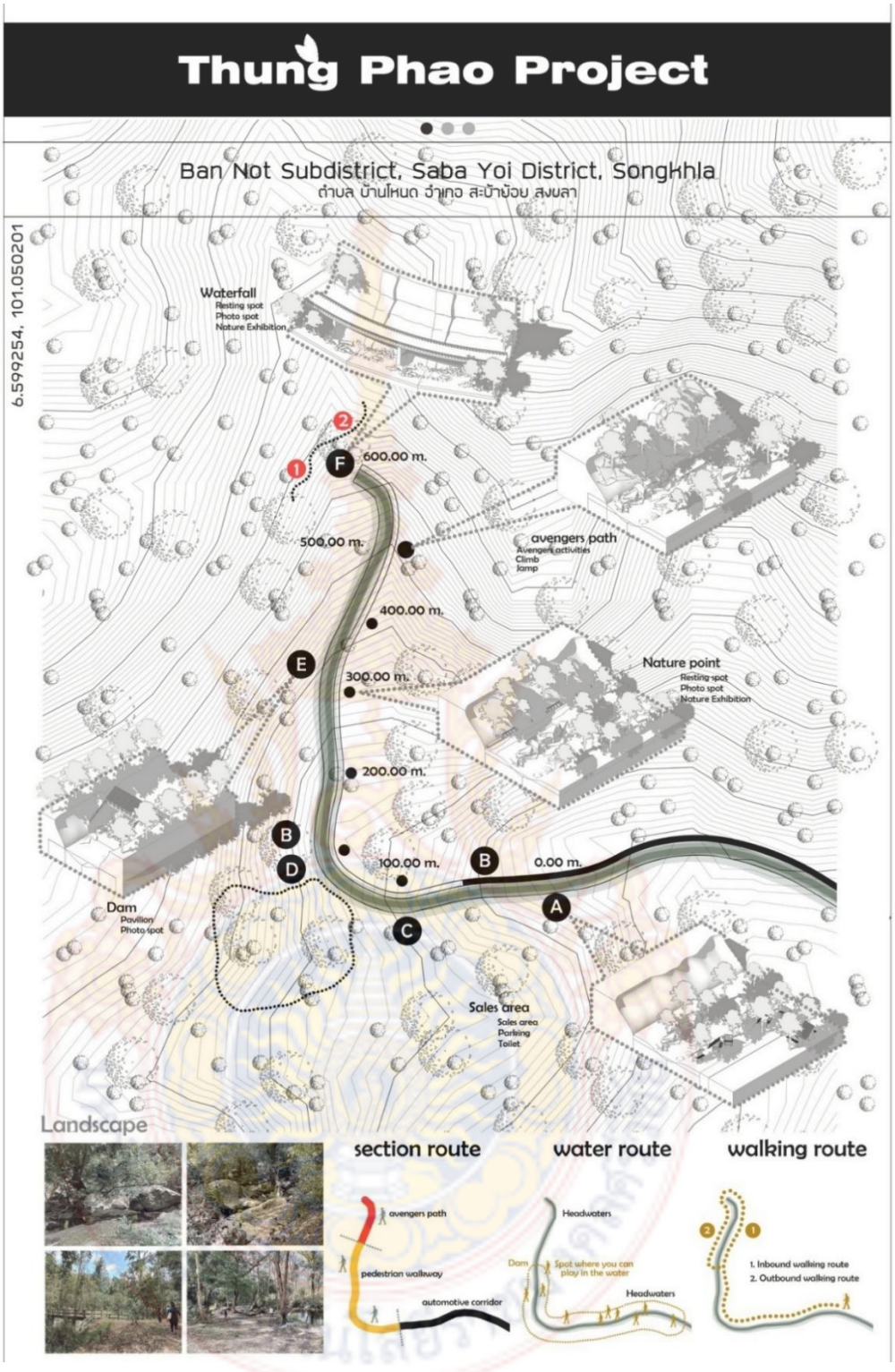
ภาพที่ 4.8 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.9 แนวทางในวางผังและพัฒนาพื้นที่

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.10 แนวทางในการกำหนดระยะการเข้าถึงและพัฒนาพื้นที่

ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

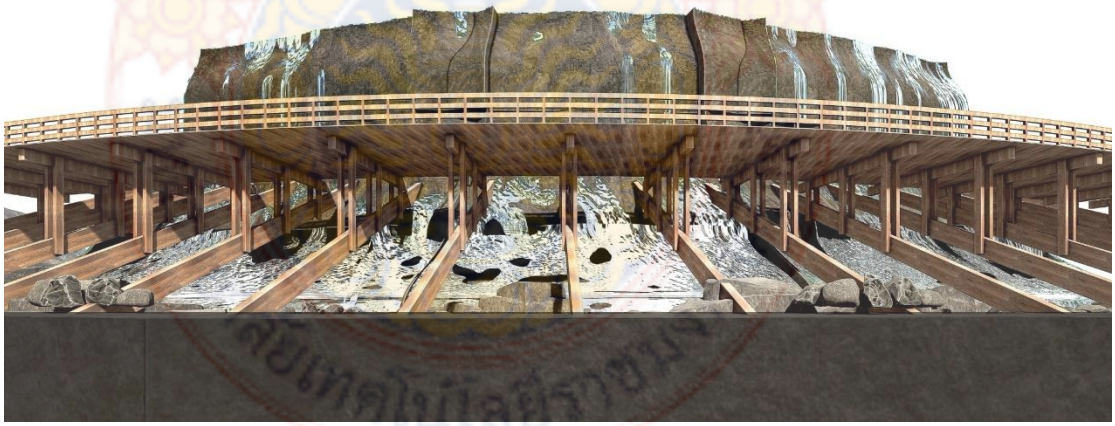
ภาพที่ 4.11 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (สำนักงาน และจุดเรียนรู้)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.12 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ร้านค้า)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.13 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดชมน้ำตก)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

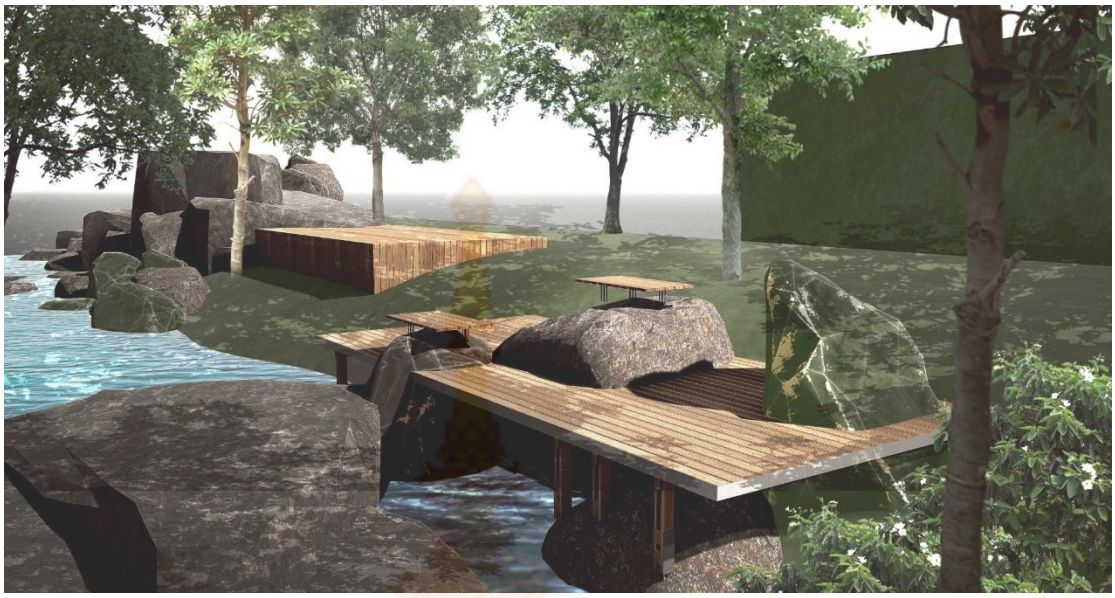
ภาพที่ 4.14 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดชมน้ำตก)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.15 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ลานกางเต้นท์)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.16 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดลานพักผ่อน)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.17 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ลานพักผ่อนและเรียนรู้)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.18 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (จุดพักผ่อน)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ภาพที่ 4.19 แนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่ (ห้องน้ำ)
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

ผลการดำเนินงานวิจัย “การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงศักยภาพเชิงพื้นที่ของบ้านทุ่งเภาและตำบลเปียน ซึ่งมีความพร้อมทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และทุนทางสังคมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน เมื่อมีการออกแบบและบริหารจัดการบนฐาน “ทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ – วิถีชุมชน – การมีส่วนร่วม” ควบคู่กัน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการออกแบบแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) และนวัตกรรมการออกแบบเชิงพื้นที่ (Sustain novation Design) มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างระบบนิเวศชุมชนให้น่าอยู่ ครอบคลุมทั้งมิติสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ นอกจากนี้ การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการออกแบบพื้นที่ การจัดการการท่องเที่ยวชุมชน และการสร้างคุณค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ช่วยยกระดับศักยภาพบ้านทุ่งเภาจาก “ชุมชนเกษตรกรรม” สู่ “ชุมชนท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศ” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ BCG และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในภาพรวม การอภิปรายผลในบทนี้จึงมุ่งอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการออกแบบเชิงสถาปัตยกรรมยั่งยืน กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ–สังคม–สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงใน

พื้นที่ พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในฐานะ “กลไกระดับพื้นที่” ที่ร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาในฐานะต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนในจังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

4.8 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่พื้นที่เป้าหมายและการพัฒนาทักษะนักศึกษาสถาปัตยกรรม

4.8.1 การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนำเสนอแบบร่างการออกแบบเชิงพื้นที่

ภาพที่ 4.20 การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาและทบทวนศักยภาพพื้นที่บ้านทุ่งเภา
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

การดำเนินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาและทบทวนศักยภาพพื้นที่บ้านทุ่งเภา ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชนต่อบริบทพื้นที่และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งเรียนรู้วิถีชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยกระบวนการดังกล่าวมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายใน พื้นที่ อันสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Development) ที่ให้ความสำคัญกับ “ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม” ในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ทั้งนี้ คณะวิจัยได้ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการบรรยายและเวทีปฏิบัติการ โดยนำเสนอแนวทางการออกแบบแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางการท่องเที่ยว และพื้นที่แหล่งเรียนรู้ภายใต้ขอบเขต “ป่านันทนาการ” ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 จังหวัด

สงขลา อันสะท้อนถึงการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านกฎหมายและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป

นอกจากนี้ การบรรยายโดยวิทยากร นายมงคล ชนินทรสงขลา นักผังเมือง ยังได้เน้นย้ำถึงข้อจำกัดและข้อควรระวังในการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นการนำรูปแบบการพัฒนาเมือง (Urbanization) เข้ามาใช้ในบริบทชนบทอย่างไม่เหมาะสม ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์และความสมดุลของระบบนิเวศ ทั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของนักผังเมือง เช่น Kevin Lynch และ Ian McHarg ที่ชี้ให้เห็นว่าการวางแผนและออกแบบพื้นที่ควรตั้งอยู่บนฐานของ “ความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่” (Context-sensitive Planning) และ “การออกแบบตามระบบนิเวศ” (Design with Nature) เพื่อรักษาคุณค่าทางภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ดังนั้น กระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวจึงเป็น “กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วม” (Collaborative Learning Process) ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถตระหนักรู้ถึงศักยภาพ ข้อจำกัด และทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสม อันนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ เช่น พื้นที่น้ำตกในพื้นที่ป่านันทนาการ และแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเรียนรู้วิถีส้มแขก ให้สามารถตอบสนองทั้งมิติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

4.8.2 การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ด้าน Carbon Footprint และ Carbon Credit สำหรับงานสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 4.21 การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ โดย ศ.ดร.อรรจน์ เศรษฐบุตร
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

กิจกรรมการบรรยายมุ่งสร้างความรู้และความเข้าใจแก่นักศึกษาสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับบทบาทของสถาปัตยกรรมต่อการลดการปล่อยคาร์บอนและการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพ

ภูมิอากาศ ครอบคลุมแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน คุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในอาคาร การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ Carbon Footprint, Carbon Neutral และ Net Zero รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง Operational Carbon และ Embodied Carbon ตลอดวัฏจักรชีวิตอาคาร เนื้อหายังเชื่อมโยงการออกแบบอาคารกับบริบทภูมิอากาศ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การออกแบบเมืองที่เอื้อต่อการเดินและลดการพึ่งพารถยนต์ ตลอดจนการใช้วัสดุ เทคโนโลยี พลังงานหมุนเวียน และแนวทาง Passive Design เพื่อลดการใช้พลังงานและการปล่อยก๊าซเรือนกระจก พร้อมนำเสนอตัวอย่างอาคารและกรณีศึกษาการออกแบบอาคารคาร์บอนต่ำ ท้ายที่สุดเน้นแนวคิด Mitigation, Adaptation และ Resilient Design เพื่อให้นักศึกษาตระหนักว่า “Net Zero” ไม่ใช่เพียงเป้าหมายด้านพลังงานหรือคาร์บอน แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ผู้ใช้อาคาร และความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

4.8.3 การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมและผังเมืองเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 4.22 การอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ โดย นายมงคล ชนินทรสงขลา
ที่มา: นักวิจัย และคณะ, 2569

การบรรยายมุ่งให้นักศึกษาเปลี่ยนมุมมองจากการ “ออกแบบจากสิ่งที่คิด” ไปสู่การ “ค้นหาและเข้าใจสิ่งที่มีอยู่ก่อนออกแบบ” โดยใช้การสังเกต การวาด การเก็บข้อมูล และการตีความเป็นเครื่องมือในการค้นหาอัตลักษณ์ของพื้นที่ แล้วจึงนำไปสู่แนวทางการออกแบบที่สอดคล้องกับบริบทธรรมชาติ ผู้คน และเศรษฐกิจของชุมชน สำหรับกรณี บ้านทุ่งเภา นักศึกษาได้รับแนวคิดให้สะสมข้อมูลและความรู้สึกจากพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้เป็นฐานในการจินตนาการและกำหนดทิศทางอนาคตของพื้นที่ โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับรูปแบบสำเร็จหรือพยายามทำให้สมบูรณ์ในครั้งเดียว

4.9 การออกแบบพื้นที่และสถาปัตยกรรมยั่งยืน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการออกแบบพื้นที่แหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องยึดโยงกับ อัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยภูมิทัศน์ที่หลากหลาย เช่น ป่าต้นน้ำ ถ้ำ น้ำตก ทุ่งนา และสวนยาง ตลอดจนระบบนิเวศเกษตรพื้นถิ่นที่เป็นฐานวิถีชุมชน การออกแบบพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนบริบทดังกล่าว ช่วยเพิ่มความโดดเด่นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และทำให้พื้นที่สามารถ “เล่าเรื่องอัตลักษณ์” ของชุมชนได้อย่างมีพลังมากขึ้น

นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิด สถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การวางพื้นที่กิจกรรมโดยหลีกเลี่ยงพื้นที่เปราะบางทางระบบนิเวศ การใช้วัสดุท้องถิ่นที่สามารถหมุนเวียนได้ การออกแบบที่รับสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น เช่น การจัดทิศทางอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางลม การเพิ่มพื้นที่ร่มเงา และการออกแบบพื้นที่โล่งเพื่อเสริมการระบายอากาศธรรมชาติ แนวทางเหล่านี้ทำให้พื้นที่สามารถใช้พลังงานน้อยลงและตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในเชิงกลไกการพัฒนา แนวทางการออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืนที่เกิดจากงานวิจัยนี้สอดคล้องโดยตรงกับ SDG 11: Sustainable Cities and Communities ที่เน้นการพัฒนาเมืองและชุมชนให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกัน และยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนกรอบคิด BCG Economy ที่ผสานเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียวเข้าด้วยกัน ส่งผลให้การออกแบบพื้นที่ไม่เพียงสร้างสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่และส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้จึงยืนยันได้ว่าการออกแบบพื้นที่ภายใต้แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนเป็นหัวใจของการพัฒนาบ้านทุ่งเภาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศต้นแบบของจังหวัดชายแดนใต้

4.10 กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Process) เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระดับการให้ข้อมูลหรือรับฟังความคิดเห็นเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกช่วงของการพัฒนา ตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพ การร่วมออกแบบพื้นที่ การทดลองนวัตกรรม ไปจนถึงการประเมินผล ซึ่งสะท้อนถึงความเป็น “เจ้าของพื้นที่ร่วมกัน” (Collective Ownership) ของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ความพร้อมและแรงสนับสนุนจากชาวบ้านทุ่งเภาถือเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่มีคุณค่ามาก เนื่องจากชุมชนมีทั้งองค์ความรู้ท้องถิ่น ประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับทรัพยากร และเครือข่ายภายในหมู่บ้านที่เข้มแข็ง จึงสามารถร่วมออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับอัตลักษณ์และสภาพจริงของพื้นที่ กระบวนการมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยเพิ่ม

ประสิทธิภาพของการออกแบบ ลดความขัดแย้ง และสร้างความรู้สึกร่วมในความสำเร็จของโครงการ ขณะเดียวกัน กระบวนการมีส่วนร่วมยังช่วย “ปลดล็อกศักยภาพชุมชน” ผ่านการเสริมสร้างทักษะ การเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านการออกแบบ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการก่อรูปของ นวัตกรชุมชน (Community Innovators) และผู้นำท้องถิ่นรุ่นใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนพัฒนาพื้นที่ต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนมิใช่เพียงเครื่องมือในการทำงานวิจัย แต่เป็น “กลไกสำคัญ” ที่ทำให้แหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภามีพลังในการขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืน และเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างพื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดชายแดนใต้

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

ด้านการออกแบบพื้นที่และสถาปัตยกรรมยั่งยืน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการออกแบบพื้นที่แหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องยึดโยงกับอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยภูมิทัศน์ที่หลากหลาย เช่น ป่าต้นน้ำ ถ้ำ น้ำตก ทุ่งนา และสวนยาง ตลอดจนระบบนิเวศเกษตรพื้นถิ่นที่เป็นฐานวิถีชุมชน การออกแบบพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนบริบทดังกล่าว ช่วยเพิ่มความโดดเด่นให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และทำให้พื้นที่สามารถ “เล่าเรื่องอัตลักษณ์” ของชุมชนได้อย่างมีพลังมากขึ้น

นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิด สถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การวางพื้นที่กิจกรรมโดยหลีกเลี่ยงพื้นที่เปราะบางทางระบบนิเวศ การใช้วัสดุท้องถิ่นที่สามารถหมุนเวียนได้ การออกแบบที่รับสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น เช่น การจัดทิศทางอาคารให้สอดคล้องกับทิศทางลม การเพิ่มพื้นที่ร่มเงา และการออกแบบพื้นที่โล่งเพื่อเสริมการระบายอากาศธรรมชาติ แนวทางเหล่านี้ทำให้พื้นที่สามารถใช้พลังงานน้อยลงและตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในเชิงกลไกการพัฒนา แนวทางการออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืนที่เกิดจากงานวิจัยนี้สอดคล้องโดยตรงกับ SDG 11: Sustainable Cities and Communities ที่เน้นการพัฒนาเมืองและชุมชนให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกัน และยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนกรอบคิด BCG Economy ที่ผสานเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียวเข้าด้วยกัน ส่งผลให้การออกแบบพื้นที่ไม่เพียงสร้างสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่และส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้จึงยืนยันได้ว่าการออกแบบพื้นที่ภายใต้แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนเป็นหัวใจของการพัฒนาบ้านทุ่งเภาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศต้นแบบของจังหวัดชายแดนใต้

ด้านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Process) เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระดับการให้ข้อมูลหรือรับฟังความคิดเห็นเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกช่วงของการพัฒนา ตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพ การร่วมออกแบบพื้นที่ การทดลองนวัตกรรม ไปจนถึงการประเมินผล ซึ่งสะท้อนถึงความเป็น “เจ้าของพื้นที่ร่วมกัน” (Collective Ownership) ของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ความพร้อมและแรงสนับสนุนจากชาวบ้านทุ่งเภาถือเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่มีคุณค่ามาก เนื่องจากชุมชนมีทั้งองค์ความรู้ท้องถิ่น ประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับทรัพยากร และเครือข่ายภายในหมู่บ้านที่เข้มแข็ง จึงสามารถร่วมออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวและองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับอัตลักษณ์และสภาพจริงของพื้นที่ กระบวนการมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการออกแบบ ลดความขัดแย้ง และสร้างความรู้สึกร่วมในความสำเร็จของโครงการ ขณะเดียวกัน กระบวนการมีส่วนร่วมยังช่วย “ปลดล็อกศักยภาพชุมชน” ผ่านการเสริมสร้างทักษะการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านการออกแบบ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการก่อรูปของ นวัตกรชุมชน (Community Innovators) และผู้นำท้องถิ่นรุ่นใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนพัฒนาพื้นที่ต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนมิใช่เพียงเครื่องมือในการทำงานวิจัย แต่เป็น “กลไกสำคัญ” ที่ทำให้แหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภามีพลังในการขับเคลื่อนไปสู่ความยั่งยืน และเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างพื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดชายแดนใต้

ด้านผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การออกแบบพื้นที่เชิงนิเวศและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งผลให้เกิดรายได้ใหม่ในพื้นที่ ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทาง BCG ผลการดำเนินงานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการออกแบบพื้นที่เชิงนิเวศภายใต้กรอบความคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นได้ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของบ้านทุ่งเภาและพื้นที่โดยรอบ

ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงนิเวศและกิจกรรมท่องเที่ยวฐานชุมชนทำให้เกิดรายได้รูปแบบใหม่ เช่น รายได้จากกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวในชุมชน รายได้จากผลิตภัณฑ์ส้มแขก–ทุเรียนพื้นบ้าน รวมถึงรายได้จากการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้สู่ครัวเรือน ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่สอดคล้องกับแนวทาง BCG Economy ซึ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

ด้านสังคม การดำเนินงานวิจัยก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมเวทีสาธารณะ การอบรม การร่วมออกแบบ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและยอมรับในกระบวนการพัฒนาร่วมกัน เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน อปท. นักวิจัย และภาคีที่เกี่ยวข้อง ทำให้พื้นที่มีความพร้อมในการขยายผลเชิงนโยบายและการพัฒนาต่อยอดในอนาคต

ด้านสิ่งแวดล้อม การออกแบบพื้นที่เชิงนิเวศช่วยลดแรงกดดันต่อระบบนิเวศ ลดการรบกวนพื้นที่ป่าต้นน้ำ และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ การใช้วัสดุท้องถิ่น การอนุรักษ์ภูมิทัศน์ธรรมชาติ และการสร้างเส้นทางเรียนรู้เชิงนิเวศ ล้วนช่วยให้ประชาชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมี และหันมามีส่วนร่วมในการดูแลรักษามากขึ้น

โดยสรุป ผลลัพธ์จากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่ที่เกื้อหนุนทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และเป็นจุดเริ่มต้นของการวางรากฐานสู่ชุมชนยั่งยืนในระยะยาว

ด้านบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเปียนและอำเภอสะบ้าย้อย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาให้เกิดผลในระดับปฏิบัติ อปท.ทำหน้าที่เป็น “กลไกกลาง” ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้จากนักวิจัยเข้ากับความต้องการของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนทรัพยากรงบประมาณ บุคลากร และระบบการบริหารจัดการ ทำให้การออกแบบและทดลองนวัตกรรมสามารถเกิดขึ้นจริงในพื้นที่ และได้รับการยอมรับจากประชาชนในวงกว้าง หนึ่งในบทบาทสำคัญของ อปท. คือ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการจัดเวทีสาธารณะ การประชุมหารือ และการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการออกแบบแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการทดลองใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ อปท.ยังช่วยสร้างความต่อเนื่องของโครงการ โดยนำแนวทางการพัฒนาที่ได้จากงานวิจัยไปบูรณาการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นและนโยบายระดับพื้นที่ ส่งผลให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่หยุดอยู่เพียงระยะเวลาของโครงการ แต่ขยายผลไปสู่การพัฒนาระยะยาว

ความร่วมมือระหว่าง อปท. กับกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวและองค์กรภาคประชาชน ยังทำให้เกิดโครงสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถใช้เป็นต้นแบบในการถ่ายทอดสู่ตำบลอื่นที่มีศักยภาพคล้ายคลึงกันในอำเภอสะบ้าย้อยหรือจังหวัดชายแดนใต้ การทำงานในลักษณะนี้ไม่เพียงเสริมความยั่งยืนของพื้นที่บ้านทุ่งเภา แต่ยังช่วยสร้างระบบพัฒนาพื้นที่แบบองค์รวมที่สามารถขยายผลในด้านนโยบายและการจัดการในระดับภูมิภาคได้ในอนาคต

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บ้านทุ่งเภามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศและแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีความสอดคล้องกันทั้งในด้านศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ชุมชน ความต้องการของประชาชน และแนวทางการออกแบบพื้นที่ กล่าวคือ ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามจากประชาชนจำนวน 300 คน พบว่า ประชาชนรับรู้ถึงศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของพื้นที่ในระดับสูง โดยเฉพาะพื้นที่สีเขียวและป่าชุมชนที่สามารถนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้ มีค่าเฉลี่ย 4.26 อยู่ในระดับมากที่สุด ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่นและเอกลักษณ์ และความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ มีค่าเฉลี่ย 4.17 และ 4.11 ตามลำดับ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงพื้นที่ที่พบว่า บ้านทุ่งเภามีภูมิทัศน์และทรัพยากรที่หลากหลาย ทั้งป่าต้นน้ำ ถ้ำ น้ำตก ทุ่งนา สวนยาง และระบบนิเวศเกษตรพื้นถิ่น ซึ่ง

สามารถนำมาเป็นฐานในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างคุณค่าขึ้นใหม่จากภายนอก แต่สามารถใช้ “ทุนเดิมของพื้นที่” เป็นแกนหลักของการพัฒนาได้

ในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยประชาชนรับรู้ว่าบ้านทุ่งเภามีอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับมาก และมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับมาก ขณะเดียวกัน ความภาคภูมิใจในชุมชนและอำเภอสะบ้าย้อยมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.40 อยู่ในระดับมากที่สุด รวมทั้งความยินดีในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ย 4.36 และความตั้งใจเข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีค่าเฉลี่ย 4.31 ผลดังกล่าวสะท้อนว่าอัตลักษณ์ของพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางกายภาพหรือภูมิทัศน์เท่านั้น แต่เป็นทุนทางสังคมที่สามารถสร้างแรงสนับสนุนต่อกระบวนการพัฒนาได้ ดังนั้น การออกแบบพื้นที่จึงควรให้ความสำคัญกับการ “สื่อสารอัตลักษณ์” ผ่านภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม กิจกรรม และเรื่องราวของชุมชนมากกว่าการนำรูปแบบจากภายนอกเข้ามาใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบท

ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่จำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการตระหนักถึงข้อจำกัดและความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนรับรู้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ในระดับมาก และเห็นว่าน้ำท่วมหรือน้ำแล้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต รวมทั้งมีความกังวลว่าการพัฒนาที่ขาดการวางแผนอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว ขณะที่แนวคิดว่าการวางแผนพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถช่วยลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้รับค่าเฉลี่ยสูงที่สุดที่ 4.30 อยู่ในระดับมากที่สุด ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อแนวทางการออกแบบ เพราะชี้ว่าการพัฒนาบ้านทุ่งเภาไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการพัฒนาที่สามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศเดิมและลดแรงกดดันต่อทรัพยากร โดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ธรรมชาติที่มีความเปราะบาง

ในด้านความต้องการใช้พื้นที่ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประชาชนต้องการพื้นที่สีเขียวและพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้และการพักผ่อน โดยความต้องการพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.50 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือความต้องการเพิ่มพื้นที่พักผ่อน พื้นที่ริมน้ำ หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และความต้องการพื้นที่นันทนาการสำหรับเด็กเยาวชน และครอบครัว ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.43 และ 4.41 ตามลำดับ ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า “แหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ” ในบริบทของบ้านทุ่งเภาไม่ควรถูกจำกัดความหมายอยู่เพียงอาคารหรือศูนย์การเรียนรู้ แต่ควรเป็นระบบพื้นที่ที่เชื่อมโยงธรรมชาติ กิจกรรมการเรียนรู้ การพักผ่อน และวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน ดังนั้น แนวคิดการออกแบบพื้นที่แบบหลายหน้าที่ (Multi-functional Space) และการเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวจึงมีความเหมาะสมกับความต้องการของชุมชน

ในด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรและอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างรายได้ โดยต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้ายและระบบนำทาง มีค่าเฉลี่ย 4.39 อยู่ในระดับมากที่สุด รวมถึงต้องการกิจกรรมเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงทรัพยากรด้านเกษตร ป่า และน้ำ และการยกระดับผลิตภัณฑ์และบริการท้องถิ่น ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้และกิจกรรมท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ส้มแขกและทุเรียนพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ในพื้นที่ เพื่อสร้างช่องทางรายได้และเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น จึงอาจกล่าวได้ว่าการออกแบบพื้นที่ในงานวิจัยนี้มีบทบาทมากกว่าการจัดองค์ประกอบทางกายภาพ แต่ทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน” โดยเชื่อมโยงพื้นที่เรียนรู้ กิจกรรม ผลิตภัณฑ์ และตลาดเข้าด้วยกัน

สำหรับแนวทางด้านสถาปัตยกรรมและโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว ผลการศึกษาพบว่าประชาชนให้ความสำคัญในระดับมากถึงมากที่สุด ทั้งการออกแบบอาคารเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้วัสดุท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะแนวคิดชุมชนน่าอยู่ (Smart Village) มีค่าเฉลี่ย 4.40 และการสร้างสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนมีค่าเฉลี่ย 4.24 ขณะเดียวกัน โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวได้รับการสนับสนุนในระดับมากที่สุด ทั้งระบบจัดการน้ำเพื่อภูมิทัศน์ เช่น บ่อชะลอน้ำและ Rain Garden การสร้างพื้นที่สีเขียวเชื่อมโยงทั้งหมู่บ้าน (Green Belt) การใช้พลังงานหมุนเวียน และเส้นทางเดิน–ปั่นจักรยานเชิงธรรมชาติ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการออกแบบที่ได้จากการวิจัย ซึ่งเน้นการหลีกเลี่ยงพื้นที่เปราะบาง การใช้วัสดุท้องถิ่น การตอบสนองต่อภูมิอากาศร้อนชื้น การจัดทิศทางอาคารตามทิศทางลม การเพิ่มพื้นที่ร่มเงา และการส่งเสริมการระบายอากาศตามธรรมชาติ จึงสะท้อนว่าหลักการสถาปัตยกรรมยั่งยืนสามารถเชื่อมโยงกับบริบทจริงของชุมชนได้ทั้งในระดับอาคาร ภูมิทัศน์ และโครงสร้างพื้นฐาน

อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ความพร้อมด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมของชุมชน ซึ่งพบว่าการนำเทคโนโลยีสีเขียวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศมีค่าเฉลี่ย 4.31 อยู่ในระดับมากที่สุด และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เยาวชนมีค่าเฉลี่ย 4.30 อยู่ในระดับมากที่สุด ผลดังกล่าวสะท้อนว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ไม่จำเป็นต้องเลือกระหว่าง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” กับ “เทคโนโลยีสมัยใหม่” แต่สามารถบูรณาการทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากร และการสื่อสาร ขณะที่อัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นฐานสำคัญของเนื้อหาและรูปแบบพื้นที่

ในมิติของการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาถือเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประการหนึ่ง โดยประชาชนเห็นว่าการจัดเวทีสาธารณะและการประชุมชุมชนมีความจำเป็น มีค่าเฉลี่ย 4.35 ขณะที่การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ควรอยู่ภายใต้การนำของชุมชนมีค่าเฉลี่ย 4.33 และการมีส่วนร่วมในการออกแบบ

และพัฒนาทุกขั้นตอนมีค่าเฉลี่ย 4.30 ซึ่งทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด ผลดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการวิจัยที่ให้ชุมชนมีบทบาทตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพ การร่วมออกแบบ การทดลองนวัตกรรม ไปจนถึงการประเมินผล จึงทำให้การมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงการรับฟังความคิดเห็น แต่เป็นกลไกที่ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Collective Ownership) และเพิ่มศักยภาพของคนในพื้นที่ ดังนั้น ความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของการออกแบบทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างกระบวนการที่ทำให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของพื้นที่ตนเอง

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบประเด็นที่ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในระยะต่อไป โดยเฉพาะ “ความยั่งยืนเชิงการบริหารจัดการ” แม้ว่าประชาชนจะเห็นว่าโครงการสามารถสร้างชุมชนที่น่าอยู่ในระยะยาวในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.24) แต่ความเชื่อมั่นว่าชุมชนจะสามารถดำเนินโครงการต่อเนื่องหลังสิ้นสุดงบประมาณมีค่าเฉลี่ย 4.00 ซึ่งอยู่ในระดับมากและต่ำกว่าประเด็นอื่น นอกจากนี้ ประเด็นการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการอย่างเพียงพอและโปร่งใสมีค่าเฉลี่ย 3.98 ซึ่งเป็นค่าต่ำที่สุดในกลุ่มการสนับสนุนเชิงนโยบาย ผลดังกล่าวจึงสะท้อนช่องว่างระหว่าง “ความต้องการและความพร้อมของชุมชน” กับ “กลไกการบริหารจัดการในระยะยาว” กล่าวคือ ชุมชนมีความพร้อมด้านทัศนคติและความตั้งใจ แต่จำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างระบบการจัดการ แหล่งรายได้หมุนเวียน การสื่อสารข้อมูล และเครือข่ายสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผลลัพธ์ของโครงการไม่สิ้นสุดลงพร้อมกับระยะเวลาของงบประมาณ

ในประเด็นดังกล่าว บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากประชาชนเห็นว่าหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ โดยมีค่าเฉลี่ย 4.38 อยู่ในระดับมากที่สุด และเห็นว่าโครงการควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาในระยะยาว มีค่าเฉลี่ย 4.36 สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากนักวิจัยกับความต้องการของชุมชน สนับสนุนทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร และนำผลการพัฒนาไปบูรณาการกับแผนพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้น การขับเคลื่อนพื้นที่ต้นแบบจึงควรเปลี่ยนจากรูปแบบ “โครงการ” ไปสู่ “ระบบการพัฒนาพื้นที่” ที่มีชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสนับสนุน และสถาบันการศึกษาเป็นภาคีด้านองค์ความรู้และนวัตกรรม

โดยสรุป ผลการศึกษาทั้งสองส่วนมีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจนว่า บ้านทุ่งเภามีฐานทุนที่สำคัญต่อการพัฒนา ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ โดยประชาชนมีความตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากร มีความต้องการพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เรียนรู้ มีความเชื่อมั่นต่อศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลิตภัณฑ์ชุมชน ตลอดจนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ผลการวิจัยจึงสนับสนุนแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิง

นิเวศที่ยึดบริบทพื้นที่เป็นฐาน ใช้สถาปัตยกรรมยั่งยืนและโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวเป็นเครื่องมือ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากร คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจชุมชน

ทั้งนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าความยั่งยืนของบ้านทุ่งเภาไม่ควรประเมินจากผลลัพธ์ทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ควรพิจารณาความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการและสร้างคุณค่าต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการด้วย โดยข้อมูลปัจจุบันสามารถใช้เป็นฐานในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และพัฒนาต่อยอดสู่การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ในระยะต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอสำหรับการคำนวณมูลค่า SROI ทางการเงินอย่างสมบูรณ์ จึงควรมีการเก็บข้อมูลต้นทุน รายได้ การจ้างงาน ผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิต และคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติม

กล่าวได้ว่า แก่นสำคัญของผลการศึกษานี้มิได้อยู่ที่การ “สร้างแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่” หากแต่อยู่ที่การนำทุนเดิมของบ้านทุ่งเภามาจัดระบบและเพิ่มคุณค่า ผ่านการออกแบบพื้นที่ การเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการจัดการร่วมกัน เพื่อให้ธรรมชาติ วิถีชีวิต อัตลักษณ์ และเศรษฐกิจชุมชนสามารถดำรงอยู่และเกื้อหนุนกันได้ในระยะยาว อันเป็นแนวทางสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาและการอภิปรายผล พบว่าบ้านทุ่งเภามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในระยะยาวควรมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1 การพัฒนาพื้นที่บนฐานทรัพยากรและอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ควรใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมินิเวศ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนหลักในการพัฒนาพื้นที่ โดยหลีกเลี่ยงการพัฒนาที่นำรูปแบบจากภายนอกมาใช้โดยไม่สอดคล้องกับบริบท ทั้งนี้ควรออกแบบพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกตามแนวคิด Low Impact Development (LID) เพื่อจำกัดการรบกวนระบบนิเวศ และรักษาคุณค่าของพื้นที่ต้นน้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่า และภูมิทัศน์โดยรอบ

5.3.2 การพัฒนาโครงข่ายพื้นที่เรียนรู้และท่องเที่ยว

ควรพัฒนาพื้นที่ในลักษณะ โครงข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) มากกว่าการมุ่งพัฒนาเฉพาะอาคารหรือจุดท่องเที่ยวใดจุดหนึ่ง โดยเชื่อมโยงทรัพยากรสำคัญ เช่น ป่าต้นน้ำ น้ำตก ถ้ำ ทะเลหมอก พื้นที่เกษตร และแหล่งเรียนรู้ชุมชน ผ่านเส้นทางเรียนรู้เชิงนิเวศ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ต่อเนื่องและกระจายกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

5.3.3 การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับเศรษฐกิจชุมชน

ควรพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ให้เป็นกลไกเชื่อมโยงทรัพยากรกับเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมผลิตภัณฑ์และกิจกรรมที่มีฐานจากทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ส้มแขก ผลผลิตทางการเกษตร และอาหารพื้นถิ่น พร้อมพัฒนาพื้นที่สำหรับการจำหน่าย การสาธิต และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อเพิ่มมูลค่าและกระจายประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่ชุมชน

5.3.4 การสร้างระบบบริหารจัดการและความต่อเนื่องของพื้นที่

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีความเชื่อมั่นต่อประโยชน์ของโครงการในระยะยาว แต่ความมั่นใจในการดำเนินงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดงบประมาณอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น ควรจัดให้มีกลไกการบริหารจัดการระยะยาว ที่ชัดเจน โดยกำหนดบทบาทของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานสนับสนุน รวมถึงพัฒนาระบบรายได้และเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้พื้นที่สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

5.3.5 การพัฒนาระบบข้อมูลและการติดตามพื้นที่

ควรจัดทำระบบข้อมูลสำหรับการบริหารจัดการพื้นที่ ทั้งข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ชุมชน และการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมพัฒนาระบบติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นฐานในการวางแผนและปรับปรุงการจัดการพื้นที่ ทั้งในระดับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5.3.6 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาต่อยอดในประเด็นที่ยังต้องการข้อมูลสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ การประเมินความสามารถรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของพื้นที่ธรรมชาติที่มีความเปราะบาง การศึกษาต้นทุน–ผลตอบแทนของการพัฒนา Green Infrastructure และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนา SROI เมื่อมีข้อมูลผลลัพธ์และมูลค่าที่เพียงพอ การติดตามผลการมีส่วนร่วมและความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่ในระยะยาวการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทและศักยภาพใกล้เคียงกัน

บรรณานุกรม

กรมทรัพยากรท่องเที่ยว. (2562). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

ทัชชญา สังขะกูล. (2568). *สถาปัตยกรรมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์*. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

เทศบาลตำบลเปียน. (2566). *รายงานข้อมูลชุมชนและทรัพยากรตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา*. สำนักงานเทศบาลตำบลเปียน.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2564). *คู่มือการทำวิจัยเชิงพื้นที่และการมีส่วนร่วม*. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *ยุทธศาสตร์การจัดการระบบนิเวศลุ่มน้ำและพื้นที่ต้นน้ำ*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. (2565). *รายงานศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ตอนล่าง*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน. (2567). *แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. 2566–2570*. อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา.

Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning, 100*(4), 341–343. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.02.021

Asif, M., Muneer, T., & Kelley, R. (2007). Life cycle assessment: A case study of a dwelling home in Scotland. *Building and Environment, 42*(3), 1391–1394. https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2006.01.006

Berardi, U. (2017). A cross-country comparison of the building energy consumptions and their trends. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 80*, 1302–1319. https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.05.155

Choi, H. C., & Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management, 27*(6), 1274–1289. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.05.018

Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2018). Community-based tourism development model and community participation. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 7*(4), 1–27.

Howkins, J. (2013). *The creative economy: How people make money from ideas*. Penguin.

Kibert, C. J. (2016). *Sustainable construction: Green building design and delivery* (4th ed.). Wiley.

Lehmann, S. (2013). Green urbanism: Formulating a series of holistic principles. *Sustainability, 2*(2), 610–655. https://doi.org/10.3390/su2020610

Manzini, E. (2015). *Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation.* MIT Press.

Mbaiwa, J. E. (2015). Ecotourism in Botswana: Development, impacts and future. *Journal of Ecotourism, 14*(2–3), 203–221. https://doi.org/10.1080/14724049.2015.1067646

Mell, I. C., Henneberry, J., Hehl-Lange, S., & Keskin, B. (2016). To green or not to green: The influence of green infrastructure on property values and investment. *Journal of Environmental Planning and Management, 59*(5), 1–23. https://doi.org/10.1080/09640568.2015.1091293

Mulgan, G. (2006). The process of social innovation. *Innovations: Technology, Governance, Globalization, 1*(2), 145–162. https://doi.org/10.1162/itgg.2006.1.2.145

Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. *Harvard Business Review, 89*(1–2), 62–77.

Pretty, J. (2008). Social capital and ecosystem services. *Science, 320*(5882), 1647–1649. https://doi.org/10.1126/science.1154378

Scoones, I. (2015). *Sustainable livelihoods and rural development.* Practical Action Publishing.

UNWTO. (2022). *Tourism for inclusive growth*. United Nations World Tourism Organization.

Wu, J. (2014). Urban ecology and sustainability: The state-of-the-science and future directions. *Landscape and Urban Planning, 125*, 209–221. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.01.018

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แผนงานการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

รายละเอียดแผนการทำงานเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

"การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา"

พื้นที่บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

วันที่ 17-19 เมษายน 2569

ข้อมูลเบื้องต้น

1. วัตถุประสงค์

1.1 ศึกษาศักยภาพบริบทพื้นที่บ้านทุ่งเภา อำเภอสะบ้าย้อย

1.2 สำรวจความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ พื้นที่สีเขียว การออกแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจสีเขียว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. กลุ่มเป้าหมายที่โครงการวิจัยตั้งไว้ จำนวน 260 ชุด ประกอบด้วย

2.1 ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการชุมชน 20 ชุด

2.2 หน่วยงานราชการ 20 ชุด

2.3 ประชาชนทั่วไป 220 ชุด

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรในกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด

รายชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร	รายชื่อหน่วยงาน	จำนวนบุคลากร
หมู่ที่ 1 บ้านเปียน	1,869	อำเภอสะบ้าย้อย	151
หมู่ที่ 2 บ้านควนหรัน	2,126	องค์การบริหารส่วนตำบลเปียน	43
หมู่ที่ 3 บ้านเก่า-ตำแย	1,219		
หมู่ที่ 4 บ้านระไมล์	550		
หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งเภา	753		
หมู่ที่ 6 บ้านสวนโอน	1,344		
หมู่ที่ 7 บ้านระไมล์ต้นมะขาม	1,019		

3. พื้นที่เก็บข้อมูล

บ้านทุ่งเภา และหมู่บ้านใกล้เคียง ต.เปียน อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา

โซนพื้นที่เป้าหมาย

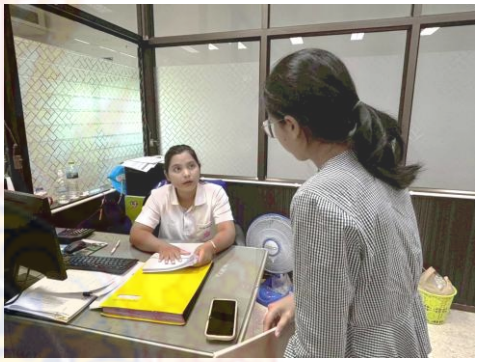

แผนการทำงาน

1. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม

แบบสอบถามการวิจัย

"การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญ และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา"

คำชี้แจงสำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศักยภาพบริบทพื้นที่บ้านทุ่งเภา และอำเภอสะบ้าย้อย ตลอดจนความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ พื้นที่สีเขียว การออกแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจสีเขียว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ข้อมูลของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับ และนำไปใช้เพื่อการวิจัยทางวิชาการเท่านั้น **โดยมีการนำเสนอในภาพรวมไม่ระบุชื่อบุคคล จึงของความกรุณาโปรดตอบคำถามตามความคิดเห็นและประสบการณ์จริงของท่าน**

แบบสอบถามฉบับนี้มีทั้งหมด 6 หน้า แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ (General Information)

ส่วนที่ 2 การรับรู้บริบทพื้นที่ (Context & Environmental Perception)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงลึก (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ (General Information) โปรดเลือกตัวเลือกที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1.1 ข้อมูลประชากรพื้นฐาน (Demographic Profile)

1.1.1 เพศ (Gender) 1) ☐ ชาย 2) ☐ หญิง 3) ☐ ไม่ต้องการระบุ 4) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.1.2 อายุ (Age)

1) ☐ ต่ำกว่า 20 ปี 2) ☐ 20–29 ปี 3) ☐ 30–39 ปี 4) ☐ 40–49 ปี

5) ☐ 50–59 ปี 6) ☐ 60 ปีขึ้นไป

1.1.3 ระดับการศึกษา (Education Level)

1) ☐ ประถมศึกษา 2) ☐ มัธยมศึกษา 3) ☐ อนุปริญญา/ปวส.

4) ☐ หลักสูตรอาชีพระยะสั้น 5) ☐ ปริญญาตรี 6) ☐ ปริญญาโทหรือสูงกว่า

7) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.1.4 สถานภาพสมรส (Marital Status)

1) ☐ โสด 2) ☐ สมรส 3) ☐ หย่าร้าง 4) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.2 การประกอบอาชีพ และสถานภาพทางเศรษฐกิจ (Occupation & Socio-economic Status)

1.2.1 อาชีพหลัก (Primary Occupation)

1) ☐ ข้าราชการ/พนักงานรัฐ
2) ☐ พนักงานองค์กรท้องถิ่น (อบต, เทศบาล)
3) ☐ ผู้ประกอบการ/วิสาหกิจชุมชน (OTOP/SME)
4) ☐ เกษตรกร/ประมงพื้นบ้าน
5) ☐ ค้าขาย/ร้านค้า
6) ☐ ลูกจ้าง/รับจ้างทั่วไป
7) ☐ นักเรียน/นักศึกษา
8) ☐ ผู้สูงอายุ/ผู้ว่างงาน
9) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.2.2 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (Monthly Income)

1) ☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท
2) ☐ 5,001–10,000 บาท
3) ☐ 10,001–20,000 บาท
4) ☐ 20,001–30,000 บาท
5) ☐ 30,001–50,000 บาท
6) ☐ มากกว่า 50,000 บาท
7) ☐ ไม่ต้องการระบุ

1.3 ข้อมูลการอยู่อาศัยและความผูกพันกับพื้นที่ (Residence & Place Attachment)

1.3.1 การพักอยู่อาศัย (Residential Status)

1) ☐ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบ้านทุ่งเภา
2) ☐ อาศัยอยู่ในตำบลเปียน
3) ☐ อาศัยอยู่ในอำเภอสะบ้าย้อย
4) ☐ อาศัยอยู่ในจังหวัดสงขลา
5) ☐ อาศัยอยู่ในจังหวัดอื่น

1.3.2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (Household Size)

1) ☐ 1–2 คน
2) ☐ 3–4 คน
3) ☐ 5–6 คน
4) ☐ มากกว่า 6 คน

1.3.3 ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ (Years of Residence)

1) ☐ พักอาศัยชั่วคราว/เดินทางไปกลับ
2) ☐ น้อยกว่า 1 ปี
3) ☐ 1–5 ปี
4) ☐ 6–10 ปี
5) ☐ 11–20 ปี
6) ☐ มากกว่า 20 ปี

1.3.4 ความผูกพันต่อพื้นที่ (Place Attachment) (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) ☐ บ้านเกิด/ที่อยู่อาศัยของครอบครัว
2) ☐ สถานที่ทำงาน/สถานประกอบกิจการ
3) ☐ ที่ดินทำกิน/ทำการเกษตร
4) ☐ สถานที่พักผ่อน/แหล่งท่องเที่ยวประจำ

1.4 บทบาทในชุมชน (Community Role / Community Participation)

1.4.1 สถานะในชุมชน (Community Status)

1) ☐ ผู้นำชุมชน/คณะกรรมการชุมชน
2) ☐ สมาชิกกลุ่มชุมชน (กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มเยาวชน)
3) ☐ สมาชิกกลุ่มอาสาสมัคร (อสม, อปพร.)
4) ☐ แกนนำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

5) ☐ เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ 6) ☐ นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ

7) ☐ ประชาชนทั่วไปในชุมชน 8) ☐ นักท่องเที่ยว/ผู้มาเยือนเป็นประจำ

9) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (Community Engagement Level)

1) ☐ ผู้บริหาร/วางแผนการจัดกิจกรรม 2) ☐ ผู้จัดกิจกรรม/แกนนำ 3) ☐ ผู้มีส่วนร่วมเป็นประจำ

4) ☐ ผู้มีส่วนร่วมเป็นบางครั้ง 5) ☐ ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนเลย

1.5 ข้อมูลการใช้พื้นที่ (Spatial Behavior)

1.5.1 พื้นที่สาธารณะชุมชนที่เข้าใช้บ่อยที่สุด (เช่น ท่องเที่ยว ทำธุระ ทำงาน ฯลฯ)

1) ☐ พื้นที่ริมน้ำ 2) ☐ พื้นที่ป่าชุมชน 3) ☐ พื้นที่ตลาด/ศูนย์ชุมชน

4) ☐ พื้นที่วัด/ศาสนสถาน 5) ☐ พื้นที่นันทนาการ/สวนสาธารณะ 6) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

1.5.2 ความถี่ในการเข้าใช้พื้นที่พื้นที่สาธารณะชุมชน

1) ☐ ทุกวัน 2) ☐ สัปดาห์ละหลายครั้ง 3) ☐ เดือนละครั้ง 4) ☐ นาน ๆ ครั้ง

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม (Ecotourism & Environmental Experience)

โปรดเลือกตัวเลือกที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

2.1 ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่

1) ☐ ไม่เคย

2) ☐ เคย (โปรดระบุ เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

(1) ☐ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร (2) ☐ เยี่ยมชมป่าชุมชน

(3) ☐ เดินป่าศึกษาธรรมชาติ/พิชิตธรรมชาติ (4) ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

2.2 ท่านมีความสนใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศหรือไม่

1) ☐ สนใจมาก 2) ☐ สนใจ 3) ☐ สนใจปานกลาง

4) ☐ สนใจน้อย 5) ☐ ไม่สนใจเลย

ส่วนที่ 3 การรับรู้บริบทพื้นที่ (Context & Environmental Perception)

โปรดพิจารณาข้อความเพื่อให้คะแนนความคิดเห็น โดยเลือกกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความพึงพอใจ ตามเกณฑ์การใช้คะแนน 5 ระดับ ดังนี้ (5) = เห็นด้วยอย่างยิ่ง (4) = เห็นด้วย (3) = เป็นกลาง (2) = ไม่เห็นด้วย (1) = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ลำดับ	รายการปัจจัย	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ (Natural Resources & Ecosystem)						
1	บ้านทุ่งเภามีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์					
2	บ้านทุ่งเภามีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงนิเวศ					
3	บ้านทุ่งเภามีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ป่าชุมชนที่สามารถพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้					
ด้านสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ (Socio-cultural & Identity)						
4	บ้านทุ่งเภาเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่นเหมาะกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว					
5	ประชากรบ้านทุ่งเภามีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน					
6	บ้านทุ่งเภามีเครือข่ายชุมชนที่สามารถบริหารจัดการโครงการร่วมกันได้					
ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสี่ยง (Climate Change & Environmental Risks)						
7	ท่านสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศในพื้นที่ช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้อย่างชัดเจน					
8	ท่านคิดว่าเหตุการณ์น้ำท่วมหรือน้ำแล้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน					
9	ท่านคิดว่าทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิทัศน์บางส่วนในพื้นที่มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงจากเดิม					
10	ท่านกังวลว่าหากมีการพัฒนาโดยขาดการวางแผน อาจกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว					
11	ท่านเชื่อว่าการวางแผนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน สามารถช่วยลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้					
ความต้องการด้านพื้นที่สีเขียวและนันทนาการ						
12	ท่านต้องการพัฒนาพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม					
13	ท่านต้องการพื้นที่นันทนาการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว					
14	ท่านคิดว่าควรเพิ่มพื้นที่พักผ่อน พื้นที่ริมน้ำ หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ					
ความต้องการด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมชุมชน						
15	ชุมชนต้องการยกระดับผลิตภัณฑ์/บริการท้องถิ่น					
16	ชุมชนควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อเพิ่มรายได้ในพื้นที่					
17	ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เกษตร ป่า และน้ำ					
18	ชุมชนต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ระบบนำทาง					
หลักการออกแบบเชิงนิเวศและสถาปัตยกรรมยั่งยืน						
19	ท่านคิดว่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศควรคำนึงถึงแนวคิดชุมชนน่าอยู่ (Smart Village)					

ลำดับ	รายการปัจจัย	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
20	ท่านคิดว่าควรออกแบบอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ที่ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม					
21	ท่านคิดว่าอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ ควรใช้วัสดุท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่					
22	ท่านคิดว่าควรออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ โดยมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น					
23	ท่านคิดว่าควรสร้างสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน (Cultural-based Design)					
การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว Green Infrastructure						
24	ท่านคิดว่าควรมีเส้นทางเดิน-ปั่นจักรยานเชิงธรรมชาติ					
25	ท่านคิดว่าต้องมีระบบจัดการน้ำเพื่อภูมิทัศน์ เช่น บ่อชะลอน้ำ/Rain Garden					
26	ท่านคิดว่าชุมชนควรใช้ระบบพลังงานหมุนเวียน เช่น Solar PV					
27	ท่านคิดว่าควรสร้างพื้นที่สีเขียวแบบเชื่อมโยงทั้งหมู่บ้าน (Green Belt)					
ความพร้อมต่อเทคโนโลยี และนวัตกรรมพื้นที่ (Technology & Innovation Readiness)						
28	ท่านคิดว่าชุมชนมีความพร้อมในการเปิดรับเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อม และพลังงานหมุนเวียน					
29	ท่านคิดว่าการออกแบบเพื่อลดผลกระบบต่อสิ่งแวดล้อม (เทคโนโลยีสีเขียว) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศได้					
30	ท่านคิดว่าควรใช้เทคโนโลยีสื่อสาร และสื่อดิจิทัลในการถ่ายทอดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เยาวชน					
ความเป็นไปได้เชิงเศรษฐกิจ (Economic Feasibility)						
31	ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้					
32	ท่านคิดว่าการรักษาพื้นที่สีเขียวช่วยเพิ่มโอกาสด้านอาชีพ และการจ้างงานให้กับคนในชุมชนได้					
33	ท่านคิดว่าสินค้าและบริการชุมชนช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอำเภอสะบ้าย้อยได้					
34	ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ของชุมชนสามารถยกระดับสู่ตลาดสากลได้					
ห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของชุมชน						
35	ชุมชนมีกลไกการผลิต แปรรูป และจำหน่ายสินค้าที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้					
36	ชุมชนควรจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ และตลาดชุมชน					
37	เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีศักยภาพร่วมกันพัฒนาสินค้าและบริการ					
38	ชุมชนควรการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ใหม่ เพื่อช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจได้ดีขึ้น					
ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและความภาคภูมิใจ (Behavioral Intention & Place Pride)						
39	ท่านมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศในชุมชน					
40	ท่านยินดีมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน					
41	ท่านพร้อมสนับสนุนหรือเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาสินค้า และบริการของชุมชน					
42	ท่านมีความภาคภูมิใจในชุมชนบ้านทุ่งเภา และอำเภอสะบ้าย้อย					
การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)						
43	ท่านคิดว่าชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาทุกขั้นตอน					
44	ท่านคิดว่าการจัดเวทีสาธารณะ และการประชุมของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น					

ลำดับ	รายการปัจจัย	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
45	ท่านคิดว่าการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ควรอยู่ภายใต้การนำของชุมชนเป็นหลัก					
ความยั่งยืนของโครงการ (Project Sustainability)						
46	ท่านคิดว่าชุมชนสามารถดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดงบประมาณ					
47	ท่านคิดว่าโครงการที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิต สามารถสร้างชุมชนที่น่าอยู่ได้ในระยะยาว					
การสนับสนุนเชิงนโยบายและการกำกับดูแล (Governance & Policy Support)						
48	ท่านคิดว่าหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศ					
49	ท่านคิดว่าชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาอย่างเพียงพอและโปร่งใส					
50	ท่านคิดว่ามีกฎระเบียบหรือมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนในการดูแลพื้นที่					
51	ท่านคิดว่าโครงการพัฒนาควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาในระยะยาว					

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเชิงลึก (Open-ended Questions) โปรดแสดงความคิดเห็น โดยการเขียนระบุข้อความ

4.1 ท่านคิดว่าพื้นที่บ้านทุ่งเภามีจุดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสินค้าบริการชุมชนอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่าควรออกแบบพื้นที่เพิ่มเติม หรือมีกิจกรรมอะไรบ้างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

การรับรองจริยธรรมในมนุษย์

Certificate of Exemption Number ; RUTS-IRB.2569.003/04.02
Institutional Review Board Number ; IRB.2569.010/11

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

เอกสารรับรองการยกเว้นการพิจารณาจริยธรรมของโครงการวิจัย (Certificate of Exemption)

โครงการวิจัยตามที่ระบุไว้ด้านล่าง ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย โดยพิจารณาบนพื้นฐานของรายงานเบลมองต์ และ GCP in Social and Behavioral Research

ชื่อโครงการ	**การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา**
Title of Project	The design guidelines for Baan Thung Pao Learning Center for ecotourism leads to value creation, prosperity and drives the creative economy: Southern border provinces, Saba Yoi District, Songkhla Province
หัวหน้าโครงการวิจัย	**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัชชญา สังขะกูล**
Principal Investigator	Assistant Professor Tachaya Sangkakool
สังกัดหน่วยงาน	**คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย**
Affiliation	Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya
เอกสารที่เสนอพิจารณา	1. แบบเสนอโครงการวิจัย เวอร์ชัน 2 ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2569 2. โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ 3. เอกสารชี้แจง เวอร์ชัน 1 ลงวันที่ 14 มกราคม 2569 4. หนังสือแสดงเจตนายินยอม เวอร์ชัน 1 ลงวันที่ 14 มกราคม 2569 5. หนังสือยินยอมการเผยแพร่ข้อมูล เวอร์ชัน 1 ลงวันที่ 14 มกราคม 2569 6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เวอร์ชัน 1 ลงวันที่ 14 มกราคม 2569
วันที่รับรอง (Date of Approval)	4 กุมภาพันธ์ 2569
วันหมดอายุ (Date of Expiration)	4 กุมภาพันธ์ 2570
รายงานความก้าวหน้า / แจ้งปิดโครงการวิจัยภายใน	4 กุมภาพันธ์ 2570

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล รัตนไพจิตร)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

รายชื่อผู้วิจัยร่วม (List of Co – Investigators)

1. เรืองรัมภา อินทรักษ์ (Ruengrumpa Intaraksa)
2. จิฬา แก้วแพรก (Chila Kaewpraek)
3. ฐิติกา แก้วสมวงศ์ (Thitika Kaewsomwong)

ข้อปฏิบัติสำหรับนักวิจัยเกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้วิจัยภายหลังจากโครงการวิจัยได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว ดังต่อไปนี้

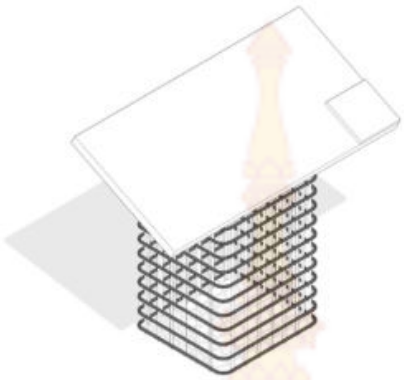
1. นักวิจัยดำเนินการวิจัยตามที่ระบุไว้ในโครงการวิจัยที่ได้รับรองอย่างเคร่งครัด โดย**ใช้เอกสารที่มีตราประทับของคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย**เท่านั้น
2. กรณีมีการเปลี่ยนแปลงในโครงการวิจัยที่ผ่านการรับรองแล้ว เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบวิธีวิจัย เครื่องมือวิจัย มีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการวิจัย/เพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงผู้ร่วมวิจัย เป็นต้น ให้นักวิจัย**ขอเสนอโครงการวิจัยเพิ่มเติมหลังได้รับการรับรอง** ต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ก่อนการเริ่มต้นการทำวิจัย
3. **รายงานเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์**ต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทันทีหรือเมื่อมีผลกระทบต่ออาสาสมัคร
4. การรับรองโครงการวิจัยของคณะกรรมการฯ มีกำหนด 1 ปี หลังจากวันที่คณะกรรมการมีมติให้การรับรอง ถ้าโครงการวิจัยยังไม่สิ้นสุด หรือดำเนินการไม่ทันตามกำหนด ผู้วิจัยสามารถเสนอขยายการรับรองโครงการวิจัยต่อไปได้ ตามแบบเสนอ**ขอต่ออายุการรับรองโครงการ**ที่ได้กำหนดไว้ก่อนอย่างน้อย 30 วันก่อนวันหมดอายุตามที่กำหนดไว้ในหนังสือรับรอง
5. หากการวิจัยสิ้นสุดลงให้ผู้วิจัยยื่น**แจ้งปิดโครงการวิจัย**พร้อมรายงานฉบับสมบูรณ์หรือสำเนาบทความบทความตีพิมพ์ทางวิชาการต่อคณะกรรมการฯ ทันที และทางสถาบันวิจัยและพัฒนาจะเก็บเอกสารโครงการวิจัยของท่านเป็นเวลา 3 ปี นับจากวันที่คณะกรรมการรับรองและจะดำเนินการทำลายเอกสารต่อไป ทั้งนี้โครงการที่รายงานแจ้งปิดและได้รับการพิจารณาโดยคณะกรรมการฯแล้วถือว่าเป็นการสิ้นสุดไม่สามารถยกเลิกการแจ้งปิดได้
6. **คณะกรรมการจะมีการสุ่มเข้าตรวจเยี่ยมโครงการวิจัยเพื่อตรวจดูความเรียบร้อยของการดำเนินการเพื่อรับฟังและให้คำปรึกษาข้อปัญหาที่อาจมีในระหว่างการดำเนินการวิจัย โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาจะมีหนังสือแจ้งให้ทราบล่วงหน้า ทั้งนี้ผลการตรวจเยี่ยมโครงการวิจัยจะแจ้งเพื่อทราบในที่ประชุมคณะกรรมการฯและแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้วิจัยได้ทราบและอาจมีข้อเสนอแนะนำให้ปฏิบัติต่อไป**

ภาคผนวก ง

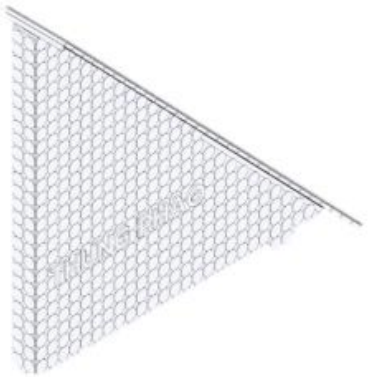
การยื่นจดอนุสิทธิบัตร ด้านการออกแบบ

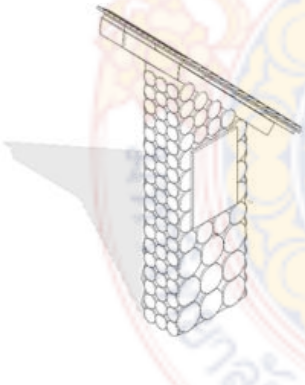
ป้าย รูปแบบที่ 1

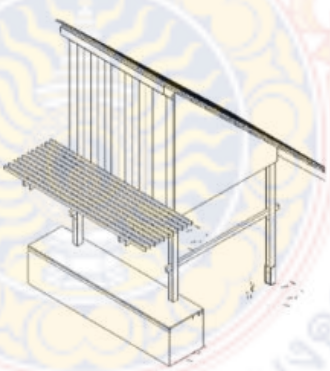
ป้าย รูปแบบที่ 2

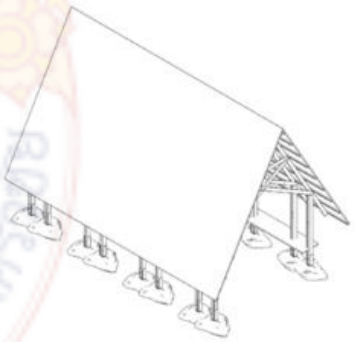
ป้าย รูปแบบที่ 3

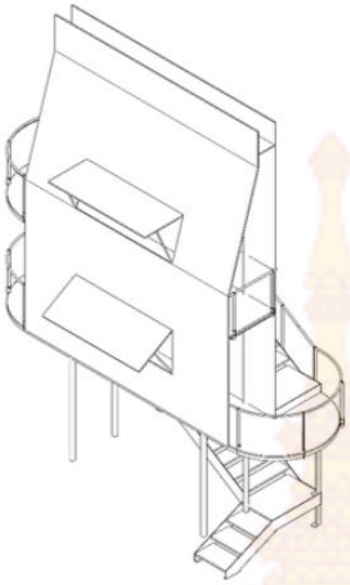
ป้าย รูปแบบที่ 4

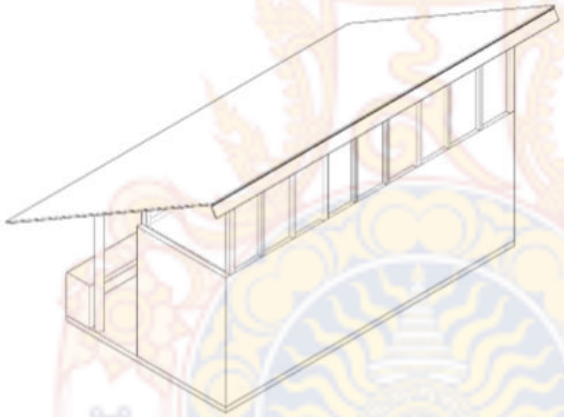
ร้านค้า

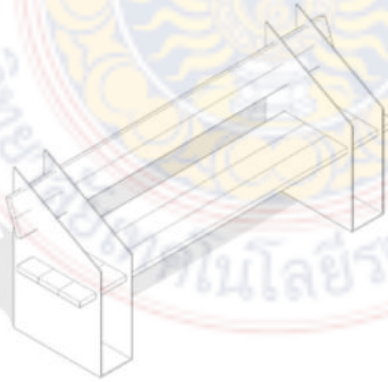
ศาลา

หอคอย

ห้องน้ำ

เก้าอี้

ประวัตินักวิจัย

1.หัวหน้าโครงการ

ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัชชญา สังขะกูล

ตำแหน่งปัจจุบัน รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สังกัด คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เลขที่ 2/6 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ถนนราชดำเนินนอก ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

เบอร์โทร 095-192-2896 **อีเมล** Tachaya.s@rmutsv.ac.th

2. ประวัติการศึกษา/อบรมระยะสั้น (เรียงลำดับจากปีล่าสุด)

ปีที่สำเร็จการศึกษา	ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิการศึกษา	สาขา	สถาบันการศึกษา
2560	ปริญญาเอก	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	การจัดการสิ่งแวดล้อม	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2563	ปริญญาโท	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต	สถาปัตยกรรม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2549		สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต	เทคโนโลยีสถาปัตยกรรม	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

3. ความเชี่ยวชาญ

Green infrastructure, หลังคาสีเขียว, สถาปัตยกรรมสีเขียว, สถาปัตยกรรมยั่งยืน, วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม, สภาวะน่าสบายในอาคาร

3. ประวัติการทำงาน และ/หรือ ประวัติการสอน ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของบทเรียน

ย้อนหลัง 3 ปี

ปี	ชื่องาน/รายวิชาที่สอน	รายละเอียดงาน/รายละเอียดรายวิชา
2567-ปัจจุบัน	รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย	บริหารและพัฒนางานด้านวิชาการและงานวิจัยของคณะฯ ส่งเสริมและผลักดันงานวิจัยของคณาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เน้นนวัตกรรมสถาปัตยกรรมยั่งยืนและวัสดุพื้นถิ่นภาคใต้เพื่อสร้างองค์ความรู้และอัตลักษณ์ให้กับ

ปี	ชื่องาน/รายวิชาที่สอน	รายละเอียดงาน/รายละเอียดรายวิชา
		สถาบัน กำกับดูแลการพัฒนาหลักสูตร ควบคุมคุณภาพการเรียนการสอนและมาตรฐานทางวิชาการ
2565-2566	รองคณบดีฝ่ายบริหารและวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย	รับผิดชอบการวางแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการของคณะฯ บริหารจัดการงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และการดำเนินงานทั่วไปให้เป็นไปตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพสูงสุด กำหนดทิศทางการพัฒนาคณะฯ ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจในการเป็นผู้นำด้านสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น
	ประธานบริหารหลักสูตร สถาปัตยกรรม หลักสูตรปรับปรุง 2561 และ 2566	เป็นผู้นำในการบริหารจัดการและพัฒนาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต รับผิดชอบกระบวนการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย สอดคล้องกับมาตรฐานสภาสถาปนิก และตอบสนองต่อแนวโน้มของวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมยั่งยืนและนวัตกรรม เข้าไปในโครงสร้างหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566
2565-2568	สถาปัตยกรรมยั่งยืน หลักสูตร การจัดการสิ่งแวดล้อม ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่	เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายในระดับบัณฑิตศึกษา ครอบคลุมปรัชญา แนวคิด และหลักการของสถาปัตยกรรมยั่งยืนในระดับสากล พร้อมทั้งกรณีศึกษาการประยุกต์ใช้ในบริบทของประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียน โดยเน้นความเชื่อมโยงระหว่างการออกแบบ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ผลงานทางวิชาการ (ผลงานวิจัย/ผลงานตีพิมพ์) (ถ้ามี)

1) Sangkakool, T. (2010). The impact of exterior wall mass and orientation on energy saving and thermal comfort for residential buildings in hot-humid climate. *Scientific Research Journal, 5.*

2) Sangkakool, T., & Jindavanich, T. (2011). The influence of exterior wall mass and orientation on energy saving and thermal comfort for residential buildings in hot-humid climate. *Journal of Energy Research, 8*(1).
3) Sangkakool, T., & Techato, K. (2016). Environmental benefits of air plant green roofs in hot and humid climate. *Advanced Science Letters.*
4) Sangkakool, T., & Techato, K. (2016). Life cycle cost of air plant green roofs in hot and humid climate. *International Journal of Applied Business and Economic Research.*
5) Sangkakool, T., & Techato, K. (2016). Heat reduction by using Spanish moss as green roof with zero maintenance in hot and humid climate. In *Proceedings of the International Conference on Architecture, Landscape and Built Environment (ICALBE 2016).*
6) Sangkakool, T., & Techato, K. (2016). Environmental benefits of air plant green roofs in hot and humid climate. In *Proceedings of the International Conference in Environmental and Civil Engineering Technology (ENVICET 2016).*
7) Brudermann, T., & Sangkakool, T. (2017). Green roofs in temperate climate cities in Europe: An analysis of key decision factors. *Urban Forestry & Urban Greening, 21*, 224–234.
8) Sangkakool, T., Techato, K., Zaman, R., & Brudermann, T. (2018). Prospects of green roofs in urban Thailand: A multi-criteria decision analysis. *Journal of Cleaner Production, 196*, 400–410.
9) Amin, M. H. A., Das, B. K., Akter, M. M., Thainiramit, P., Jutidamrongphan, W., Techato, K. A., & Sangkakool, T. (2021). Economic feasibility of potato production influenced by intra-row plant spacing under mango-based agroforestry system. *Australian Journal of Crop Science, 15*(1), 58–66.
10) Sangkakool, T., Chusilp, N., Noisangiam, N., Wattanakit, S., & Boonradsamee, B. (2023). Green innovation of Nypa palm and its waste management for sustainable development: A case study of green engineering in Thailand. *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology, 19*(2), 163–184.

11) Sangkakool, T., & Jumani, Z. A. (2024). Improving natural and artificial lighting in coastal architecture classrooms: Insights and applications. *Journal of Daylighting, 11*(1), 23–38.
12) ทัชชญา สังขะกูล (2561) การสำรวจทรัพยากรจากวัสดุเหลือใช้ของต้นจากในชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียนเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ, วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์, ฉบับที่ 67, หน้าที่ 131-146
13) ทัชชญา สังขะกูล (2563) การวิเคราะห์ศักยภาพของไม้ประดับเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้ใช้อาคาร, วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563)
14) ทัชชญา สังขะกูล, เรืองรัมภา อินทรักษ์, นันทชัย ชูศิลป์, และอัจฉรา รัตนมา. (2566). การกำหนดแนวทางในการออกแบบ และพัฒนาลักษณะทางกายภาพ ฟาร์มตัวอย่าง สู่การเพิ่มศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์. วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย, 22(2), 127-141.
15) ทัชชญา สังขะกูล, เรืองรัมภา อินทรักษ์, นันทชัย ชูศิลป์ และบุญรัตน์ บุญรัศมี. (2565). การพัฒนาศาลารักษ์โลกจากเศษต้นจาก แหล่งเรียนรู้และสร้างเสริมอัตลักษณ์ชุมชนสีเขียว ตำบลวังวน จังหวัดตรัง. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 14(2): 134-147.
16) ทัชชญา สังขะกูล, สาทินี วัฒนกิจ และอธิญา รัตนมา. (2565). การสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแนวใหม่กรณีศึกษา: โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ จังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์. 13(1): 1-14.
17) ทัชชญา สังขะกูล. (2563). การสำรวจไม้ประดับมาใช้ในอาคารสำนักงาน. วารสารวิชาการการออกแบบสภาพแวดล้อม. 7(2): 65-75.
18) อัญชนา สังขะกูล (ทัชชญา สังขะกูล) และธนิต จินดาวณิค, อิทธิพลของมวลสารผนังภายนอก และทิศทางที่มีผลต่อการประหยัดพลังงาน และสภาวะน่าสบายของอาคารพักอาศัยในภูมิอากาศร้อนชื้น, วารสารวิจัยพลังงาน (Journal of Energy Research) ปีที่ 8 ฉบับที่ 2554/1

5. รางวัลที่เคยได้รับ

1) **รางวัลนักวิชาการและวิชาชีพรุ่นใหม่ ระดับดีเด่น สาขาสถาปัตยกรรม และรางวัลนักวิชาการและวิชาชีพดีเด่น ประจำปี 2566** โดยเกณฑ์พิจารณาความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการ และวิชาชีพ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้และทักษะการสอน
2) **“BEST PRESENTER AWARD” in normal presentation at 6th ASIA International Multidisciplinary Conference (AIMC2022)** โดยได้นำเสนอ

ผลงานวิจัยจำนวน 2 ผลงาน คือ 1) Development of a Gastronomy city: A case study of Thailand ภายใต้ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง ถนนแห่งอาหารเมืองหาดใหญ่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ 2) Nypa Palm Waste Utilization for Sustainability of Estuaries Plain Basin toward green community ภายใต้ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมชุมชนต้นแบบจากเศษต้นจากเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตำบลวังวน จังหวัดตรัง ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

6. สมาชิกสภาและวิชาชีพ (ถ้ามี)

1) ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุม สาขาสถาปัตยกรรมหลัก ระดับ สามัญ สถาปนิก เลขที่ใบอนุญาตฯ ส-สถ 3653 สภาสถาปนิก สมาชิกสามัญ เลขที่ 011192
2) รองประธานกรรมาธิการฝ่ายต่างประเทศ กรรมาธิการภูมิภาคทักษิณ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี 2568
3) รองประธานกรรมาธิการฝ่ายวิชาการ กรรมาธิการภูมิภาคทักษิณ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี 2566 - 2567
4) กรรมาธิการสถาปนิกทักษิณ 2553-2561 สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำแหน่งปฏิคม และตำแหน่งวิชาการ

7. ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการ (ถ้ามี)

1) การวิเคราะห์ด้านเศรษฐศาสตร์ของหลังคาเขียว (The economic analysis of green roof) ณ University of Vienna, ประเทศออสเตรีย และมุมมองด้านความยั่งยืนการใช้พื้นที่หลังคาเขียว (Sustainability aspect of roof area using for green roof) University of Graz, ประเทศออสเตรีย งบประมาณ สกอ. พ.ศ.2559 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
2) การเปรียบเทียบประสิทธิภาพหลังคาเขียวโดยทั่วไปกับหลังคาเขียวพืชอากาศ (The comparison of the efficiency of general green roof and air plant green roof) University of Applied Science in Neubrandenburg, ประเทศเยอรมนี งบประมาณ สกอ. พ.ศ.2559 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
3) การวิเคราะห์ศักยภาพของไม้ประดับเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้ใช้อาคาร (The performance analysis of indoor plants for human wellbeing of occupants) งบประมาณรายได้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี

4) แสงสว่างสำหรับห้องเรียนในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (Lighting for the classroom in the Faculty of Architecture Rajamangala University of Technology Srivijaya) งบประมาณรายได้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
5) นวัตกรรมสีเขียววัสดุเหลือใช้จากต้นจากสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียน (Greenovation of Nypa Fruticans Waste for Sustainability in Estuaries Palian Community) กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน บพท.) งบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2562 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
6) นวัตกรรมสีเขียวเศษวัสดุเหลือใช้จากการแปรรูปใบจาก ผลิตภัณฑชุมชนสีเขียวสูความยั่งยืนของลุมน้ำปะเหลียน (Greenovation of Nypa Fruticans Waste for Sustainability of Estuaries Palian Basin) กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน บพท.) งบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2563 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
7) การออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา (Environmental design to increase the potential for Agro Tourism: Model farm project along Her Majesty Queen Sirikit of King Rama IX Khlong Hoi Khong, Songkhla) งบประมาณรายได้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
8) นวัตกรรมชุมชนต้นแบบจากเศษต้นจากเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตำบลวังวน จังหวัดตรัง กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน บพท.) งบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2564 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
9) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการขยะตามบริบทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน: ภาคใต้ตอนล่าง สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) งบประมาณด้านววน. Full Proposal ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
10) การสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพและเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแนวใหม่: โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา กองทุนส่งเสริม

วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) งบประมาณด้านวิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2565 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี

11) การขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมมโนราห์เพื่อหนุนเสริมระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์จังหวัดสงขลา หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ประจำปีงบประมาณ 2565 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
12) สมเด็จเจ้าแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากบนระบบนิเวศวัฒนธรรมผ่านการทำงานอย่างมีส่วนร่วมสู่การสร้างคุณค่าและมูลค่าแก่ชุมชน หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) การจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนและสำนึกท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2567 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
13) การเสนอแนะแนวทางการออกแบบตกแต่งภายในเพื่อสุขภาวะที่ดีของพื้นที่ด้านสาธารณสุข กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) งบประมาณด้าน ววน. ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2568 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
14) การยกระดับศักยภาพโรงพยาบาลเมืองสงขลาสู่สถานพยาบาลสมัยใหม่: การขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์และเมืองสร้างสรรค์ กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) งบประมาณด้าน ววน. ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2568 ระยะเวลาโครงการ 1 ปี
15) การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) : FF69-แผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมตามอัตลักษณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2569 อยู่ระหว่างการดำเนินการ

8. ผลงานด้านวิชาชีพ

1) สถาปนิก บริษัท พอยท์สตูดิโอจำกัด จังหวัดภูเก็ต 2548 - 2550
2) สถาปนิกโครงการ บริษัทลีลาวดี รีสอร์ท แอนด์สปา จำกัด จังหวัดภูเก็ต 2550 - 2551
3) ผู้จัดการสถาปนิก (สำนักงานสุขุมวิท) บริษัทลีลาวดี รีสอร์ท แอนด์สปา จำกัด (สำนักงานใหญ่) กรุงเทพ 2551 - 2552
4) ออกแบบอาคารพักอาศัยรวม 66 ห้องพัก คสล.7 ชั้น พื้นที่ 3,434.89 ตารางเมตร
5) ออกแบบอาคารสำนักงาน Hatyai Marketing อาคารพาณิชย์ คสล. 2 ชั้น พื้นที่ 313.16 ตารางเมตร

6) ออกแบบอาคารสนามบาสเก็ตบอล 2 สนาม และห้องน้ำ โครงสร้างเหล็ก 1 ชั้น (Cellular Beam) พื้นที่ 1,296 ตารางเมตร
7) ออกแบบอาคารสนามฟุตบอลในร่ม 4 สนาม โครงสร้างเหล็ก 1 ชั้น (Cellular Beam) พื้นที่ 9,280 ตารางเมตร
8) ออกแบบอาคาร Club House ส่วนสำนักงาน และออกกำลังกาย ค.ส.ล./โครงสร้างเหล็ก 2 ชั้น (Cellular Beam) พื้นที่ 2,044.89 ตารางเมตร
9) ออกแบบอาคารเก็บของ และที่พักพนักงาน 10 ห้อง โครงสร้าง ค.ส.ล./โครงสร้างเหล็ก 2 ชั้น (Cellular Beam) พื้นที่ 1,626.16 ตารางเมตร
10) ออกแบบบ้านพักอาศัย 2 ชั้น โครงสร้าง ค.ส.ล. พื้นที่ 2,044.89 ตารางเมตร
11) ออกแบบบ้านพักอาศัย 2 ชั้น 4 ห้องนอน สระว่ายน้ำ ส่วนพักผ่อน ส่วนเลี้ยงปลา และส่วนทำงาน พื้นที่ 1,626.16 ตารางเมตร
12) ออกแบบอาคารเพื่อการพณิชยกรรม (อาคารสำนักงาน) โครงสร้าง ค.ส.ล. 2 ชั้น พื้นที่ 449.08 ตารางเมตร
13) ออกแบบอาคารเพื่อการพณิชยกรรม (ร้านอาหาร) โครงสร้าง ค.ส.ล. 3 ชั้น พื้นที่ 449.08 ตารางเมตร
14) ออกแบบบ้านพักอาศัย 2 ชั้น โครงสร้าง ค.ส.ล. 2 ชั้น พื้นที่ 449.08 ตารางเมตร
15) อาคารเพื่อการพณิชยกรรม (อาคารสำนักงาน) โครงสร้าง ค.ส.ล. 2 ชั้น พื้นที่ 449.08 ตารางเมตร

2.ผู้ร่วมโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวเรืองรัมภา อินทรักษ์
(ภาษาอังกฤษ) Ms.Ruengrumpa Intaraksa
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
สถานที่ทำงาน สาขาสถาปัตยกรรมและผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา รหัสไปรษณีย์ 90000
เบอร์โทรศัพท์ 090-719-6794 e-mail: ruengrumpa.i@rmutsv.ac.th

ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	ระดับ	วุฒิการศึกษา	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
2558 2561	ปริญญาตรี ปริญญาโท	สถ.บ. สถ.ม.	สถาปัตยกรรม นวัตกรรมอาคาร	ม.เทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ม.เกษตรศาสตร์

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การออกแบบวัสดุประกอบอาคาร วัสดุทางเลือก วัสดุทดแทน วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม วัสดุซับเสียง

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

1) หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย

ซีเมนต์เส้นใยผลตาลและเส้นใยมะพร้าวเพื่อลดปริมาณความร้อนเข้าสู่อาคาร (งบประมาณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2563)

2) งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- ซีเมนต์เส้นใยผลตาลและเส้นใยมะพร้าวเพื่อลดปริมาณความร้อนเข้าสู่อาคาร (งบประมาณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2563)
- โครงการนวัตกรรมชุมชนต้นแบบจากเศษต้นจากเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตำบลวังวน จังหวัดตรัง

- การสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มศักยภาพและเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแนวใหม่ : โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

- การยกระดับสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดสงขลา ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมสู่ตลาดออนไลน์

- การพัฒนาชิ้นส่วนประกอบอาคารจากวัสดุจากสู่นวัตกรรมอาคารเขียว

- การศึกษาศักยภาพและการเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนวิถีจากในอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ผลงานตีพิมพ์วารสารระดับชาติ

1) นางสาวเรืองรัมภา อินทรักษ์ ผศ.ดร.ทัชชญา สังขะกูล ผศ.ดร.นันทชัย ชูศิลป์ และนายบุญรัตน์ บุญรัศมีนวัตกรรมผนังเศษต้นจาก วารสารชื่อ วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม Vol. 36 No. 2 (2022) July-December หน้า A1-A14

2) ทัชชญา สังขะกูล เรืองรัมภา อินทรักษ์ นันทชัย ชูศิลป์ และ บุญรัตน์ บุญรัศมี การพัฒนาศาลารักษ์โลกจากเศษต้นจาก แหล่งเรียนรู้และสร้างเสริมอัตลักษณ์ชุมชนสีเขียว ตำบลวังวน จังหวัดตรัง วารสารชื่อ วารสารวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565 หน้า 134-147

3) นางสาวเรืองรัมภา อินทรักษ์และผู้ช่วยศาสตราจารย์เจนจิรา ขุนทอง ซีเมนต์เส้นใยผลตาลและเส้นใยมะพร้าวเพื่อลดปริมาณความร้อนเข้าสู่อาคาร วารสารสถาปัตยกรรมการออกแบบและการก่อสร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม Vol.5 No.3 กันยายน – ธันวาคม 2566 หน้า 155-170

การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ

1) Ruengrumpa Intaraksa., Acoustic board from Sea oak,the 2 nd International Conference on Materials Research and Innovation (ICMARI 2019) Thailand, 16-17 December 2019

การประชุมวิชาการระดับชาติ

-

3.ผู้ร่วมโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล	นางจิฬา แก้วแพรก
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์
สถานที่ทำงาน	สาขาสถาปัตยกรรมและผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา รหัสไปรษณีย์ 90000
โทรติดต่อ	097-145-5414 อีเมล์ : chila.k@rmutsv.ac.th

การศึกษา : ระดับปริญญาเอก

1) สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (สถ.บ.) สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2538
2) การวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548
3) การจัดการพลังงานอย่างยั่งยืน(นานาชาติ) ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2564

ประสบการณ์ทำงาน : 30 ปี บรรจุเข้ารับราชการอาจารย์ เมื่อ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2538

ประสบการณ์วิชาชีพ : 29 ปี ได้รับใบประกอบวิชาชีพเมื่อ พ.ศ. 2539

คุณวุฒิทางวิชาชีพ : สามัญสถาปนิก สาขาสถาปัตยกรรมหลัก เลขทะเบียน ส-สถ. 2352
สมาชิกสามัญสมาชิกสภาสถาปนิกแห่งประเทศไทย 002691
สามัญสมาชิก บุคคลตลอดชีพ สมาคมนักผังเมืองไทย 5220530

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2548-ปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยราชมงคลศรีวิชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ตำแหน่งอาจารย์

พ.ศ.2538-2548 : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ ตำแหน่งอาจารย์

ประสบการณ์ทางวิชาการ

1) โครงการบริการวิชาการที่ก่อให้เกิดรายได้ ชื่อโครงการ หาดใหญ่ : การออกแบบเมืองสุขภาวะแบบมีส่วนร่วม (HatYai : Healthy City Co-Design) ได้รับทุนสนับสนุนโดย ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง งบประมาณ พ.ศ. 2565-2566 เป็นหัวหน้าโครงการ

2) โครงการวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง ประสิทธิผลในการใช้หลังคาเขียวรวมกับหลังคาระบบผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์เพื่อลดความร้อนสำหรับสภาพอากาศร้อนชื้น ได้รับทุนสนับสนุนโดย โครงการทุนอุดหนุนการวิจัยแก่นักศึกษาระดับอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2559 กองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (สนพ.) ตามแผนเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน

3) โครงการวิจัย เรื่อง แผนการจัดการน้ำท่วม ได้รับทุนสนับสนุนโดย แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี(นสธ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) งบประมาณ พ.ศ. 2555 – 2556 เป็นหัวหน้าโครงการ

4) โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการ “วางผังชุมชนเชิงรุกโดยชุมชน” (กรณีผังแม่บทภูมิทัศน์เทศบาลตำบลปริก) ได้รับทุนสนับสนุนโดย แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.)งบประมาณ พ.ศ. 2553 – 2554 เป็นนักวิจัยหลักในพื้นที่โครงการ

5) โครงการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบท ได้รับทุนสนับสนุนโดย การเคหะแห่งชาติ พ.ศ. 2551 - 2552 เป็นนักวิจัยหลักในพื้นที่ ร่วมกับสมาคมนักผังเมืองไทยและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดย ร.ศ.ดร.เอกรินทร์ อนุกูลยุทธธน เป็นหัวหน้าโครงการ

6) โครงการจัดทำผังแม่บทในการจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่ บริเวณถนนราษฎร์ยินดี เทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้รับทุนสนับสนุนโดย เทศบาลนครหาดใหญ่ งบประมาณ พ.ศ. 2549-2552 เป็นนักวิจัยทางด้านผังเมืองและหัวหน้าโครงการ

7) โครงการประเมินผลและจัดทำระบบติดตามผังเมืองรวมเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ได้รับทุนสนับสนุนโดย องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา งบประมาณ พ.ศ. 2551 เป็นนักวิจัยทางด้านผังเมืองและหัวหน้าโครงการ

8) โครงการวิจัย เรื่อง “ การประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาเมืองด้วยเทคนิค PSA (Potential Surface Analysis: PSA): กรณีศึกษา นครหาดใหญ่ ” ได้รับทุนสนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ งบประมาณ พ.ศ. 2551 เป็นผู้วิจัย

9) โครงการวางและจัดทำผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลา พ.ศ.2549 โดย บริษัท มหานคร คอนซัลแตนท์ จำกัด เสนอต่อกรมโยธาธิการ และผังเมือง เป็นผู้วิจัยร่วมทางด้านผังเมือง

10) โครงการศึกษาความเหมาะสมและวางแผนหลักในการจัดการพื้นที่และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พร้อมสิ่ง อำนวยความสะดวกที่จำเป็นบริเวณพื้นที่แหลมสมิหลา จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2549 โดย บริษัท อีโคซิสเต็ม เอ็น จิเนียริ่ง คอนซัลแตนท์ จำกัด เสนอต่อสำนักงานจังหวัดสงขลา เป็นผู้วิจัยร่วมทางด้านผังเมือง

11) แนวทางการพัฒนาชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนหัวเขาแดง เสนอเป็นวิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2548

12) โครงการจัดทำมาตรการในการเพิ่มและจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2547 โดยศูนย์วิจัย ป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เสนอต่อ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ช่วยนักวิจัยทางด้านผังเมือง

ประสบการณ์ทางวิชาชีพ

ผลงานวิชาชีพ ตั้งแต่ พ.ศ. 2539 ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2568
งานภาคเอกชน ประกอบด้วย บ้านพักอาศัย อาคารเรียนเอกชน และ อาคารโรงงานอุตสาหกรรม
งานหน่วยงานราชการ มีดังนี้

1) โครงการ อาคารเย็นศิระ3 โครงสร้าง ค.ส.ล.14 ชั้น พื้นที่ประมาณ 9,000 ตร.ม. เป็นสถาปนิกหลัก ที่ตั้งอาคาร ถนนอรรถกวีสุนทร ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการ มูลนิธิโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ และคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เริ่มก่อสร้าง พ.ศ.2564

2) โครงการ พระอนุสาวรีย์และศาลพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็น สามัญสถาปนิก ร่วมกับ น.ส.อัญชนา สังขะกูล เป็นภาคีสถาปนิก ที่ตั้งโครงการ ณ แหลมโจรคร่ำ สถานีเรือเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจ้าของโครงการ ทัพเรือภาคที่ 2 เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2554

3) โครงการ อาคารปฏิบัติการสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็น สามัญสถาปนิก ร่วมกับ นายเสริมศักดิ์ สัญญาโณ เป็นภาคีสถาปนิก ที่ตั้งอาคาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2553

4) โครงการ อาคารศูนย์พัฒนาระบบสารสนเทศจังหวัดสงขลา เป็นสถาปนิกหลัก ที่ตั้งอาคาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2548

5) โครงการ อาคารปฏิบัติการวิศวกรรมโยธา เป็นสถาปนิกหลัก ที่ตั้งอาคาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2547

6) โครงการ อาคารสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อตรุ จังหวัดสงขลา เป็น สถาปนิกหลัก ร่วมกับ นายเสริมศักดิ์ สัญญาโณ ที่ตั้งอาคาร ตำบลบ่อตรุ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อตรุ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2544

7) โครงการ อาคารปฏิบัติการวิศวกรรมไฟฟ้า เป็นสถาปนิกหลัก ที่ตั้งอาคาร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เจ้าของโครงการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2543

4.ผู้ร่วมโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาว ฐิติกา แก้วสมวงศ์

ตำแหน่ง อาจารย์

ที่อยู่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาสถาปัตยกรรม 1 ถ.ราชดำเนินนอก ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา

โทรศัพท์ 0 82 704 8568 Email Thitika.k@rmutsv.ac.th

การศึกษา

คุณวุฒิ	สาขาวิชา/สถาบันการศึกษา	ปี พ.ศ.
สถ.ม.	สาขาสถาปัตยกรรมเขตร้อน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง	2550
สถ.บ.	สาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าธนบุรี	2543

ประสบการณ์การทำงาน

ตำแหน่งงาน - องค์กรหรือหน่วยงาน	ปี พ.ศ.
อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรม สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 1 ถนนราชดำเนินนอก ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	2565-ปัจจุบัน
อาจารย์พิเศษ สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 222 ตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช	2563-2565
อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรม สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 222 ตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช	2549-2563
ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต ระดับปริญญาตรี คณะเกษตรศาสตร์ สาขาวิชาเทคโนโลยีภูมิทัศน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตไสใหญ่	2554

ตำแหน่งงาน - องค์กรหรือหน่วยงาน	ปี พ.ศ.
อาจารย์พิเศษ คณะเกษตรศาสตร์ สาขาเทคโนโลยีภูมิทัศน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตไสใหญ่	2548-2553
ตำแหน่ง Junior Architect บริษัท Dby Order	2544
ตำแหน่ง Designer / Graphic Designer บริษัท Room by Design	2543

ความเชี่ยวชาญ

สถาปัตยกรรมเขตร้อน พลังงาน เทคโนโลยีอาคาร และการจัดการสิ่งแวดล้อม

แบบสรุปข้อมูลโครงการวิจัยทุนสนับสนุน
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569

ชื่อโครงการ : ...การออกแบบแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งเภาเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันขับเคลื่อนการสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

หัวหน้าโครงการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัชชญา สังขะกูล

โทรศัพท์.....095 192 2896..... **อีเมล**..... Tachaya.s@rmutsv.ac.th .....**งบประมาณ** 450,000.00 **บาท**

ระยะเวลาดำเนินการ ....1.... **ปี - เดือน**

แพลตฟอร์มตามยุทธศาสตร์ อววน.: 16.2 แผนย่อย การสร้างสภาพแวดล้อมและกลไกที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

โปรแกรมตามยุทธศาสตร์ อววน.: .....

พื้นที่ทำวิจัย : ....บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

พื้นที่การใช้ประโยชน์ : บ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ที่มาและความสำคัญ/หลักการและเหตุผล :

โครงการวิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำสู่การสร้างมูลค่า สร้างความเจริญและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์: จังหวัดชายแดนใต้ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา” มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ภายใต้แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ควบคู่กับการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ และบริการในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาพื้นที่อย่างสมดุลในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วม

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ร่วมกับกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยดำเนินงานตั้งแต่การศึกษาบริบทและศักยภาพพื้นที่ การสร้างและพัฒนารูปแบบ การถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยี การออกแบบและทดลองนวัตกรรม ตลอดจนการประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย ในพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา โดยมีบ้านทุ่งเภา ตำบลเปียน เป็นพื้นที่เป้าหมายหลัก

ผลการดำเนินงานมุ่งให้เกิด องค์ความรู้และนวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน นวัตกรชุมชน และกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยเชื่อมโยงการออกแบบพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าด้วยกัน อันนำไปสู่การสร้างรายได้และกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพและเครือข่าย การยกระดับองค์ความรู้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม

ผลผลิตสำคัญของโครงการ ได้แก่ แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน องค์ความรู้และสื่อสร้างสรรค์ การถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรม ฐานข้อมูลหรือแพลตฟอร์มเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนผลงานวิชาการ แบบจำลองการออกแบบ และการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย โดยมุ่งหวัง

ให้เกิด ต้นแบบการพัฒนาชุมชนสีเขียวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชายแดนใต้ ที่สามารถเชื่อมโยงการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน และสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

วัตถุประสงค์ของโครงการ :

1. เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ส้มแขก
บ้านทุ่งเภา ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมด้านการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน นำสู่แหล่งเรียนรู้ ชุมชนน่าอยู่อันครอบคลุมมิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่
3. เพื่อหนุนเสริมและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมสู่พื้นที่ ด้วยการยกระดับพื้นที่สู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย : ผลการวิจัยพบว่า บ้านทุ่งเภามีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่สีเขียว และระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีความภาคภูมิใจในพื้นที่และมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นในระดับสูง ทั้งนี้ ชุมชนให้ความสำคัญกับการออกแบบพื้นที่ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และเห็นว่าแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนและ Green Infrastructure สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาพื้นที่และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ชุมชนมีความพร้อมต่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสีเขียวและสื่อดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการท่องเที่ยว ขณะที่การพัฒนาเส้นทางและพื้นที่เรียนรู้ที่เชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมของชุมชน มีศักยภาพในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และกระจายประโยชน์สู่พื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนยังมีโอกาสสร้างรายได้ การจ้างงาน และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนจะเห็นประโยชน์ของการพัฒนาในระยะยาว แต่ยังจำเป็นต้องเสริมกลไกด้านการบริหารจัดการ การสื่อสารข้อมูล และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาบ้านทุ่งเภาควรดำเนินบนฐานการบูรณาการทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ชุมชน การออกแบบอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วม และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อยกระดับพื้นที่สู่แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สามารถสร้างคุณค่าและประโยชน์แก่ชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ผลผลิตที่เกิดขึ้นจริง (output) :

1. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการพัฒนาทักษะ ผลลัพธ์เชิงคุณภาพด้านวิชาการทำให้ผู้เข้าร่วมได้รับการพัฒนาทักษะด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน โดยสามารถทำความเข้าใจหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับ Carbon Footprint Carbon Credit และองค์ความรู้ด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมที่คำนึงถึงเมืองน่าอยู่ รวมถึงประชาชนได้รับการพัฒนาทักษะสำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ การค้นหาและสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนพื้นที่ การคิดเชิงอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ตลอดจนการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการขับเคลื่อนบ้านทุ่งเภาสู่พื้นที่แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน

3.ทรัพย์สินทางปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้จากผลงานวิจัย สามารถต่อยอดสู่การใช้ประโยชน์ในมิติต่างๆ ได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

4. **บทความวิจัยที่ยื่นตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ และระดับชาติ** บทความวิจัยระดับชาติ 1 บทความ และระดับนานาชาติ 1 บทความ

5.หนังสือ Monograph จำนวน 3 เรื่อง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง (outcome) :

ชุมชนมีความรู้ ความพร้อม และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่เพิ่มขึ้น เกิดการเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ และวิถีชุมชนกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่งเสริมการสร้างรายได้และมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างกลไกการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง (impact) :

1. ชุมชนได้แผนพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อต่อยอดในการยกระดับเศรษฐกิจและรายได้
2. เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ วิชาชีพ และชุมชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. ประชาชนเกิดการเพิ่มพูนองค์ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน
4. เกิดการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมของชุมชน ส่งผลให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านนโยบาย ผลงานวิจัยถูกนำไปใช้เป็นแผนการพัฒนาหมู่บ้านทุ่งเภา **โดย** ผู้นำชุมชน ในการขับเคลื่อนแผนการพัฒนาดังกล่าวให้เกิดรูปธรรม

2. ด้านสังคม การดำเนินงานวิจัยก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมเวทีสาธารณะ การอบรม การร่วมออกแบบ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและยอมรับในกระบวนการพัฒนาร่วมกัน เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน อปท. นักวิจัย และภาคีที่เกี่ยวข้อง ทำให้พื้นที่มีความพร้อมในการขยายผลเชิงนโยบายและการพัฒนาต่อยอดในอนาคต

3. ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงนิเวศและกิจกรรมท่องเที่ยวฐานชุมชนทำให้เกิดรายได้รูปแบบใหม่ เช่น รายได้จากกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวในชุมชน รายได้จากผลิตภัณฑ์ส้มแขก–ทุเรียนพื้นบ้าน รวมถึงรายได้จากการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่

4. ด้านวิชาการ งานวิจัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านสถาปัตยกรรมเชิงนิเวศ ที่คำนึงถึงคาร์บอนเป็นศูนย์ และเมืองน่าอยู่ สามารถต่อยอดเป็นบทความวิชาการ แนวทางการออกแบบ และงานวิจัยในอนาคต อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติสำหรับ นักศึกษา และบุคลากรด้านวิชาชีพ

การเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์ :

.....

TRL/SRL **ระดับ** : . 8. proposed solution(s) as well as a plan for societal adaptation complete and qualified